

Argumentativ fornuft

En undersøkelse av verdinormer og fornuftighetsforståelser i den skandinaviske argumentasjonsteorien

Rune André Reiakvam

RETKOM4190 – Masteroppgave i retorikk og språklig kommunikasjon
60 studiepoeng

Masterprogram: Nordiske studier
Studieretning: Retorikk og språklig kommunikasjon
Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo
Det humanistiske fakultet

Vår 2023



Sammendrag

Denne oppgaven har som formål å synliggjøre hvilke verdinormer og fornuftighetsforståelser som ligger til grunn for tre skandinaviske teorier om argumentasjon: Arne Næss' dialektikk, Christian Kocks retoriske argumentasjonsteori og Åsa Wikforss' kunnskapssøkende argumentasjonslære. For å gjennomføre denne undersøkelsen legger jeg til grunn et tredelt perspektiv på argumentasjon – produkt, prosedyre og prosess – som korresponderer med argumentasjonsstudiets tre antikke røtter i logikken, dialektikken og retorikken. Jeg argumenterer for at disse tre perspektivene ikke kun etablerer ulike forståelser av *hva* argumentasjon er, men også hva *akseptabel* argumentasjon er. Det er her verdinormene kommer i spill, ettersom de bestemmer hvorvidt argumentasjon kan anses som god eller dårlig, gyldig eller ugyldig, akseptabel eller uakseptabel. Ettersom normene for hva som konstituerer god, gyldig eller akseptabel argumentasjon kan variere avhengig av hvilket perspektiv på argumentasjon man inntar, undersøker jeg verdinormene til Næss, Kock og Wikforss på det jeg betegner som tre nivåer av argumenterende samhandling – det logiske, det dialektiske og det retoriske nivået, som korresponderer med de tre nevnte perspektivene. Oppgaven legger videre til grunn at det finnes en kobling mellom verdinormene som etableres i argumentasjonsteoriene og de rasjonalitets- og fornuftighetsforståelsene som ligger til grunn for disse teoriene. Jeg undersøker derfor Næss', Kocks og Wikforss' syn på argumenterende samhandling i lys av tre fornuftighetsforståelser – den geometriske, den antropologiske og den kritiske fornuftigheten – som også knyttes opp mot logikken, dialektikken og retorikken. Oppgaven viser at Næss, Kock og Wikforss etablerer til dels like verdinormer på det logiske og det dialektiske nivået, men at deres veier skilles på det retoriske nivået. Disse variasjonene kan spores tilbake til ulike fornuftighetsforståelser som legges til grunn for deres respektive argumentasjonsteoretiske prosjekter.

Forord

Tusen takk til Kjell Lars Berge for svært god veiledning, stort faglig engasjement og en smittende entusiasme gjennom hele dette prosjektet. Dine råd og innspill har vært uvurderlige.

Å skrive en masteroppgave ved siden av en fulltidsjobb krever mye tålmodighet fra venner, familie og samboer, både når det gjelder manglende tid til sosialisering og å måtte lytte til argumentasjonsteoretiske utlegninger i tide og utide. En stor takk til dere alle!

Rune André Reiakvam

Oslo, 13. mai, 2023

Innholdsfortegnelse

| | |
|---|-----------|
| 1 Innledning | 1 |
| 1.1 Tre perspektiver på argumentasjon | 3 |
| 1.2 Verdinormer i argumentasjonsteorien..... | 6 |
| 1.3 Fornuftighetsforståelser i argumentasjonsteorien | 7 |
| 1.4 Oppgavens problemstilling | 10 |
| 1.5 Om oppgavens materiale..... | 11 |
| 1.5.1 Hvorfor Arne Næss, Christian Kock og Åsa Wikforss?..... | 12 |
| 1.6 Oppgavens disposisjon..... | 14 |
| 2 Verdinormer i argumentasjonsteorien | 15 |
| 2.1 Argumentasjon som produkt: Det logiske nivået..... | 15 |
| 2.1.1 Aristoteles' syllogisme | 16 |
| 2.1.2 En filosofisk-systematisk tradisjon..... | 17 |
| 2.1.3 Stephen E. Toulmins argumentmodell | 19 |
| 2.1.4 Uformell logikk | 20 |
| 2.1.5 Verdinormer på det logiske nivået..... | 22 |
| 2.2 Argumentasjon som prosedyre: Det dialektiske nivået..... | 24 |
| 2.2.1 Klassisk dialektikk..... | 24 |
| 2.2.2 Pragma-dialektikkens idealmodell for kritisk diskusjon | 25 |
| 2.2.3 Illative kjerner og dialektiske nivåer | 27 |
| 2.2.4 Verdinormer på det dialektiske nivået..... | 28 |
| 2.3 Argumentasjon som prosess: Det retoriske nivået | 29 |
| 2.3.1 Fire klassiske retorikkmodeller | 30 |
| 2.3.2 Chaïm Perelmans og Lucie Olbrechts-Tytecas nye retorikk | 32 |
| 2.3.3 Retorisk publikumsteori | 34 |
| 2.3.4 Om retorikkens effektivitet..... | 35 |
| 2.3.5 Verdinormer på det retoriske nivået | 37 |
| 3 Fornuftighetsforståelser i argumentasjonsteorien | 39 |
| 3.1 Geometriske fornuftighetsforståelser | 39 |
| 3.1.1 Den geometriske modellens rolle i den moderne argumentasjonsteorien | 41 |
| 3.1.2 Den geometriske modellens uungåelige skeptisisme | 42 |
| 3.2 Antropologiske rasjonalitetsforståelser | 43 |
| 3.2.1 Chaïm Perelmans historiske og tidløse fornuft..... | 44 |
| 3.2.2 Publikums aksept: En underordning av sannheten? | 45 |
| 3.2.3 Postmodernisme og ontologisk relativisme..... | 48 |
| 3.3 Kritiske fornuftighetsforståelser..... | 49 |
| 3.3.1 Dialektikk og kritisk fornuftighet | 50 |
| 3.3.2 Dialogisk fornuft?..... | 52 |
| 3.3.3 Tre komplementerende syn på fornuftighet..... | 53 |
| 4 Arne Næss | 56 |
| 4.1 Dialektikk og saklig meningsutveksling | 56 |
| 4.2 Tolkings- og definisjonslære..... | 57 |
| 4.2.1 Tolkninger og presiseringer..... | 58 |
| 4.2.2 Kort om definisjonens rolle for debatt og argumentasjon | 59 |
| 4.3 Argumentasjonslære..... | 60 |
| 4.3.1 Pro et contra og pro aut contra..... | 60 |

| | |
|---|------------|
| 4.3.2 Holdbarhet og relevans | 62 |
| 4.4 Saklig og effektiv meningsutveksling | 63 |
| 4.5 En praktisk-dialektisk argumentasjonslære | 65 |
| 5 Christian Kock | 67 |
| 5.1 Retorisk argumentasjonsteori | 67 |
| 5.1.1 Episteme og praxis som skillelinjer i moderne argumentasjonsteori | 67 |
| 5.1.2 Retorikken i argumentasjonsteorien | 68 |
| 5.1.3 En verdibasert argumentasjon | 70 |
| 5.2 Argumentasjonsdemokrati | 71 |
| 5.2.1 Dialektiske forpliktelser i politisk debatt | 72 |
| 5.2.2 Borgere som målestokk for hva som kvalifiserer god argumentasjon | 73 |
| 5.3 Mellom det retoriske og det dialektiske nivået | 74 |
| 6 Åsa Wikforss | 76 |
| 6.1 Kunnskapsresistens som filosofisk konsept | 77 |
| 6.1.1 Kunnskap | 77 |
| 6.1.2 Evidens | 78 |
| 6.1.3 (Ir)rasjonalitet | 79 |
| 6.2 Kunnskapsresistensens botemiddel | 79 |
| 6.2.1 Kritisk tenkning | 80 |
| 6.2.2 Kildekritikk | 82 |
| 6.2.3 Ekspertkunnskap | 82 |
| 6.2.4 Den gode debatten | 83 |
| 6.3 Mellom skeptisisme og relativisme | 84 |
| 7 Diskusjon | 89 |
| 7.1 Verdinormer i den skandinaviske argumentasjonsteorien | 89 |
| 7.1.1 Det logiske nivået | 89 |
| 7.1.2 Det dialektiske nivået | 92 |
| 7.1.3 Det retoriske nivået | 93 |
| 7.2 Fornuftighetsforståelser i den skandinaviske argumentasjonsteorien | 96 |
| 7.3 Argumentasjonsteorienes institusjonelle forankring, funksjon og mål | 99 |
| 7.3.1 Teori og praksis, episteme og doxa | 100 |
| 7.4 Argumentasjonsteorienes samfunnsroller | 102 |
| 7.5 Konkluderende bemerkninger og personlige betraktninger | 105 |
| Litteraturliste | 107 |

1 Innledning

«Vi trenger ikke vern mot ytringer, men trening i argumentasjon», skrev menneskerettighetsjurist og tidligere leder av ytringsfrihetskommisjonen, Anine Kierulf, i et debattinnlegg i Dagbladet i 2016. Bakgrunnen for uttalelsen var en økende utvikling innen utdannelseinstitusjoner, både i USA og andre steder, mot å skåne studenter for ubehag og frykt ved å begrense eller advare mot potensielt sårende og støtende ytringer. Selv om intensjonen er god, skriver Kierulf, kan en slik overdreven skånsomhetstenkning i verste fall ende opp med å gå på bekostning av ytringsfrihetens sentrale begrunnelser, det vil si hensynet til sannhetssøken og demokrati. Og trening i argumentasjon er det beste alternativet til denne skånsomhetstrenden: «Bare via ytringsfrihet er det mulig for meg å forstå hvordan det er for deg å være deg. Og bare med slik frihet får vi muligheten til å argumentere mot de syn vi er uenige i, forkaste antatte sannheter som viser seg å være feil, argumentere mot syn vi selv finner uholdbare eller utidige» (2016).

Denne oppgaven handler om argumentasjon, og den vil legge til grunn at argumentasjon er vesentlig for at vi mennesker fungerer sammen i et samfunn, i likhet med Kierulf.

Argumentasjon inntar nemlig en særposisjon blant de mellommenneskelige kommunikasjonsformene. I motsetning til beskrivelser, historier eller forklaringer, innebærer argumentasjon et forsøk på å rettferdiggjøre påstander og standpunkter. Når vi argumenterer, forsøker vi å klargjøre hvilke begrunnelser vi har for våre overbevisninger, og når vi belyser våre egne og andres begrunnelser kan vi vurdere styrkene og svakhetene ved disse. Slik sett er argumentasjon vesentlig for kritisk tenkning (jf. Govier 2014: 8). Samtidig bruker vi argumentasjon for å diskutere ulike handlingsforslag, både blant venner, familie og på arbeidsplassen – og ikke minst innen politikken. Og vi bruker denne argumentasjon for å overbevise andre om hvorfor det ene forslaget er bedre enn det andre. Slik sett er argumentasjon også vesentlig for demokratiet og samhandling i samfunnet generelt (jf. van Eemeren 2015: 829-842).

Fraværet av argumentasjon kan, som Kierulf er inne på, føre til uheldige konsekvenser for ytringsfriheten og dermed også demokratiet. Og det kan virke som om vi står overfor mange av de samme utfordringene i dag, som Kierulf pekte på i 2016. For eksempel, i rapporten *Et ytringsklima under press?*, en analyse om akademisk frihet og ytringsfrihet utført av forskere ved OsloMet på oppdrag av Kunnskapsdepartementet i 2022, skriver forfatterne: «Manglende vilje til å tolerere avvikende meninger og en tendens til å tolke posisjoner i et overdrevent antagonistisk

perspektiv skaper en hemmende debattkultur med økt selvsensur og lavere mottakelighet for argumenter» (Thue *et al* 2022: 14). Blir vi ikke eksponert for og er villig til å lytte til andre meninger enn de vi har selv, er det lite håp for at vi kan fostre forståelse, samarbeid og gode beslutninger i fellesskap. I stedet risikerer vi å ende opp med et samfunn fullt av det filosofen Gunnar Skirbekk (2017: 20) ville kalt *argumentofobe*, «dei med angst og avsky for open og opplyst argumentasjon». Da blir veien til ekkokamre og polarisering fort ganske kort.

Fremveksten av internettet og de senere sosiale mediene har imidlertid sørget for at vi kan argumentere mer med hverandre enn noen gang. I sin spede begynnelse på 1990-tallet fantes et håp om at internettet skulle bidra til å realisere et slags habermasiansk ideal om en offentlig sfære for politisk deliberasjon (Hindman 2009: 7), ettersom den kunne bidra til å fjerne de sosiale skillelinjene mellom taler og lytter og gjøre alle om til potensielle deltakere i offentlige interaksjoner og debatter (Rasmussen 2014: 1316). Hvorvidt dette faktisk har skjedd, er imidlertid tvilsomt: «It is probably true that most people now argue *more* – in social media, blogs, chat rooms, discussion boards etc. – but it is much less obvious that they argue *better*» (Dutilh Novaes 2021a). Vi må altså ikke bare ha mer argumentasjon, vi må også ha *bedre* argumentasjon. Debatten må ikke bare være åpen, den må også være opplyst.

Spørsmålet som da tvinger seg frem, er hva bedre og opplyst argumentasjon – en sunn og god *ytringskultur* – innebærer. Det er dette spørsmålet som denne oppgaven sentrerer rundt – en undersøkelse av hva som konstituerer god, gyldig og akseptabel argumentasjon innen argumentasjonsteorien, med fokus på et utvalg av teorier vi finner her i Skandinavia. I denne oppgaven skal jeg derfor sammenligne tre ulike skandinaviske argumentasjonsteoretikere som på hver sin måte forsøker å etablere konkrete normer for god argumentasjon, diskusjon og debatt: Arne Næss' dialektikk, Christian Kocks retoriske argumentasjonsteori og Åsa Wikforss' kunnskapssøkende argumentasjonslære. I det følgende skal jeg ta utgangspunkt i sentrale verker av disse teoretikerne, presentere deres syn på og forståelse av argumenterende praksis og drøfte normene som konstituerer god og gyldig argumentasjon innen deres ulike argumentasjonsteorier. Dermed stiller denne oppgaven noen av de samme spørsmålene som filosofen Jürgen Habermas stilte i *The Theory of Communicative Action*:

«How can problematic validity claims be supported by good reasons? How can reasons be criticized in return? What makes some arguments, and thus some reasons, which are related to validity claims in a certain way, stronger or weaker than other arguments?» (1984: 24).

Med andre ord: Hva er det egentlig som gjør at vi kan betegne noe som god, gyldig eller akseptabel argumentasjon? Er det at vi følger visse idealiserte og universelle lover og regler for god tenkning og resonnering? Eller er det tilstrekkelig at det publikummet vi henvender oss til anser argumentasjonen for å være overbevisende? Eller er det kanskje noe helt annet? Svaret på dette avhenger nok av hvem du spør. Det finnes nemlig ikke noen enhetlig etablert argumentasjonsteori eller enighet om hvilket filosofisk grunnlag som skal ligge til grunn for analyser av og arbeid med argumenterende ytringer – til tross for (eller kanskje på grunn av) at det teoretiske arbeidet med argumentasjon har røtter helt tilbake til antikkens logikk, dialektikk og retorikk. I stedet finnes det flere ulike tilnærminger til studiet av argumentasjon, fundert i vidt forskjellige kunnskapsteoretiske og filosofiske rammeverk, som alle på en eller annen måte tillegger argumentasjonsstudiet ulike normative elementer (jf. Maier 1989: 1).

Denne oppgavens mål er dermed å synliggjøre hvilke gyldighets- eller akseptabilitetsforståelser, det vil si *verdinormer*, som ligger til grunn for Næss', Kocks og Wikforss' syn på argumentasjon og klargjøre det filosofiske rammeverket som ligger til grunn for disse verdinormene. Det er nemlig slik at vi kan finne en kobling mellom den filosofiske posisjonen til argumentasjonsteoretikerne og deres syn på hva som konstituerer gyldig og akseptabel argumentasjon, representert ved underliggende forståelser av *rasjonalitet* eller *fornuftighet*, ifølge argumentasjonsteoretikerne Frans H. van Eemeren og Rob Grootendorst: «the choice of a particular philosophical view of reasonableness can have important consequences for how the concept of acceptability is understood» (2004: 13). Hvilken rasjonalitets- eller fornuftighetsforståelse som – implisitt eller eksplisitt – legges til grunn, kan dermed ha konsekvenser for hvordan argumenterende samhandling bør forstås, behandles og praktiseres.

1.1 Tre perspektiver på argumentasjon

Tre nøkkelord er derfor sentrale for denne oppgaven: *argumentasjon*, *verdinormer* og *fornuftighet*. Disse begrepene krever en nærmere definisjon og kvalifisering før jeg kan formulere problemstillingene som vil være førende for den videre undersøkelsen og begrunne hvorfor nettopp Næss, Kock og Wikforss er valgt som denne oppgavens analyseobjekter.

I essayet «Two Concepts of Argument» (1977) reiser O'Keefe spørsmålet om hva argumentasjonsteoretikere faktisk studerer og presenterer to ulike definisjoner av argumentasjon

som har vært av betydning for det moderne studiet av argumentasjon. Ifølge O’Keefe skiller argumentasjonsteoretikere mellom produksjonen av en grunnleggende lingvistisk «artefakt» (argument₁) og den sosiale aktiviteten av å utveksle ytringer i en eller annen form for mellommenneskelig samhandling (argument₂). Individuer produserer argumenter (argument₁), mens to eller flere mennesker deltar i argumentasjon (argument₂). I den første forståelsen (argument₁) betones argumentasjonens form og struktur. Her forstås argumentasjon typisk som bestående av to elementer som står i et bestemt forhold til hverandre. Det ene elementet er standpunktet eller påstanden, og det andre elementet består av én eller flere ytringer, det vil si premissene, som alene eller samlet fungerer som argumentasjonen for eller imot standpunktet eller påstanden. Her kan argumentet ta *deduktive* former, der konklusjonen ikke kan være falsk dersom premissene er sanne, eller *induktive* former, der det er usannsynlig at konklusjonen er falsk dersom premissene er sanne. Ikke minst kan det også ta *abduktive* eller *plausible* former, som fører til konklusjoner i form av hypoteser eller delvis underbygde og kvalifiserte gjetninger (Walton 2001: 143). Den andre forståelsen (argument₂) betoner derimot argumentasjon som en aktivitet mennesker gjør i spesifikke kontekster eller situasjoner, som en kommunikativ og dialogisk aktivitet. Disse to forståelsene representerer ulike syn på hva argumentasjon er – enten en menneskelig aktivitet eller et intellektuelt resultat. Den velkjente argumentasjonsteoretikeren Stephen E. Toulmin skriver i *Knowing and Acting: An Invitation to Philosophy*:

«There is the *human activity* sense, in which arguments can be cool or heated, swift or protracted, and can end in enthusiastic agreement or tears; and there is also the *intellectual outcome* sense, in which we can begin identifying and considering “any” argument only after it has been made explicit, that is, only after it is presented as a sequence of propositions, preferably in writing, whose validity or fallaciousness, support or lack of support, can be directly investigated» (Toulmin 1976: 85).

Argumentasjonsteoretikere utelukker imidlertid ikke nødvendigvis det ene synet til fordel for det andre. Som vi vil se i denne oppgaven, legger de skandinaviske argumentasjonsteoretikerne til grunn en forståelse av argumentasjon som kan anses som både argument₁ og argument₂.

I denne oppgaven skal vi imidlertid legge en enda finere inndeling av argumentasjon til grunn for å kunne operasjonalisere akseptabilitetsbegrepet og drøfte teoriens verdinormer. I artikkelen «Three Perspectives on Argument» (2006) presenterer argumentasjonsteoretikeren Joseph W. Wenzel tre ulike forståelser av argumentasjon – argumentasjon som *produkt*,

argumentasjon som *prosedyre* og argumentasjon som *prosess* – som korresponderer med O’Keefes todeling: Argumentasjon som *produkt* kan best sammenlignes med argument₁, mens argumentasjon som *prosedyre* og *prosess* kan forstås som en finere inndeling av argument₂. Samtidig, og mer vesentlig i denne sammenhengen, korresponderer de tre forståelsene med argumentasjonsstudiets tre røtter i antikken – logikken, dialektikken og retorikken. Argumentasjon, ifølge Wenzel, består av et sett med komplekse aktiviteter som mennesker gjør i fellesskap for å ta beslutninger, løse problemer og generelt styre behandlingen av uenigheter. Logikken, dialektikken og retorikken omfavner disse aktivitetene, men fokuserer dem på ulike måter. Denne tredelingen har fått enkelte, som David Zarefsky, til å påstå at argumentasjon er det intellektuelle rommet der logikk, dialektikk og retorikk møtes (2019: 8).

Logikken undersøker argumentasjonens *produkt*. Her forstås argumentasjon som et sett av ytringer (premisser og konklusjoner eller beviser og påstander) som kan evalueres kritisk. En avsender produserer et argument og gir det til en mottaker, som igjen evaluerer argumentet og deretter velger å akseptere (eller «kjøpe») argumentet – ikke ulikt hvordan vi evaluerer og kjøper produkter på det kommersielle markedet. Og det er her logikken kommer inn i bildet, ettersom den tilbyr metoder og standarder for hvordan argumentets slutninger og strukturer kan rekonstrueres på en måte som muliggjør en eller annen form for evaluering og hvordan man kan gjennomføre denne evalueringen. *Dialektikken* fremhever, på sin side, et proseduralt syn på argumentasjon, der *prosedyrene* som regulerer diskusjoner og debatter vektlegges. Et dialektisk perspektiv på argumentasjon er dermed opptatt av de metodene mennesker, institusjoner og organisasjoner benytter seg av for å bringe naturlige argumentasjonsprosesser under kontroll – de reglene, standardene, holdningene og meningene som organiserer debatt og diskusjon i ulike situasjoner og promoterer kritisk beslutningstaking. Til slutt retter *retorikken* oppmerksomheten mot argumentasjon mellom mennesker som en naturlig kommunikasjonsprosess og de symbolske midlene (språk, lyd, bilde) som mennesker benytter for å påvirke hverandres overbevisninger, verdier og handlinger. Retorikken fokuserer dermed argumentasjon som en *overbevisende kommunikativ prosess* (Wenzel 2006: 13-14).

Som en følge av denne tredelingen vil også forståelsen av hva argumentasjon er variere, avhengig av hvilket perspektiv man inntar. For en logiker, skriver Wenzel, vil argumentasjon være «a set of statements consisting of premises and conclusion or claim and support». For en dialektiker vil svaret være «a disciplined method of discourse for the critical testing of theses».

Og for en retoriker vil svaret være «a mode of appeal, a means of persuasion, a behavior typical of symbol users communicating» (i van Eemeren *et al* 2014: 438). Men ikke bare det, normene for hva som konstituerer god argumentasjon vil også variere på tvers av de ulike forståelsesmodellene. Men her blir ting straks litt mer komplisert – og samtidig mer interessant. Hva konstituerer gode premisser for en konklusjon, og hvordan bør forholdet mellom disse elementene organiseres? Hvilke kvalitetskriterier og standarder bør brukes for å bringe naturlige argumentasjonsprosesser under kontroll? Og hva konstituerer en legitim overbevisning av publikum eller en diskusjonspartner i argumenterende samhandling? Dette virker det å være lite enighet om i det argumentasjonsteoretiske feltet generelt og blant de argumentasjonsteoriene som skal undersøkes i denne oppgaven.

1.2 Verdinormer i argumentasjonsteorien

Den foregående presentasjonen av de tre perspektivene indikerer at det ikke bare kan finnes ulike forståelser av *hva* argumentasjon er, men også hva *akseptabel* argumentasjon er. Det er her *verdinormene* kommer i spill. I sin doktorgradsavhandling om tekstnormer i norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler, legger Jonas Bakken til grunn Nils Kristian Sundbys skille mellom to typer kvalifikasjonsnormer, som Bakken betegner som *kategorinormer* og *verdinormer*. Der kategorinormene bestemmer kriteriene for at et fenomen skal kunne plasseres i en bestemt kategori, deler verdinormene denne kategorien i ulike kvalitetsklasser og bestemmer kriteriene for tilhørighet i hver av disse klassene (Bakken 2006: 55). Overført til denne oppgavens studieobjekt, vil kategorinormene bestemme hvorvidt en kommunikativ ytring kan anses som argumentasjon, mens verdinormene vil bestemme hvorvidt denne argumentasjonen kan anses som, for eksempel, god eller dårlig, gyldig eller ugyldig, akseptabel eller uakseptabel. Bakkens retoriske tekstnormteori etablerer kvalifikasjonsnormer på tre plan som korresponderer med retorikkens tre første arbeidsfaser – *inventio*, *dispositio* og *elocutio* (ibid.: 56-75). Inspirert av Bakkens tilnærming skal jeg undersøke kvalifikasjonsnormer, nærmere bestemt verdinormer, på tre nivåer av argumenterende samhandling som korresponderer med de tre tidligere nevnte perspektivene på argumentasjon – produkt, prosedyre og prosess.

De tre perspektivene utelukker ikke hverandre, men vektlegger ulike aspekter ved argumenterende samhandling – å produsere gyldige argumenter (logikk), organisere diskusjoner og debatter (dialektikk) og vinne publikums tilslutning (retorikk). Dette er vesentlig, ettersom de

skandinaviske argumentasjonsteoriene ikke nødvendigvis kun forstår argumentasjon som produkt, prosedyre eller prosess. I stedet beveger de seg mellom disse forståelsesmodellene. I det ene øyeblikket fokuserer de på hva som konstituerer gode argumenter (produkt), i det andre øyeblikket er de opptatt av hvilke normer som bør styre den argumenterende samhandlingen (prosedyre). I noen tilfeller gjør de det også eksplisitt hvilke kriterier som bør ligge til grunn for at en mottaker kan overbevises for å oppnå tilslutning til et standpunkt eller en påstand (prosess). En sentral antakelse ved denne oppgaven er dermed at Næss, Kock og Wikforss definerer verdinormer på det jeg vil betegne som det logiske nivået (produkt), det dialektiske nivået (prosedyre) og det retoriske nivået (prosess) av argumenterende samhandling.¹ Jeg vil komme nærmere tilbake til disse nivåene i kapittel to.

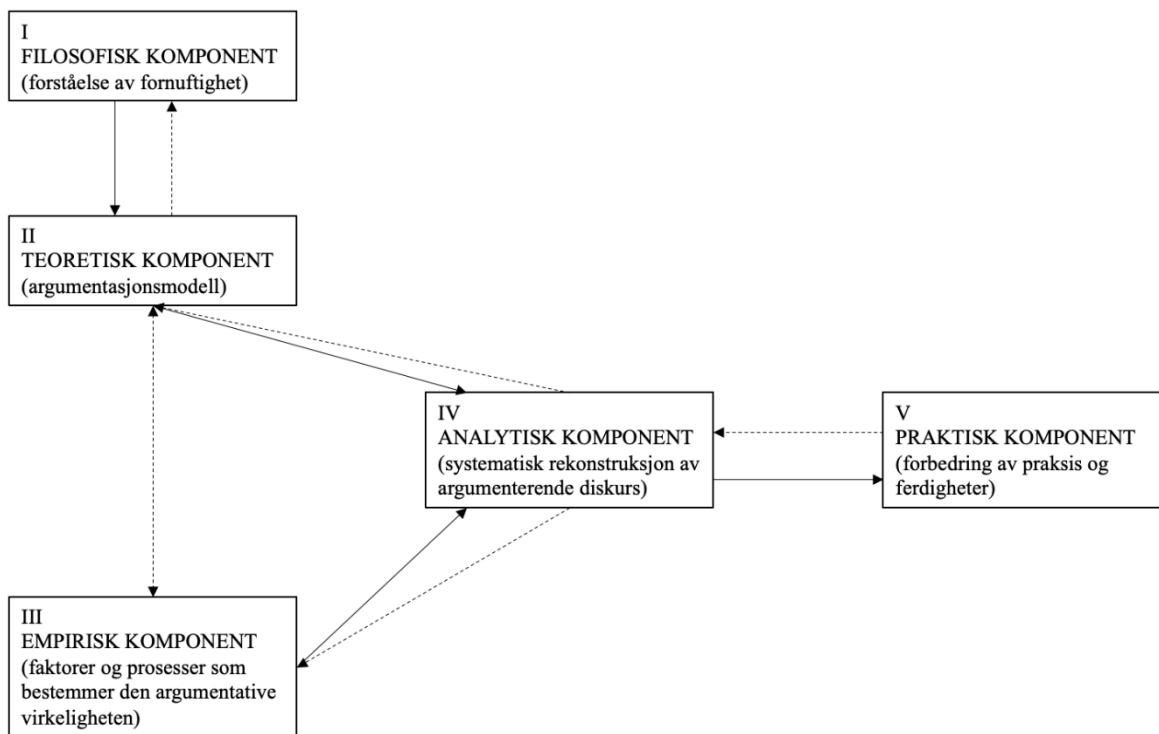
1.3 Fornuftighetsforståelser i argumentasjonsteorien

Jeg har også påpekt at det finnes en kobling mellom hva som konstituerer akseptabel argumentasjon og hvilke rasjonalitets- og fornuftighetsforståelser som ligger til grunn for teorier om argumentasjon. Det kan følgelig virke som om det finnes en kobling mellom argumentasjonsteoriens verdinormer og deres rasjonalitets- og fornuftighetsforståelser. Disse forståelsene defineres i argumentasjonsstudiets filosofiske komponent og virker inn på hvordan argumentasjon skal forstås, analyseres og praktiseres. Også dette krever en utdypning.

van Eemeren og Grootendorst har skissert opp et slags ideal for hvordan en fullt utviklet argumentasjonsteori bør se ut og hvilke komponenter en slik teori bør inneholde. Etter deres mening bør en fullt utviklet argumentasjonsteori ta høyde for at argumenterende samhandling både inneholder en *normativ*, kritisk dimensjon og en *deskriptiv*, empirisk dimensjon (van Eemeren *et al* 2014: 8). For å koble den normative og den deskriptive dimensjonen sammen, skriver forfatterne, er det nødvendig å etablere et komplekst forskningsprogram bestående av fem sammenkoblede komponenter, som til sammen konstituerer argumentasjonsstudiets domene

¹ Den danske retorikeren Charlotte Jørgensen betegner argumentasjon som produkt, prosedyre og prosess som ulike *felter* av argumenterende samhandling (2013: 2). Jeg griper fatt i Habermas' (1984: 33) bruk av begrepet *nivåer*. Jeg anser dette som en mer passende term, ettersom det logiske nivået fokuserer det «laveste» nivået av argumenterende samhandling, nemlig forholdet mellom premisser og konklusjon, det vil si produktet av argumenterende samhandling, mens det dialektiske og det retoriske nivået tar høyde for stadig flere kontekstuelle faktorer og dermed befinner seg på «høyere» nivåer (se kap. 2). Det er vanskelig å se for seg en retorisk eller dialektisk argumentasjonsteori som ikke tar det logiske nivået av argumenterende samhandling i betraktning (at et argument på et minimum må bestå av premisser og en konklusjon), men det er fullt mulig å se for seg en logisk argumentasjonsteori som ikke tar kontekstuelle faktorer i betraktning.

(van Eemeren & Grootendorst 2004: 9-41). Disse komponentene, særlig det de betegner som den filosofiske komponenten, er av interesse her, som et rammeverk for å kunne presentere, diskutere og evaluere de forståelsene av rasjonalitet og fornuftighet som ligger til grunn for argumentasjonsteoriene som skal undersøkes. Dette forskningsprogrammet, og dets komponenter, kan illustreres på følgende måte (*figur 1*):



Figur 1: Argumentasjonsteori som forskningsprogram med fem komponenter. Norsk gjengivelse av van Eemeren et al (2014: 10).

For å klargjøre hva de ulike komponentene innebærer og hvilken relasjon komponentene har til hverandre, sammenligner van Eemeren og Grootendorst argumentasjonsstudiets fem komponenter med de konstituerende elementene til en stat (2004: 40). For å fungere på en tilfredsstillende måte, må en stat ha en grunnlov eller konstitusjon, uavhengig om den er nedskrevet eller ikke (den *filosofiske* komponenten). Staten krever også spesielle lover, regler og reguleringer for å vite hvordan hverdagslivets ulike handlinger skal behandles (den *teoretiske* komponenten). Staten behøver også en eller annen form for administrasjon for en vellykket og korrekt implementering av disse lovene, reglene og reguleringene (den *analytiske* komponenten).

Administrasjonen må sørge for at rettferdighet ytes i den grad dette er mulig og påkrevd i den sosiale virkeligheten (den *empiriske* komponenten). Til slutt bør administrasjonen promotere utviklingen av egnede løsninger på problemer som oppstår i praksis (den *praktiske* komponenten).

Denne oppgaven har dermed som mål om å undersøke de tre skandinaviske argumentasjonsteoriene «grunnlov» eller «konstitusjon», det vil si deres filosofiske komponent, i tillegg til deres teoretiske komponent, hvor verdinormene etableres. Disse to komponentene henger nært sammen. Den filosofiske komponenten fungerer som et slags «refleksjonskammer» for argumentasjonsteoretikere, som rommer de avgjørende og fundamentale prinsippene for fagdisiplinen og hvor det utvikles en forståelse av rasjonalitet eller fornuftighet. Denne forståelsen vil legge føringer for de teoretiske modellene som utvikles, benyttes og som til syvende og sist utgjør argumentasjonsteoriene:

«In argumentation theory, conceptions of reasonableness [...] lead to the adoption of different standards for the validity, soundness, or appropriateness of argumentation in the theoretical models that are based on these conceptions» (van Eemeren *et al* 2014: 11).

Som van Eemeren påpeker et annet sted, er det imidlertid ingen generell enighet om hva rasjonalitet og fornuftighet faktisk innebærer innen det argumentasjonsteoretiske feltet (2018: 10). Med utgangspunkt i Toulmins *Knowing and Acting* (1976), foreslår derfor van Eemeren og Grootendorst (2004) å skille mellom tre ulike syn på rasjonalitet og fornuftighet – et *geometrisk*, et *kritisk* og et *antropologisk* perspektiv – som er nært knyttet til tre ulike forståelser av argumentasjon – logikk, dialektikk og retorikk – og som vil undersøkes nærmere i de neste kapitlene. Disse tre perspektivene på rasjonalitet og fornuftighet vil,² sammen med de nærliggende tre perspektivene på argumentasjon eller nivåene av argumenterende samhandling, utgjøre rammeverket for denne oppgavens undersøkelser av verdinormer og fornuftighetsforståelser hos Næss, Kock og Wikforss.

² I det følgende vil jeg benytte begrepene «rasjonalitet» og «fornuftighet» om hverandre, ettersom Toulmin selv ikke virker å etablere noe klart skille mellom disse. Andre teoretikere, derimot, kan etablere et skille mellom dem, noe jeg vil komme tilbake til i kapittel tre.

1.4 Oppgavens problemstilling

I denne oppgaven skal jeg undersøke Arne Næss', Christian Kocks og Åsa Wikforss' teorier om argumentasjon. Målet med denne øvelsen er å komme nærmere en forståelse av hvilke verdinormer, det vil si akseptabilitets- eller gyldighetsforståelser, som ligger til grunn for deres syn på argumenterende samhandling og hvilke fornuftighetsforståelser disse verdinormene indikerer. Det første overordnede spørsmålet ved denne oppgaven kan dermed formuleres på følgende måte:

(1) Hvilke verdinormer legger Arne Næss, Christian Kock og Åsa Wikforss til grunn for sine teorier om argumentasjon?

Dette spørsmålet vil besvares ved å presentere definerende trekk ved deres syn på argumentasjon og forsøke å fiske ut de verdinormene de stiller på det logiske, det dialektiske og det retoriske nivået av argumenterende samhandling. For å underlette denne undersøkelsen vil jeg først presentere verdinormer fra andre argumentasjonsteorier i det neste kapittelet, både for å klargjøre hva verdinormer på det logiske, det dialektiske og det retoriske nivået kan være, vise noe av mangfoldet av verdinormer i argumentasjonsteorien og plassere Næss, Kock og Wikforss i et bredere argumentasjonsteoretisk felt.

Etttersom jeg legger til grunn et perspektiv som indikerer at det finnes en kobling mellom disse verdinormene og visse fornuftighetsforståelser, vil også et annet relatert spørsmål straks bli relevant. Det andre overordnede spørsmålet for denne oppgaven kan dermed formuleres slik:

(2) Hvilke fornuftighetsforståelser ligger til grunn for Arne Næss', Christian Kocks og Åsa Wikforss' syn på gyldig og akseptabel argumentasjon?

Dette spørsmålet vil besvares ved å belyse visse konstituerende trekk ved deres respektive syn på argumentasjon og drøfte disse i henhold til visse kjennetegn og egenskaper ved geometriske, antropologiske og kritiske fornuftighetsforståelser. Disse kjennetegnene og egenskapene vil først presenteres i det tredje kapittelet av denne oppgaven.

Forhåpentligvis vil denne øvelsen tillate en viss generalisering, slik at man trekke noen mer generelle slutninger om konstituerende trekk ved den skandinaviske argumentasjonsteori-

tradisjonen. Som antydte tidligere, spiller argumentasjon en vesentlig rolle for mellommenneskelig samhandling og samfunnet generelt, og det vil være interessant å koble disse spesielle og generelle betraktningene opp mot hvilke følger de tre argumentasjonsteoriene, med sine verdinormer og rasjonalitets- og fornuftighetsforståelser, får for argumentasjonens rolle i samfunnet. Dette vil belyses avslutningsvis i denne oppgaven.

1.5 Om oppgavens materiale

Denne oppgaven plasserer seg innenfor det argumentasjonsteoretiske feltet. Begrepet *argumentasjonsteori* dekker studiet av argumentasjon i alle dens manifestasjoner og variasjoner, uavhengig av den intellektuelle bakgrunnen til argumentasjonsteoretikerne, deres primære forskningsinteresser og teoretiske innfallsvinkler. Andre generelle merkelapper, som *uformell logikk*, *pragma-dialektikk*, *formal-dialektikk* eller *retorikk*, refererer først og fremst til spesifikke teoretiske perspektiver på studiet av argumentasjon – og i mange tilfeller mer enn kun argumentasjon (van Eemeren *et al* 2014: 7). Men til tross sine variasjoner, finner vi visse fellestrekk blant ulike moderne argumentasjonsteorier og innfallsvinkler.

«It is a pre-paradigmatic discipline, which has not consolidated into a single “normal” theory consisting of a structured set of dominant, widely recognized empirical results and theoretical assumptions. Rather, it is built of a web of distinct approaches sharing some basic goals, issues, methods, and terminology, as well as historical background» (Lewinski & Mohammed 2016: 1).

For å etablere en felles referanseramme eller bakgrunnsbeskrivelse for studiet av argumentasjon, er det derfor verdifullt å gi en beskrivelse av hva paraplybegrepet *argumentasjonsteori* kan innebære og en fremstilling av de historiske røttene, moderne teoriene og forskningsinteressene som dominerer innen studiet av argumentasjon. Når jeg presenterer det logiske, det dialektiske og det retoriske nivået i det neste kapittelet, vil jeg derfor også forsøke å skape en forholdsvis bred beskrivelse av det argumentasjonsteoretiske feltet.

Dette feltet er imidlertid stort, bestående av en rekke ulike teoretikere og teoretiske tilnærminger til studiet av argumentasjon. Ikke minst er mengden litteratur på området svært omfattende, noe som krever at denne fremstillingen blir selektiv. Filosofen Boger skriver: «Publications in argumentation studies are so numerous that it is virtually impossible for a single person to master the literature» (2005: 187). Den følgende fremstillingen av de logiske,

dialektiske og retoriske nivåene, deres medfølgende verdinormer og den påfølgende fremstillingen av fornuftighetsforståelser, vil dermed presentere deler av det argumentasjonsteoretiske feltet jeg mener kan bidra til å belyse de skandinaviske argumentasjonsteoriene. Jeg vil imidlertid ved flere anledninger henwise til annen relevant litteratur som det ikke har vært plass til å inkludere i denne fremstillingen, typisk i form av fotnoter. Dette viser noe av bredden i det argumentasjonsteoretiske feltet.

1.5.1 Hvorfor Arne Næss, Christian Kock og Åsa Wikforss?

Valget av analyseobjekter krever som nevnt også en forklaring. Årsaken til at jeg har valgt Arne Næss, Christian Kock og Åsa Wikforss som denne oppgavens primære analyseobjekter er tredelt. For det første har alle tre vært svært innflytelsesrike på hver sin måte. Næss anses som en av Nordens viktigste bidragsytere til en moderne argumentasjonsteoretisk teoriutvikling (Sigrell 2011: 47), og hans verk *En del elementære logiske emner*, som er det primære analyseobjektet i denne oppgaven, anses som et innflytelsesrikt verk i den moderne argumentasjonsteorien generelt (van Eemeren *et al* 2014: 142).³ Kock har gjennom et omfattende tekstkorpus, med 20 publiserte bøker og nærmere 200 publiserte artikler, etablert seg som en tydelig (mot)stemme i det moderne argumentasjonsteoretiske feltet, en forkjemper for en retorisk-praktisk tilnærming til argumentasjon og en sentral bidragsyter i diskusjonen om hvordan politisk argumentasjon og offentlig debatt bør forstås, analyseres og praktiseres. Og Wikforss har de senere årene kunnet nyte av en betydelig oppmerksomhet for sine kunnskapsteoretiske og populærvitenskapelige utlegninger om kunnskapsresistens og alternative fakta som en følge av en stadig større interesse for «fake news», ekkokamre og politisk polarisering.

Det er imidlertid nødvendig med en ytterligere kommentarer om Wikforss her. Næss og Kock kan med rette betegnes som argumentasjonsteoretikere. Wikforss, derimot, er først og fremst en *kunnskapsteoretiker*, ikke en argumentasjonsteoretiker. Slik sett kan inkluderingen av henne i denne undersøkelsen virke noe underlig. Wikforss er opptatt av kunnskapen, sannhetens og fornuftens (stadig forvitrende) roller i det moderne demokratiet, og hennes koblinger til det

³ Som en kuriositet er det verdt å nevne at Næss var på raderen til Toulmin. Toulmin skrev en omtale av Næss' *An Empirical Study of the Expressions "True," "Perfectly Certain" and "Extremely Probable"* (1953), der Næss benytter spørreundersøkelser for å etablere en statistikk over forholdet mellom ulike bruksforståelser av begrepene «sannhet», «sikkerhet» og «sannsynlighet». Toulmin beskriver undersøkelsen som «an original, odd, suggestive, tantalizing, careful, puzzling piece of work» (1956: 116), men han oppfordrer Næss til å utfylle sine statistiske undersøkelser med kvalitative casestudier (ibid.: 118).

argumentasjonsteoretiske feltet kan virke perifer. Men ved en nærmere lesning av hennes kunnskapsteoretiske utlegninger, ser man raskt at argumentasjon løper som en rød tråd gjennom hennes kunnskapsteori og at argumenterende samhandling er essensielt for å motvirke den farlige kunnskapsresistensen hun ser stadig mer av i dagens samfunn. Selv om Wikforss ikke nødvendigvis kan betegnes som en argumentasjonsteoretiker i ordets rette forstand, så presenterer hun *teorier om argumentasjon* og har sterke meninger om hva argumentasjon er, hvordan argumentasjon bør praktiseres og hvilken funksjon argumentasjon har i et samfunn. For Wikforss utgjør nemlig argumentasjon en av bærebjelkene i demokratiet.

Den andre grunnen til at jeg har valgt å fokusere på Næss, Kock og Wikforss, er at de representerer ulike intellektuelle bakgrunner som kan være nyttig å kontrastere mot hverandre. Etersom jeg, i kraft av å være student ved studieretningen retorikk og språklig kommunikasjon, har hatt retorikken som mitt primære utgangspunkt for mine ekskursjoner i det argumentasjonsteoretiske feltet, anser jeg det nyttig å undersøke en retorisk argumentasjon (Kock) med teorier om argumentasjon som har andre faglige forankringer og intellektuelle utgangspunkter (Næss og Wikforss). Der Kock står i den retoriske tradisjonen, står Næss og Wikforss i den filosofiske – to fagdisipliner som har hatt et brokete forhold gjennom historien. En sammenligning av deres ulikheter og fellestrekk kan være perspektivutvidende i seg selv.

Den tredje og kanskje mest vesentlige grunnen, er at Næss, Kock og Wikforss står i en sterkt demokratisk kultur og en tradisjon for demokratisk deliberasjon som gjør at deres skandinaviske argumentasjonsteorier får en spesiell interesse. Et vesentlig moment ved samtlige av teoretikerne, er at de fokuserer på hvilken rolle argumentasjon, diskusjon og debatt bør spille i det offentlige rom og hvordan slik mellommenneskelig samhandling bør forstås og gjennomføres i praksis. På en side gir dette Næss, Kock og Wikforss en relevans som strekker seg et godt stykke utenfor akademias grenser. Samtlige er (eller har vært) formidlingsorienterte og vektlegger i stor grad en slags demokratisk «opplæring», der bevissthet om god argumentasjon, diskusjon og debatt og trening i argumentasjonsferdigheter står sentralt. På den andre siden kan en undersøkelse av deres teorier om argumentasjon være nyttig for å klargjøre noen av de varierende verdinormene og fornuftighetsforståelsene som ligger til grunn for argumenterende tekstpraksiser i Skandinavia. Slik sett kobler denne oppgaven seg delvis på noen av de samme forskningsinteressene til forskergruppen *Demokratiets tekstkulturer* ved Universitetet i Oslo.

1.6 Oppgavens disposisjon

Etter dette innledende kapittelet vil jeg i kapittel to redegjøre for de tre tidligere nevnte argumentasjonsforståelsene eller -nivåene – det logiske nivået (produkt), det dialektiske nivået (prosedyre) og det retoriske nivået (prosess) – som vil ramme inn diskusjonen av de skandinaviske teoretikernes syn på akseptabel eller gyldig argumentasjon. Ikke sjelden presenteres det argumentasjonsteoretiske feltet som en dikotomi mellom logikkens deduktive slutningsformer og retorikkens pragmatiske argumentasjonsteorier. Denne tredelingen vil illustrere at bildet er noe mer sammensatt og komplekst enn som så. I det tredje kapittelet vil jeg presentere de tre fornuftighetsforståelsene – den geometriske, den antropologiske og den kritiske fornuftighetsforståelsen – som vil samme inn diskusjonen av hvilke fornuftighetsforståelser som ligger til grunn for de tre teoretikernes syn på akseptabel eller gyldig argumentasjon. Kapittel fire, fem og seks utgjør denne oppgavens analysekapitler. I kapittel fire vil jeg presentere Arne Næss' syn på argumentasjon, i kapittel fem Kocks syn og i kapittel seks Wikforss' syn. Til slutt vil jeg drøfte funnene i analysekapitlene for å kunne definere noen fellestrekk og ulikheter ved Næss, Kock og Wikforss, før jeg oppsummerer med en diskusjon om konsekvensen av deres verdinormer og fornuftighetsforståelser for forståelsen av argumenterende samhandling.

2 Verdinormer i argumentasjonsteorien

Den skandinaviske argumentasjonsteorien har ikke oppstått i et vakuum og bør ses i lys av et bredere argumentasjonsteoretisk felt, som strekker seg tilbake til den greske og romerske antikken og som har utviklet seg i svært mange ulike retninger frem til vår tid. Etter at de såkalte sofistene lenge hadde undervist i ulike typer argumentasjonsferdigheter, krystalliserte den teoretiske interessen for argumentasjon seg i den antikke logikken, dialektikken og retorikken (van Eemeren & Grootendorst 2004: 42). Sammen utgjør disse tre retningene forløperen til den moderne argumentasjonsteorien (van Eemeren *et al* 2014: 27), særlig slik de ble utviklet av Aristoteles (Sandvik 2015: 73, Rapp & Wagner 2005). Ettersom logikken, dialektikken og retorikken tilbyr tre ulike perspektiver på argumentasjon – produkt, prosedyre og prosess – vil det være nyttig å forstå deres antikke røtter for å identifisere hva disse perspektivene innebærer og hvordan de har utviklet seg over tid. Det skal imidlertid bemerkes at det ikke finnes én logikk, én dialektikk og én retorikk, men heller flere ulike forståelser av logikken, dialektikken og retorikken (Johnson 2009: 11), som kan tillegge studiet av argumentasjon ulike normative komponenter. I det følgende skal et utvalg av slike forståelser presenteres. Hensikten er dog ikke å male et fullstendig bilde av det argumentasjonsteoretiske feltet; det er neppe mulig i en oppgave som denne. Målet er heller å vise noe av mangfoldet av verdinormer som finnes i det argumentasjonsteoretiske feltet på det logiske, dialektiske og retoriske nivået.

2.1 Argumentasjon som produkt: Det logiske nivået

«In the history of science, we find no less thinker than Sir Isaac Newton describing his experimental method as one of analysis or resolution and claiming to have “deduced” at least some of his laws from the “phenomena”», skriver argumentasjonsteoretikeren Jaakko Hintikka i artikkelen «The Role of Logic in Argumentation» (1989: 3), før han fortsetter: «Needless to say, this traditional conception of logic and deduction has been rejected with a rare unanimity by recent theorists of human reasoning and argumentation».

Hintikka peker her på den lite vennlige innstillingen det moderne argumentasjonsteoretiske feltet har til den formale logikkens strenge krav til deduksjon og gyldig argumentasjon, et system av slutningsregler som tradisjonelt har blitt knyttet opp mot forståelsen av argumentasjon som produkt (Tindale 1999: 23). Forstått som produktet av argumenterende

samhandling, fokuserer logikken på hvilke kriterier som skal ligge til grunn for å bedømme kvaliteten til disse produktene (Wenzel 2006: 15), det vil si hva som bestemmer hvorvidt forholdet mellom argumentets premisser og konklusjon kan anses som gyldig eller ugyldig, holdbart eller uholdbart, sterkt eller svakt. Men, som Hintikka henter til, finnes det ikke bare én type logikk; i stedet finnes det flere logiske tilnærminger som fokuserer argumentets premiss-konklusjon-struktur og etablerer ulike kriterier for hva som konstituerer god argumentasjon. I det følgende skal et utvalg slike logiske tilnærminger presenteres for å komme nærmere en forståelse av hvilke verdinormer som kan etableres på det logiske nivået av argumenterende samhandling.

2.1.1 Aristoteles' syllogisme

En av de viktigste kildene til den greske filosofihistorien, Diogenes Laertius' *Liv, lære og utsagn av kjente filosofer*, regner Zeno fra Elea og Empedokles av Agrigentum som «oppfinnerne» av henholdsvis dialektikken og retorikken. Verket nevner imidlertid ingen oppfinnere av logikken, sannsynligvis fordi logikken på denne tiden ikke var ansett som en egen disiplin adskilt fra dialektikken (van Eemeren *et al* 2014: 53). Først med Aristoteles' kartlegging av formale slutningsformer, såkalte syllogismer, i *Den første analyttikk*, ble den formale logikken grunnlagt som en selvstendig disiplin (Wetlesen 1973: 20). Dette verket, sammen med Aristoteles' øvrige logisk-vitenskapelige skrifter, ofte kalt *Organon*, inneholder de tidligste formelle studiene av logikk vi kjenner til og utgjør til sammen en høyt utviklet logisk teori (Smith 2022).

Kjernen i Aristoteles' logiske teori er *syllogismen*, formale eller deduktive argumenter bestående av premisser som kan uttrykkes i en subjekt/predikat-form (Wetlesen 1973: 20). Slike syllogismer benytter predikatklasser («alle», «noen», «ingen») for å koble tre ulike termer sammen i en konstruksjon bestående av to premisser og én konklusjon – selve argumentet (Lewinski & Mohammed 2016: 3). Og streng syllogistisk argumentasjon må tilfredsstillе visse krav. For det første må den bestå av tre setninger (to premisser og én konklusjon); for det andre må hver av de tre termene forekomme én gang i hver av to av setningene (Wetlesen 1973: 20). Totalt finnes det 64 mulige kombinasjoner av premisser som tilfredsstiller disse kravene, hvorav 15 er såkalte gyldige syllogismer, det vil si at de har en logisk form som gjør det umulig at konklusjonen er usann dersom premissene er sanne (*loc.cit.*). En av disse gyldige syllogismene kalles *Barbara* og kan skjematiseres på følgende måte:

| | |
|----------------------------|-----------------|
| Alle mennesker er dødelige | Alle G er H |
| Alle grekere er mennesker | Alle F er G |
| Alle grekere er dødelige | Alle F er H |

Benytter man derimot *ugyldige* slutningsformer betegnes det som en argumentasjonsfeil eller fallasi; med andre ord, at argumentasjonen utgjør et *dårlig* produkt (Tindale 1999: 163-165).

Sentralt i Aristoteles' logikk, finner vi skillet mellom *form* og *innhold*. I stedet for å analysere individuelle argumenters styrker og svakheter, identifiserer Aristoteles' logikk argumentasjonsmønstre som kan lede en fra yringer man vet er sanne til andre yringer som man enda ikke har etablert sannheten til. Dette er den analytiske eller syllogistiske argumentasjonens domene, der premissenes sannhet er åpenbar og konklusjonen følger nødvendigvis av premissene, så lenge disse er sikre, sanne og primære (van Eemeren & Grootendorst 2004: 42). Argumentasjon, forstått fra et slikt logisk perspektiv, handler utelukkende om *form* og er ofte knyttet til formal eller matematisk tenkning, som i eksemplet «Alle G er H ; alle F er G ; derfor er alle F lik H ». Uavhengig av innholdet i F , G og H , vil denne konklusjonen være logisk gyldig (Zarefsky 2019: 6). Slike syllogismer kalles apodiktiske og utgjør fundamentet for det vi kan betegne som *apodiktisk argumentasjon* (Wetlesen 1973: 23-24). For Aristoteles var denne slutningsformen idealet for en strengt vitenskapelig argumentasjon (Andersen 1995: 143).

2.1.2 En filosofisk-systematisk tradisjon

Logikkens antikke røtter tok nye former gjennom senantikken og i senere epoker i Europas intellektuelle historie. Gjennom senantikken ble logikken nærmere knyttet sammen med dialektikken, frem til de smeltet sammen til én disiplin i middelalderen (van Eemeren *et al* 2014: 12), og utviklet seg til en form for «logiske spill» i middelalderens *obligationes*, under påvirkning av Aristoteles' *Toposlære* (Dutilh Novaes 2005: 371-372). Senere skulle logikkens formale og matematiske sider vektlegges i større grad, særlig med 1600-tallets vitenskapelige revolusjon. Her ble koblingene mellom filosofien og matematikken tettere, ikke minst i René Descartes' fire regler for den filosofiske metode som legger sannhet, geometriske slutninger og streng deduksjon til grunn. Såpass tette ble koblingen at selv etiske og juridiske spørsmål kunne avgjøres ved hjelp av matematisk bevisførsel, representert, for eksempel, i filosofen Baruch Spinozas prinsipp *more geometrico* (Blandhol 2004). Noen århundrer senere, skulle logikken

mer eller mindre sammenfalle helt med matematikken, særlig med utviklingen av George Booles symbolske logikk ved midten av 1800-tallet, fundert på det grunnleggende synet om at «logic should be considered as a separate branch of mathematics, rather than a part of philosophy» (O'Regan 2001: 238). Professor i rettsvitenskap, Sverre Blandhol (2004), betegner denne utviklingen fra antikken og frem til vår tid som *den filosofisk-systematiske tradisjonen*.

Denne korte ekskursjonen gjennom logikkens historie er nødvendig fordi den avslører et spenningsforhold mellom den moderne argumentasjonsteorien og (formal)logikken. Frem til 1950-tallet var det argumentasjonsteoretiske feltet i stor grad dominert av moderne logikk, som løsrev studiet av resonnementer og argumenter fullstendig fra konteksten de ble ytre i (van Eemeren *et al* 2014: 130). Med fremveksten av den matematiske logikken ved slutten av 1800-tallet, skilte logikken og studiet av ordinær, hverdagslig argumentasjon veier, ettersom logikere som Frege, Hilbert og Russell først og fremst interesserte seg for *matematisk* tenkning og argumentasjon (Dutilh Novaes 2021a). Disse matematisk-logiske systemene egner seg lite for studiet av praktisk, hverdagslig argumentasjon:

«[...] logicians, rather than studying argumentation as it naturally occurs in everyday discourse, concentrate on abstract reasoning patterns formally structured by logical constants. In this endeavor, a great many verbal, contextual, situational, and other pragmatic factors that play a part in communication and interaction processes are not taken into account, so that the problems of argumentative discourse cannot be adequately dealt with. The study of argumentation ought to contain more than the study of the canonical subject matter that logic has to offer» (van Eemeren *et al* 2014: 149-150).

Som en motpol til denne matematiske logikken vokste det frem en ny argumentasjonsteori på 1950-tallet som kritiserte formallogikkens begrensninger i studiet av praktisk argumentasjon og løftet argumentasjon ut av det matematisk-abstrakte domenet og inn i det menneskelige, foranderlige og kontekstuelle.⁴ Den velkjente argumentasjonsteoretikeren Stephen E. Toulmin var en av disse.

⁴ Det skal imidlertid bemerkes at kritiske stemmer hadde utfordret formallogikkens deduktive metoder før dette. Filosofen og advokaten Sir Francis Bacon, for eksempel, var tidlig ute med å avvise logikken som en viktig kilde til kunnskap. Han argumenterte for at kategoriske syllogismer kun demonstrerer forholdet mellom eksisterende ting, men er ute av stand til å skape ny innsikt. Han oppfordret vitenskapen til å forlate den aristoteliske logikken og erstatte den med induksjon (Robbins-Tiscione 2011: 331).

2.1.3 Stephen E. Toulmins argumentmodell

Stephen E. Toulmin har fått status som en av grunnleggerne av den moderne argumentasjonsteorien (van Eemeren *et al* 2014: 204), som en følge av introduksjonen av nye, radikale impulser i studiet av argumentasjon med publiseringen av *The Uses of Argument* i 1958. Toulmin beskjefter seg med forskjellen mellom teori og praksis, mellom det synet på argumentasjon som den tradisjonelle logikken bygger på og den argumentasjonen som faktisk forekommer i mellommenneskelig kommunikasjon. For Toulmin har den formale logikken beveget seg så langt vekk fra den praktiske virkeligheten og utviklet seg til en form for idealisert logikk, slik at den har løsrevet seg fra alle praktiske anliggender: «formal logic has indeed lost touch with its application» (Toulmin 2003: 8). Hovedmotivasjonen bak Toulmins argumentasjonsteoretiske prosjekt er hans misnøye med den formale logikken og den analytiske syllogismen som det rådende paradigmet for slutninger. Hans kritikk rettes mot epistemologiens søken etter sikker viten og formallogikkens antakelse om at alle argumenter kan beskrives med formale kriterier og matematiske termer. For Toulmin er kriteriene utviklet i denne tradisjonen irrelevante for en evaluering av argumentasjon slik den oppstår i praksis (ibid.: xi). En radikal omordning av logisk teori er dermed nødvendig for å bringe logikken nærmere argumentasjon i den praktiske virkeligheten (ibid.: 234).

I et forsøk på å omordne den logiske teorien, utvikler Toulmin en argumentmodell som testes mot faktisk praksis, ikke mot filosofiens idealer, og som kan benyttes til analyse av alle typer argumentasjon (ibid.: 10). Med rettssalens argumenterende praksis som modell for et generelt argumentasjonsmønster, presenterer Toulmin en utvidet modell bestående av seks elementer, der tre av elementene er obligatoriske og *må* være til stede for at en skal kunne noe et argument og tre av dem er fakultative og *kan* være til stede i et argument (Jørgensen & Onsberg 2011: 16). *Påstanden* er det synspunktet vi søker mottakerens tilslutning til, det overordnede elementet i argumentet som rettferdiggjøres av argumentets belegg og hjemmel. *Belegget* er den informasjonen vi framsetter som støtte for påstanden, mens *hjemmelen* fungerer som de allmenngyldige reglene som forbinder belegget med påstanden, som en bro mellom de to elementene. *Påstanden*, *belegget* og *hjemmelen* utgjør argumentets obligatoriske elementer. Forbindelsen mellom påstanden og belegget kan imidlertid svekkes av omstendigheter som tilsidesetter hjemmelens autoritet. Den som argumenterer, kan derfor fremme en *gjendrivelse*, som imøtegår eventuelle innvendinger mot påstanden. Dermed kan et argument også behøve en

styrkemarkør, som uttrykker styrkegraden til hjemmelen på den slutningen som foretas og som markerer hvor sikker avsenderen er på påstanden som fremmes. Til slutt kan en *ryggdekning*, en slags støtte til hjemmelen, introduseres om det oppstår tvil om hvorvidt hjemmelen kan aksepteres (Toulmin 2003: 92-100).

Toulmins argumentmodell er et nyttig verktøy for å rekonstruere det strukturelle ved argumentasjon slik den forekommer i faktisk praksis og for å forstå det innbyrdes forholdet de ulike elementene i en argumenterende sekvens har til hverandre.⁵ Kanskje viktigere markerte Toulmins argumentmodell et betydelig skifte fra de modellene som tidligere ble brukt av formallogikere. Ikke bare var den mer kompleks, den anerkjente også at kriteriene for å vurdere argumenters gyldighet ikke er universelle, som logikerne påstod, men heller feltavhengige (Lewinski & Mohammed 2016: 4). Der selve modellen og dens elementer er universelle, eller *feltuavhengige*, er kriteriene for å evaluere argumentets elementer *feltavhengige*. Modellens funksjonelle elementer finner sted i all argumentasjon, uavhengig av det standpunktet som diskuteres. Argumentasjonens gyldighet, derimot, avhenger ikke av universelle kriterier, men heller av dens akseptabilitet innen det felte standpunktet tilhører. Toulmin plasserer altså gyldighetskriteriet i en empirisk og historisk kontekst (van Eemeren *et al* 2014: 31).

2.1.4 Uformell logikk

Toulmins innflytelse på det argumentasjonsteoretiske feltet kan neppe overvurderes. Særlig har han en fremtredende posisjon innen den såkalte *uformelle logikken*, som siden 1970-tallet har utviklet seg som en motreaksjon til den tradisjonelle og logisk orienterte behandlingen av argumentasjon. Direkte inspirert av Toulmins argumentasjonsteori, og til dels Perelmans og Olbrechts-Tytecas «nye retorikk» (se kap. 2.3.2),⁶ etterstreber de uformelle logikerne utviklingen av tilfredsstillende normer for å tolke, vurdere og konstruere argumentasjon slik den fremstår i det hverdagslige språket, som et alternativ til formallogiske tilnærminger til argumentasjon (Blair

⁵ Toulmins argumentmodell har også blitt hyppig benyttet som et verktøy for å belyse det implisitte og underforståtte i argumentasjon (se, f.eks., Bjørhusdal 2014 og Rekdal 2010). I og med at enkelte av disse elementene må være med for å kunne betegne noe som et argument, vil et eventuelt fravær av en eller flere av disse elementene indikere at argumentasjonens avsender på en eller annen måte formidler et underforstått budskap. Toulmins modell forenkler «deteksjonen av vissa [...] underforstådda element i argumenterende praksis», som den svenske retorikkprofessoren Anders Sigrell (2011: 170) skriver.

⁶ Perelman og Olbrechts-Tytecas nye retorikk har blitt viet betydelig mindre oppmerksomhet i den moderne argumentasjonsteorien enn Toulmins argumentasjonsteoretiske verker (se van Eemeren *et al* 2014: 34). Et klart unntak er den uformelle logikeren Christopher Tindale (1999, 2004), som er påvirket av både klassisk og moderne retorikk.

2011: 36-37). For den uformelle logikeren James B. Freeman, for eksempel, utgjør Toulmins argumentmodell et egnet utgangspunkt for å studere hvordan ytringer kombineres for å etablere større argumenter, det han betegner som argumentets *makrostruktur*, og hvordan disse kan evalueres og analyseres. I *Argument Structure: Representation and Theory* kontrasterer han argumentets mikrostruktur, som konsentrerer seg om dets logiske form, med argumentets makrostruktur, som klargjør hvordan ulike ytringer til sammen utgjør et hele som kan forstås som en kompleks argumentasjonsstruktur (Freeman 2011: 1-3) – ikke ulikt hvordan de forskjellige elementene i Toulmins argumentmodell henger sammen.

Det var imidlertid Toulmins fokus på feltavhengighet, nemlig at argumentet må plasseres i en kontekst, som skulle få størst innflytelse på den uformelle logikken. I *Logical Self-Defense* presenterer argumentasjonsteoretikerne Ralph H. Johnson og J. Anthony Blair tre kriterier for hva som konstituerer et godt argument. I stedet for å legge formallogikkens kriterier for gyldig argumentasjon til grunn – sanne premisser og gyldige slutninger – legger de til grunn det mer generelle kravet om at argumenter må være *akseptable*, *relevante* og *tilstrekkelige*. Dette perspektivet avviser ikke nødvendigvis verdien av formallogiske slutninger, men vektlegger at det finnes andre legitime relasjoner mellom premisser og konklusjoner som er mer relevante for praktisk argumentasjon. De skriver i innledningen til en av de senere utgavene av boken:

«The argument against the adequacy of deductive logic for interpreting and assessing arguments in the latter sense is, briefly, that its norms are neither necessary [...] nor sufficient [...]. Moreover, reconstructing arguments from ordinary language discourse as if they were, or were intended to be, deductively valid frequently results in a distortion of the arguer's intended meaning» (2006: xiii).

Vi kan oppsummere disse kriteriene på følgende måte. *Akseptabilitet* utfordrer formallogikkens krav om at argumentets premisser må være sanne; i stedet kan de være akseptable for den som ytrer argumentet og den som mottar det. *Relevans* henviser til ideen om at premissene må ha betydning for sannheten til påstanden og, dersom de har en slik betydning, kan forstås å være mer eller mindre relevante for påstanden. Til slutt må premissene være *tilstrekkelige* i den forstand at de alene eller samlet gir tilstrekkelig grunn til å akseptere påstanden (ibid.: xiv-xv). I likhet med Toulmins argumentmodell, krever dermed Blair og Johnsons kriterier at argumentasjon på det logiske nivået plasseres i en kontekst der de kan evalueres ikke bare med hensyn til form, men også innhold og funksjon (jf. Wenzel 2006: 20). Disse verdinormene regnes

ofte som et av de konstituerende kjennetegnene ved den uformelle logikken (van Eemeren *et al* 2014: 382).

2.1.5 Verdinormer på det logiske nivået

Vi kan allerede her skimte noe av utfordringen med å definere hva god argumentasjon er. Bare på det logiske nivået – det vil si argumentasjon som produkt eller argument₁ – finnes det ulike forståelser av hva som konstituerer gyldig eller akseptabel argumentasjon. Innen den klassiske formallogikken må argumentasjonen være gyldig og holdbar – det vil si at sannheten til konklusjonen kan avledes fra sannheten til premissene gjennom gyldige slutninger. Innen den moderne argumentasjonsteorien etter Toulmin avhenger imidlertid argumentasjonens kvalitet av at noen oppfatter argumentene som akseptable, relevante og tilstrekkelige. Der den ene avhenger av universelle kriterier for hva som konstituerer *gyldig* argumentasjon, avhenger den andre av at noen i en gitt kontekst anser den for å være *akseptabel*.

Det er et par ting det er verdt å legge merke til her. For det første virker praktisk argumentasjon å være bredere og mer variert enn det formallogikkens syllogismer tar høyde for, og det er ikke nødvendigvis slik at argumentasjon som ikke er gyldig og holdbar i en streng formallogisk forstand nødvendigvis må anses som argumentasjonsfeil eller fallasier. I et sentralt verk innen den uformelle logikken, *Argumentation Schemes*, presenterer Douglas Walton over 60 ulike argumentasjonsformer og -strukturer som typisk benyttes i ulike kommunikative fellesskap, som jussen, etikken og vitenskapen, og som inkluderer ikke-formale slutningsformer som, for eksempel, «argument from expert opinion»:

Premiss major: E er en ekspert innen fagområdet S, som inneholder proposisjon A

Premiss minor: E konstaterer at proposisjon A er sann.

Konklusjon: A er sant.

Innen den formale logikken ville en slik abduktiv og plausibel argumentasjonsform blitt ansett som en argumentasjonsfeil. Slik er det ikke nødvendigvis innen den uformelle logikken, og Walton skriver i innledningen av *Argumentation Schemes* at hans hensikt er å bevege seg «through the paradigm shift to the new idea of coping with the revolutionary notion that such “fallacies” are no longer fallacies» (Walton *et al* 2008: 3).

For det andre virker den klassiske formallogikken å vektlegge sannheten i større grad enn den uformelle logikken. I førstnevnte skal premissenes sannhet garantere sannheten til konklusjonen, mens i sistnevnte er det tilstrekkelig at premissene er akseptable. Mens den formale logikkens argumenter er deduktive, er den uformelle logikkens argumenter ikke-deduktive og kan være sannsynlige og induktive (Zarefsky 2019: 104) eller plausible og abduktive (Walton 2019: 47).⁷ Der sanne premisser er ubestridelige, er akseptable premisser mer sårbare for innvendinger (Freeman 2004: 6-20). Som en forlengelse av dette har de formale argumentasjonsformene en *monologisk* karakter, mens de ikke-formale bærer preg av å være *dialogiske*. Den uformelle logikeren Marcin Lewinski påpeker at enkelte logikere kan være tilbøyelige til å analysere argumentasjon som en form for monolog, der debatter og argumentasjon med flere parter først og fremst forstås som bestående av individuelle resonnementer. For disse logikerne anses tilstedeværelsen av flere parter som forstyrrende for argumentasjonsstudiets mål:

«[...] the very presence and contributions of other arguers [...] obfuscate the theoretical and analytical picture which should, first and foremost, clearly focus on the primary object of argumentation studies, that is, the monological structure of inferences» (2011: 2-3).

I de tilfellene der vi forlater logikkens sannhetskrav og heller benytter *akseptable* premisser, er vi imidlertid nærmere en dialogisk eller dialektisk forståelse av argumentasjon: «whenever the premises become disputable, we abandon the monological activity of proof-making, or demonstration, and enter the realm of dialectics» (ibid.: 3).

Det er rimelig å si at mesteparten av det moderne argumentasjonsteoretiske feltet, som tenderer til å konsentrere seg om argumentasjon som en mellommenneskelig praksis, finner liten bruksverdi i den formale logikkens deduktive metoder og verdinormer. I stedet virker det moderne studiet av argumentasjon i større grad å vektlegge de abduktive eller plausible argumentasjonsformene, som er mer opptatt av innholdet i setninger enn av formale slutningsregler (Walton 2001, Reitan 2016a). I denne oppgavens analysekapitler blir det relevant

⁷ Induktive argumentasjonsformer er velkjente innen logikken, men også i den klassiske retorikken, der de først og fremst ble evaluert på grunnlag av deres overbevisningskraft, ikke logiske meritter. John R. Milton skriver: «Inductive arguments became almost lost in a mass of un-formalised arguments that were not investigated for their validity, or any inductive analogue thereof, but of their plausibility in the context of a speech» (2011: 13).

å se i hvilken grad de tre skandinaviske argumentasjonsteoretikerne vektlegger dette logiske nivået og hvilke verdinormer de knytter til det.

2.2 Argumentasjon som prosedyre: Det dialektiske nivået

I diskusjonen om det logiske nivået av argumenterende samhandling så vi at den uformelle logikkens akseptabilitetskriterium kan forskyve det jeg har betegnet som det logiske nivået (argumentasjon som produkt) over mot det dialektiske. Som vi skal se er det dialogiske elementet vesentlig på det dialektiske nivået (argumentasjon som prosedyre). Samtidig kan det dialektiske nivået innebære noe mer, nemlig det prosedurale aspektet ved argumenterende samhandling. Wenzel påpeker at den dialektiske teorien dreier seg om begrunnelsen for de prinsippene og prosedyrene som benyttes for å organisere argumenterende samhandling for *kritiske formål*, det vil si å produsere gode beslutninger (2006: 14-15), enten det er snakk om rettssalens prosedyrer, parlamentariske saksganger eller systemer som skal støtte effektiv beslutningstaking i private virksomheter.⁸ I det følgende skal jeg derfor presentere noen slike prinsipper og prosedyrer for å kunne nærme meg en forståelse av hvilke verdinormer som virker på det dialektiske nivået av argumenterende samhandling.

2.2.1 Klassisk dialektikk

Ved siden av det logiske argumentet, eller den apodiktiske argumentasjonen, definerer Aristoteles en annen type argumentasjon i verket *Toposlære*. Her beskrives en argumentasjon som benyttes i dialoger og debatter, der premissene som ytres ikke er sanne og primære, men heller akseptable:

«En argumentasjon er dialektisk når den tar sitt utgangspunkt i premisser som er alment godtatte [...]. Dette dreier seg om meninger som anses som troverdige av alle eller flerparten eller av de vise, det vil si av alle vise eller flerparten av dem eller de mest berømte eller mest fremtredende av dem» (Aristoteles i Wetlesen 1973: 25).

⁸ Det finnes betydelig med ledelseslitteratur om hvordan virksomheter kan effektivisere beslutningstakingsprosessene sine ved hjelp av lignende systemer og metoder (se, f.eks., Smet *et al* 2019). Selv om disse sjelden refererer til dialektikken, bærer de ofte et tydelig preg av å være prosedurale og dialektiske i den forstand at de fokuserer viktigheten av regulerte debatter og dialoger.

Der den apodiktiske argumentasjonen brukes for demonstrative og vitenskapelige hensikter (*episteme*), finner den dialektiske argumentasjonen sine argumenter blant de allment aksepterte eller plausible premissene (*endoxos*). Og denne dialektiske argumentasjonen tar form som en dialog.

For Platon, som var den første til å bruke *dialektikk* som et teknisk begrep (van Eemeren *et al* 2014: 55), utgjør dialektikken den mest egnede metoden for å identifisere og presentere filosofiske sannheter gjennom dialog og diskusjon.⁹ Denne metoden kan ta ulike former, som *den sokratiske dialog*, der en utspørter forsøker å gjendrive standpunktet til en motpart ved å stille, åpne kritiske spørsmål, eller som de *didaktiske* og *gymnastiske* dialogene (Fossheim 2022: 24). Med Aristoteles' videre utvikling av dialektikken, fikk disiplinen en selvstendig identitet, forstått som læren om samtalsregler (Sandvik 2015: 73). Her beskrives dialektikk som en spesifikk type debatt mellom to parter, der en utspørter forsøker å gjendrive standpunktene til en motpart – gjerne utformet som en athensk filosofisk debatt foran et publikum som forventer at deltakerne utviser en fornuftig atferd og til en viss grad samarbeider om å produsere gode argumenter (van Eemeren *et al* 2014: 61-63). En aristotelisk forståelse av dialektikken innebærer dermed en fokusering av den argumenterende samhandlingen i en dialog og en generell metode for kritisk testing av plausible, fremfor sikre standpunkter (Lewinski & Mohammed 2016: 3).

2.2.2 *Pragma-dialektikkens idealmodell for kritisk diskusjon*

Innen det moderne argumentasjonsteoretiske feltet har særlig pragma-dialektikken viet betydelig oppmerksomhet til det dialektiske nivået av argumenterende samhandling.¹⁰ Den pragma-dialektiske tilnærmingen til argumentasjon er fundert i John L. Austins og John R. Searles teorier om språklig kommunikasjon, Paul H. Grices teorier om konversasjonell rasjonalitet og en dialektisk forståelse av argumentasjon og diskusjon. Innen denne tradisjonen blir argumentasjon ansett som en kompleks talehandling og en verbal, sosial og rasjonell aktivitet med det spesifikke kommunikasjonsmålet å kritisk teste akseptabiliteten til et standpunkt slik at en uenighet mellom to parter løses:

⁹ I Platons dialoger refererer også karakterene ofte til samtalekunsten som dialektikk (Fossheim 2022: 26).

¹⁰ Andre argumentasjonsteoretikere kunne vært interessante å presentere her, deriblant Paul Lorenzens «re-dialektifisering» av logikken (1960), Charles Hamblins undersøkelse av fallasier og argumentasjonsfeil (1970) og Else Barths og Erik Krabbes formal-dialektikk (1982). Disse er utelatt av plasshensyn.

«The pragma-dialectical theory of argumentation regards each argumentation as part of an explicit or implicit discussion between parties who try to resolve a difference of opinion [...] by testing the acceptability of the standpoints concerned» (van Eemeren & Grootendorst 2004: 21).

Selve løsningen av meningsforskjellen oppnås gjennom det pragma-dialektikken kaller *dialektifisering*, en streben etter å løse uenigheter i henhold til visse *kritiske normer for fornuftighet* (ibid.: 53). For å oppfylle kravene som stilles av disse fornuftighetsnormene, har pragma-dialektikken utviklet en idealmødel for kritisk diskusjon. Denne modellen stipulerer ti regler og fire stadier som gjelder for argumenterende samhandling og gir føringer for hvordan diskusjonsdeltakerne best kan komme frem til en løsning (av meningsforskjeller) (van Eemeren & Houtlosser 2003: 388). Konsensus får dermed en nøkkelposisjon i den pragma-dialektiske argumentasjonsteorien, og den har blitt betegnet som en «konsensualistisk» teori om argumenterende ytringer (Lumer 2010: 41-42).

Den kritiske diskusjonen starter med *konfrontasjonsstadiet*, der uenigheten mellom partene melder seg. Deretter kommer *åpningsstadiet*, hvor deltakerne bestemmer seg for å løse uenigheten, tar på seg rollen som protagonist og antagonist og bestemmer et felles utgangspunkt for å skape en meningsfull diskusjon. Dernest forsvarer protagonisten standpunktet i *argumentasjonsstadiet* ved å fremme argumenter som imøtegår antagonistens innvendinger og motforestillinger. Til slutt avgjør partene hvorvidt standpunktet har blitt tilstrekkelig forsvart i *konklusjonsstadiet*, hvor man også bestemmer om uenigheten er løst og diskusjonen har lyktes eller om meningsforskjellen fortsatt finner sted og diskusjonen har mislykkes (van Eemeren *et al* 2014: 529-530). I løpet av denne prosessen må de nevnte ti reglene for kritisk diskusjon følges, dersom enighet skal oppnås.¹¹ Dersom én eller flere av reglene brytes, begrenses muligheten for å komme frem til en fornuftig løsning av uenigheten. Et slikt brudd anses derfor for å være en argumentasjonsfeil innen pragma-dialektikken (van Eemeren & Grootendorst 2004: 162). Her tar konseptet «argumentasjonsfeil» på seg en annen betydning enn på det logiske nivået. På det dialektiske nivået kan en argumentasjonsfeil bedre forstås som brudd på normer for god debattskikk, eller rett og slett en *dårlig* prosedyre (Tindale 1999: 165-167).

¹¹ Av plasshensyn har jeg ikke gjengitt de ti reglene her. Se heller van Eemeren & Grootendorst (2004: 190-196) for en oversikt eller Sigrell (2011: 130-152) for en grundig gjennomgang på svensk.

2.2.3 Illative kjerner og dialektiske nivåer

Også innen andre deler av det moderne argumentasjonsteoretiske feltet vektlegges det dialektiske nivået. I *Manifest Rationality*, et sentralt verk innen den uformelle logikken, argumenterer Johnson for at det finnes et annet nødvendig kriterium som må inkluderes, ved siden av akseptabilitets-, relevans- og tilstrekkelighetskriteriene han introduserte til argumentasjonsteorien sammen med Blair (se kap. 2.1.4). Der disse tre kriteriene er nødvendige for å evaluere det Johnson betegner som argumentets *illative kjerne*, det vil si dens strukturer av premisser og konklusjon (argumentasjon som produkt, argument₁), må også et *dialektisk nivå* inkluderes for å evaluere hvorvidt argumentasjonen tar høyde for alternative synspunkter og innvendinger. Ettersom argumentasjon forutsetter en uenighet eller en kontroversiell påstand, vil det følgelig finnes mennesker med andre perspektiver, synspunkter og innvendinger. Argumentasjon må da også ta denne realiteten innover seg: «An argument that does not take into account these dialectical realities is in some important sense incomplete. Not just poor, but incomplete» (Johnson 2000: 206). Hvis dette dialektiske nivået overses, vil man aldri være i stand til å overbevise andre på en rasjonell måte – det Johnson betegner som *manifest rasjonalitet*. Og for Johnson er denne rasjonelle overbevisningen målet med all argumentasjon, til forskjell fra retorikk:

«What separates rhetoric from argumentation is that the latter is bound by the requirement of manifest rationality. The arguer cannot ignore objections to his argument, even if it is not known how to forestall them, because it would not appear to be rational and so would violate the requirement of manifest rationality. The rhetor is under no such constraint: If ignoring the objection will lead to a more effective communication, [...] then the objection can be ignored» (ibid.: 163).

Vi skal overse Johnsons unyanserte syn på retorikk for øyeblikket og returnere til det senere. Her og nå skal vi bemerke at argumentasjon som prosedyre ikke nødvendigvis kun refererer til stadier som argumentasjonen må bevege seg gjennom eller konkrete debattregler, men også normer som betinger hvordan den argumenterende samhandlingen bør gjennomføres i mer generell forstand, som ved å ta hensyn til argumentasjonens motstemmer. Johnsons dialektiske nivå inneholder dermed også et *dialogisk* aspekt – i tråd med den klassiske dialektikken.

2.2.4 Verdinormer på det dialektiske nivået

Dialektikken innehar altså i sin kjerne en dialogisk karakter. Platons dialektikk tok form som en dialogbasert kritisk undersøkelse; Aristoteles' dialektikk tok form som en athensk debatt; og, som beskrevet tidligere, tok middelalderens dialektikk form som logiske spill mellom opponenter og respondenter. Også innen moderne argumentasjonsteori kobles dialektikken typisk opp mot det dialogiske, som hos Johnson: «The root meaning of dialectical is dialogue – a logos [...] that is between two (or more) people» (ibid.: 161). En slik flerpartsdiskusjon eller -argumentasjon er blitt viet betydelig fokus innen det moderne argumentasjonsteoretiske feltet, og flere dialektisk orienterte teoretikere har utviklet ulike normative modeller for å regulere diskusjoner mellom to eller flere parter (Lewinski 2011: 5), som innen pragma-dialektikken.

Verdinormene på det dialektiske nivået dreier seg dermed om de standardene som bestemmer hvordan en diskusjon, debatt eller argumenterende samhandling bør gjennomføres for å belyse en problemstilling på en kritisk måte. Disse normene kan variere blant ulike argumentasjonsteoretikere, men vil ofte inneholde noen av de samme grunnelementene. For eksempel:

«Good dialectical argumentation depends on the arguers being *cooperative* in following appropriate rules and committing themselves to the common purpose of sound decision-making. Good argumentation is *comprehensive* in dealing with a subject as thoroughly as possible. Good argumentation is *candid* in making ideas clear and getting them out in the open for examination. Finally, sound argumentation is *critical* in its commitment to basing decisions on the most rigorous testing of positions that circumstances allow» (Wenzel 2006: 24).

Vi skal se at både Næss, Kock og Wikforss oppholder seg på dette dialektiske nivået og etablerer normer som er nærliggende disse grunnelementene.

Det vesentlige er imidlertid ikke at det finnes prosedurale regler og metoder, men heller hva disse reglene og metodene inneholder og hvilke konsekvenser de får for forståelsen av argumenterende samhandling. Pragma-dialektikkens idealmodell, for eksempel, har vesentlige konsekvenser for disiplinens forståelse av argumentasjon. Vel vitende om at diskusjonsdeltakerne sjelden utelukkende er ute etter å gjennomføre en kritisk diskusjon, men også ønsker å vinne diskusjonen, i den forstand at deres standpunkt aksepteres og konsensus oppnås, introduserer pragma-dialektikken konseptet «strategisk manøvrering». Her forstås diskusjonsdeltakernes forsøk på å vinne som retorisk effektivitet, og balansegangen mellom de to

motstridende målsettingene – å gjennomføre en fornuftig diskusjon (dialektikk) og å vinne diskusjonen (retorikk) – betegnes som diskusjonsdeltakernes strategiske manøvrering (van Eemeren & Houtlosser 2003: 392). For pragma-dialektikken sikrer dermed de prosedurale reglene at den strategiske manøvreringen ikke sporer av ved at det retoriske målet om overbevisning dominerer på bekostning av dialektikkens krav om rasjonell og fornuftig diskusjon. Et lignende perspektiv ser vi også i Johnsons manifeste rasjonalitet: den retoriske effektiviteten må ikke gå på bekostning av de dialektiske forpliktelsene. Sløret som skiller det dialektiske og det retoriske nivået virker dermed å være tynt. Wenzel skriver:

«[...] it is important to note that dialectical situations are simultaneously rhetorical situations. People who engage in systematic dialogue must function as communicators, exchanging messages to make arguments. And, we might add, rhetorical situations always have the potential for being transformed into dialectical situations; when anyone speaks (or writes a book, for that matter) it is always possible for an opponent to arise, challenge, and initiate a debate» (2006: 18).

Ikke minst virker forholdet mellom dialektikken og retorikken å være balanserende: Retorikken sikrer bevegelse mot en konklusjon eller beslutning, mens dialektikken holder denne bevegelsen under kontroll slik at konklusjonen eller beslutningen ikke nås på grunnlag av manipulasjon eller annen uhensiktsmessig argumentasjonsatferd. Dette balanserende forholdet er av en viss betydning for de skandinaviske argumentasjonsteoretikerne i denne oppgaven.

2.3 Argumentasjon som prosess: Det retoriske nivået

Overbevisning eller overtalelse står sentralt i retorikken. Aristoteles definerte tross alt retorikk som «evnen til å *mønstre de mulige overtalende momentene* i ethvert stoff» (i Andersen 1995: 15). Og dersom retorikken skal overtale, må den ha *noen* å overtale. Dermed står også publikum sentralt i retorikken, sammen med de kunnskapene, reglene og innsiktene som sørger for at mennesker kan kommunisere effektivt med dette publikummet. Men overbevisningen av dette publikummet behøver ikke skje på bekostning av fornuften eller sannheten. Som vi skal se åpner ikke retorikken nødvendigvis opp for manipulasjon av publikum, men overbevisning av et publikum bestående av fornuftige, kritiske tenkere (Zarefsky 2019: 7-8).

Argumentasjon som prosess refererer til det retoriske nivået av argumenterende samhandling. Her forstås argumentasjon som naturlige forekomster av menneskelig

kommunikasjon der mennesker søker å overbevise andre for å tjene et eller annet formål, enten det er å løse et problem, forbedre en situasjon, forsterke relasjoner eller komme frem til en beslutning (Wenzel 2006: 17). Retorikken hjelper oss med å forstå og evaluere argumentasjon som en slik naturlig prosess av overtalende eller overbevisende kommunikasjon (ibid.: 9). Dette har fått enkelte, som argumentasjonsteoretikeren Christopher Tindale, til å argumentere for at argumentasjon er grunnleggende retorisk. Han skriver i *Acts of Arguing*:

«At root, argumentation is rhetorical, but when rhetorical argumentation is brought under some deliberate procedural control, the situation becomes dialectical (although still with a rhetorical demand for creative and effective utterance). Logic enters the fold as the PPC structures are drawn from the discourse by arguers or critics, who remain alert to its rhetorical and dialectical features» (1999: 19).

Retorikken er ikke kun opptatt av argumentasjonens produkt eller de reglene og prosedyrene som styrer den argumenterende samhandlingen, men utvider perspektivet på argumenterende samhandling til også å inkludere kontekstuelle faktorer, som publikum og deres verdier, taleren og hennes karakter, følelsenes rolle og den språklige utformingen.

2.3.1 Fire klassiske retorikkmodeller

I det klassiske studiet av argumentasjon, finner vi en tredje forståelse av argumentasjon hos Aristoteles, nært beslektet med dialektikken, i verket *Retorikk*. For Aristoteles er retorikken nettopp dialektikkens motpart: den benytter lignende metoder som dialektikken, men appliserer de på en offentlig talesituasjon, der målet er å overbevise, fremfor en dialog mellom to parter. Til felles har de fokuset på det akseptable: «rhetorical speeches, like dialectical arguments, seek to persuade others to accept certain conclusions on the basis of premises they already accept» (Smith 2022). Men der den klassiske dialektikken benytter syllogismen som sin primære metode, legger retorikken *enthymemet* – den retoriske syllogismen – til grunn for sine argumentasjonsmønstre (Conley 1994: 15). I motsetning til syllogismens tre setninger, består *enthymemet* kun av to – ett av premissene er fjernet, gjerne fordi det anses som akseptabelt og selvfølgelig av publikum og dermed overflødig. Ettersom ett av *enthymemets* premisser er implisitte, krever den også en aktiv involvering av publikum (ibid.: 9). Med verket *Retorikk* introduserer Aristoteles dermed en bredere definisjon av argumentasjon, der publikum aktivt involveres i argumentasjon om det sannsynlige og plausible, ikke det sanne og det eviggyldige:

«Aristotle gives us a model of contextual argumentation, with a deep appreciation of audiences and a highly original concept of “argument.” Rhetorical argumentation deals with what is possible, not with what is necessary, concerning itself with what “could be other than it is.” It thus involves judgment, decision, and action» (Tindale 1999: 14).

Ikke minst inkluderes en rekke andre kontekstuelle faktorer i den argumentative situasjonen. Der dialektikkens *Toposlære* primært anser argumenter som sekvenser av intellektuelle steg med begrenset hensyn til kontekst, inkluderer den retoriske argumentasjonen også talerens karakter (*ethos*), publikums følelser (*pathos*), argumentets lingvistiske form (*lexis*) og rekkefølgen til talens ulike elementer (*taxis*), i tillegg til argumentets kvalitet (*logos*) (Rapp & Wagner 2012).

Aristoteles’ retorikk var imidlertid ikke den eneste forståelsen av retorikk i antikken. Thomas M. Conley identifiserer fire retorikkmodeller som var rådende blant de greske filosofene og teoretikerne, med hver sine mål og midler for retorikken. Ved siden av Aristoteles, som utvikler en *problematiserende*, sannsynlighetsbasert retorikk med enthymemet som det sentrale omdreiningspunktet, finner vi også to sofistiske forståelser og en platonsk forståelse av retorikk.

Den første kan gjenfinnes hos den greske sofisten Protagoras, som ikke sjelden tildeles oppfinnelsen av en «antilogikk», en metode for å løse uenigheter ved å undersøke argumentene på begge sider av standpunktet uten å henfalle til objektive sannhetskriterier: «The truth, for all practical purposes, was held by Protagoras to be inaccessible; and matters of prudence, virtue, and honor were all contestable» (Conley 1994: 5). For Protagoras fantes det ingen evige sannheter å lene seg på for å fatte beslutninger. Skulle en komme fram til en løsning, måtte en derfor stille de to sidene av samme sak opp mot hverandre. Den velkjente *pro et contra*-listen ble metoden for å gjennomføre denne øvelsen (Sigrell 2011: 42). Protagoras’ *kontroversielle* forståelse av retorikk – der debatt benyttet som et middel for deliberasjon – skulle ha betydelig påvirkning på den greske filosofen Isokrates og den senere romerske retorikeren Cicero.

Den andre sofistiske retorikkforståelsen finner vi hos Gorgias. I likhet med Protagoras mente Gorgias at antakelser og tro (*doxa*), ikke sannhetssøkende kunnskap (*episteme*), var rettesnoren for handling: «Both, then, implicitly rejected the criteria of truth» (Conley 1994: 6). Men der Protagoras vektlegger evnen til å nå konsensus gjennom debatt i et symmetrisk forhold mellom diskusjonsdeltakerne, ikke helt ulikt dialektikken, presenterer Gorgias en *motivistisk* retorikk, der forholdet mellom taler og publikum er ensrettet og manipulasjonen av publikum er målet (ibid.: 5-23). Gorgias skriver i en av sine mest kjente taler, *Lovprisning av Helena*:

«Ordet har samme makt til å befale over sjelens tilstand som de midler legen foreskriver har til å befale over kroppens tilstand, for slik som ett bestemt legemiddel driver en bestemt væske ut av kroppen, og et annet en annen, og slik som det ene legemidlet gjør slutt på sykdommen, mens andre gjør slutt på livet, slik er det også med ordene: Noen av dem er til glede; noen er til besvær; noen inngir tilhørerne mot, mens andre inngir frykt, og noen forgifter og forhekser sjelen ved hjelp av onde overtalelseskunster» (Gorgias 2009: 22-23).

Det er i lys av disse sofistiske retorikkforståelsene, vi kan skimte den siste modellen. Til grunn for den sofistiske læren, ligger den relativistiske ideen om at det alltid finnes to sider av enhver sak og at den absolutte sannheten ikke kan finnes. Videre forfektet de et syn om at taleren ikke nødvendigvis må være en ekspert på temaet for å kunne overbevise andre. Platon kritiserer disse ideene i dialogen *Gorgias*, hvor Sokrates benekter at sofisten Gorgias' retorikk har statusen som en virkelig kunst, men heller er en form for smiger. Som Kjell Lars Berge skriver, forstås retorikk i *Gorgias*-dialogen som «en slags erfaringsbasert kunnskap (*empeira*). Men retorikken er ikke egentlig, virkelig eller sann kunnskap, men et *skyggebilde* (*eidolon*) av en kunst (*techne*)» (2014: 16). Denne forståelsen av sofisme og sofistisk retorikk er fortsatt gjeldende i dag: ordet «sofist» er blitt «en betegnelse for en som driver med usaklig debatt» (Wetlesen 1973: 30). For Platon bør ikke en taler vinne publikums tilslutning ved å bedra det, men heller ærlig og redelig forsøke å overbevise publikum om den best mulige slutningen (van Eemeren *et al* 2014: 60). Som en forlengelse av denne kritikken, danner Platon i stedet en *filosofisk* legitim retorikk, fundert på dialektisk tenkning, for å kommunisere sannheten på en effektiv, men redelig måte (Conley 1994: 23). Alle disse fire modellene har hatt innflytelse på den videre utviklingen av retorikken: «all persist throughout the history of rhetoric, some achieving dominance at one time, others at another» (ibid.: 24). Ikke minst har de innvirket betydelig på ulike moderne argumentasjonsteoretikers forståelse av forholdet mellom argumentasjon og retorikk.

2.3.2 Chaïm Perelmans og Lucie Olbrechts-Tytecas nye retorikk

En retorisk orientert argumentasjonsteori fikk ny vind i seilene da Chaïm Perelman og Lucie Olbrechts-Tyteca publiserte *Traité de l'argumentation. La nouvelle rhétorique* i 1958. Med utgangspunkt i en omfattende undersøkelse av argumentasjon i ulike kontekster, som politiske, juridiske og filosofiske, etablerte Perelman og Olbrechts-Tyteca et skille mellom den formale logikken og en retorisk argumentasjon – henholdsvis *demonstratio* og *argumentatio* (Perelman &

Olbrechts-Tyteca 1969: 13-14). Der *demonstratio* utreder forholdet mellom entydige og avgrensede elementer, streber *argumentatio* etter å vinne publikums tilslutning til en påstand. Mens *demonstratio* benytter et matematisk språk for å unngå ambivalens og tvetydighet, bruker *argumentatio* det felles, naturlige og ambivalente språket. Der *demonstratio* løsriver seg fra konkrete situasjoner for å utvikle selvinnlysende og eviggyldige konklusjoner, er *argumentatio* uløselig knyttet sammen med den situasjonen som argumentasjonen oppstår i. Perelman og Olbrechts-Tytecas argumentasjonsteori er en pragmatisk argumentasjonsteori, der målsettingen er å overbevise et publikum om det gode i praktiske beslutninger som angår det felles, sosiale livet. I motsetning til formallogikkens orientering mot ubestridelige og sanne konklusjoner, vender den retoriske argumentasjonen seg mot situasjoner og emner der det ikke finnes absolutte, ugjendrivelige og sanne påstander og handlingsforslag (Emmertsen 2014: 220).

I likhet med Toulmin, var Perelman og Olbrechts-Tyteca opptatt av praktisk argumentasjon, som «eludes the certainty of calculations» (1969: 1). Og ideen bak den nye retorikken stammet fra Perelmans interesse for det problematiske forholdet mellom logisk rasjonalitet og verdidommer, en interesse som utviklet seg til et ønske om å definere en «logikk for verdidommer». For Perelman var den logiske empirismen, som han selv tilhørte før publiseringen av *La nouvelle rhétorique*, ute av stand til å redegjøre for slike verdidommer (Perelman 1979: 7-9). Perelman vendte derfor blikket mot retorikken og dialektikken for å gjenoppdage en «branch of study, devoted to the analysis of informal reasoning, *The New Rhetoric*» (ibid.: 9).

I denne nyretoriske argumentasjonsteorien spiller publikum en avgjørende rolle. Perelman og Olbrechts-Tyteca beskriver argumentasjonsteorien sin som «the study of the discursive techniques allowing us to induce or to increase the mind's adherence to the theses presented for its assent» (1969: 4). Dermed introduserer de også et mer relativistisk syn på argumentasjon, hvor publikum, ikke forhåndsdefinerte, universelle idealer, kvalifiserer normene for hva som konstituerer gyldig argumentasjon: «since argumentation aims at securing the adherence of those to whom it is addressed, it is, in its entirety, relative to the audience to be influenced» (ibid.: 19). En som er dyktig til å argumentere, har dermed evnen til å tilpasse argumentasjonen til sitt publikum og deres verdier, synspunkter og antakelser (Lewinski & Mohammed 2016: 5-6).

2.3.3 Retorisk publikumsteori

Perelman og Olbrechts-Tyteca opererer med to publikumsforståelser i *La nouvelle rhétorique*, et bestemt publikum og et universelt publikum. Førstnevnte består av en bestemt person eller en gruppe mennesker og utgjør argumentasjonens faktiske publikum, mens sistnevnte representerer et publikum som legemliggjør våre forståelser av hva som er fornuftig (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969: 31-35) – en mental forestilling som fungerer som vår kilde til standarder for fornuftighet (Tindale 2004: 25). Disse publikumsforståelsene er videre knyttet til et annet begrepspar i Perelmans og Lucie Olbrechts-Tytecas nye retorikk: *Overtalende* argumentasjon sikrer det bestemte publikums aksept, mens *overbevisende* argumentasjon sikrer det universelle publikums aksept (van Eemeren *et al* 2014: 264). For eksempel, dersom jeg holder en presentasjon for en ledergruppe i en virksomhet og argumenterer for at vi trenger finansiering for å anskaffe en ny programvare som kan effektivisere arbeidsoppgavene til avdelingen jeg er en del av, så er denne ledergruppen det bestemte publikummet jeg søker å overtale. Det universelle publikummet, derimot, befinner seg på det mentale planet som min forestilling av en kompetent og fornuftig tilhører som kan overbevises av mine rasjonelle argumenter (jf. Lund 2014: 65). Om argumentasjonen min lykkes, avhenger av om jeg griper tilstrekkelig inn i det bestemte og det universelle publikums forestillingsverden og tilpasser den til dets verdier, synspunkter og antakelser.

Perelmans publikumsforståelse har vært betydningsfull for den moderne argumentasjonsteorien – om enn mye kritisert for å utgjøre en idealisert publikumsforståelse med liten praktisk anvendbarhet (van Eemeren *et al* 2014: 414). Det vesentlige er imidlertid den betydningen Perelman og Olbrechts-Tyteca tillegger publikum i forståelsen av argumentasjon. I motsetning til formallogikkens universelle gyldighetskrav, er retorikkens akseptabilitetskrav publikums- og kontekstavhengige. Argumentasjon kan overbevise en gruppe mennesker, men ikke nødvendigvis en annen. Og det er ikke gitt at dette vektlegges i den moderne argumentasjonsteorien. Den uformelle logikeren Trudy Govier, for eksempel, anser det for umulig å tilpasse argumentasjonen sin i tilfeller der man adresserer et ikke-interaktivt og heterogent publikum med ukjente synspunkter, verdier og antakelser. For Govier bør argumentasjonsteorien derfor heller lene seg på andre kriterier enn publikums bestemmelser når en skal vurdere hvorvidt premisser er akseptable (Govier i Tindale 2013: 511). Det sentrale poenget til Perelman og Olbrechts-Tyteca er at verdinormene for argumentasjon ikke kan

bestemmes av argumentasjonsteoretikeren, men av det publikummet som argumentasjonen rettes mot. Dermed kommer også de øvrige nevnte retoriske elementene i spill, som talerens karakter (*ethos*), publikums følelser (*pathos*), i tillegg til argumentets kvalitet (*logos*). Argumentasjon som prosess binder disse elementene sammen med den argumentative situasjonen: «To understand argumentation is to understand the interactions of these components; to evaluate argumentation is to do the same» (Tindale 2004: 20). Jeg vil komme tilbake til hvilke konsekvenser denne publikumsavhengigheten har for de fornuftighetsforståelsene som kan sies å ligge til grunn for et retorisk syn på argumentasjon i det neste kapittelet.

2.3.4 Om retorikkens effektivitet

Argumentasjonens avhengighet av publikums evaluering har ført til en viss skepsis mot retorikken i den moderne argumentasjonsteorien. Den uformelle logikeren Christoph Lumer, for eksempel, kontrasterer sin epistemiske tilnærming til argumentasjon mot både retoriske og konsensusorienterte eller dialektiske tilnærminger. Som et ekko av Platons kritikk av sofistene, skriver Lumer følgende:

«Since rhetoric does not strive for truth and knowledge it will often lead to false beliefs, i.e., disorientation about how the world is, and thus to false decisions with tremendously negative consequences [...]. And this has always been true» (2005: 190).

Der retorikken og dialektikken har overbevisning og enighet som sine respektive målsettinger, anser epistemologisk forankrede teorier om argumentasjon kunnskap og berettiget tro for å være det primære produktet av argumenterende samhandling. Ettersom verken retorikken eller dialektikken nødvendigvis har sannheten som sitt endelige sluttmaal, åpner de døren for subjektive, fremfor objektive verdinormer og potensielt uheldige resultater.

Et lignende syn på retorikk finner vi også hos Johnson, som jeg tidligere beskrev som unyansert. For Johnson må argumentasjon skilles fra retorikk ettersom sistnevnte har effektiv kommunikasjon som mål, ikke rasjonell overbevisning. Det er i stedet dialektikken som sørger for at det rasjonelle ivaretas i den forstand at motstemmer tas med i betraktningen. Men dette behøver ikke være tilfellet. Det kan virke som om Johnson legger til grunn en *gorgiansk* forståelse av retorikk og overser at retorikken også kan være *kontroversiell*. Retorikken, særlig etter tradisjonen til Protagoras, Isokrates og Cicero, har blitt overlevert vår tid gjennom en rekke

retorikere, filosofer og tenkere – fra Augustines kristen-retoriske *De doctrina Christiana* og Boethius' omordning av Ciceros topiske system under middelalderen, gjennom renessansens ciceriansk-orienterte humanisme og til et knippe sentrale filosofer ved midten av 1900-tallet som skulle få betydelig innflytelse på en moderne, pragmatisk og retorisk orientert argumentasjonsteori, deriblant Perelman, Toulmin og Habermas (Conley 1994: 34-43, 72-101, 109-144, 291-304).¹² I kjernen av denne tradisjonen finner vi det protagoreiske og cicerianske idealet om *controversia*, «that both sides of the question be heard, thus creating the conditions necessary for arriving at decision and negotiating differences in a reasonable way in both politics and philosophy» (ibid.: 37). For Cicero var veltalenhet betinget av evnen til å argumentere, i fraværet av sikker kunnskap – *in utramque partem*, begge sider av en sak. Conley skriver:

«The principle of *in utramque partem* [...] is [...] a multivoiced method which begets *controversia*, a dialogue in which practical or philosophical formulations are situated in divergent frames of reference, brought into conflict in debate, and tested for their respective claims of *probabilitas*. *Controversia* requires that both sides of any question be heard, thus creating the conditions necessary for arriving at decisions and negotiating differences in a reasonable way in both politics and society» (ibid.: 37).

Denne tradisjonen, som av Blandhol ville blitt betegnet som *den retorisk-pragmatiske tradisjonen* og som vektlegger mennesket «som et aktivt, handlende vesen, med sine formål, prosjekter og problemer som skal løses» (2006: 498), forkaster ikke fornuften til fordel for overbevisningens effektivitet. I stedet hjelper den taleren til å identifisere alle de overbevisningsmidlene han eller hun kan benytte for å støtte sosiale grupper med å ta gode beslutninger gjennom deliberasjon (Wenzel 2006: 14). Alt det som hindrer en slik legitim kommunikasjon mellom ytrer og mottaker kan anses som en retorisk argumentasjonsfeil, eller en *dårlig* prosess (Tindale 1999: 173). Publikum skal ikke kun overbevises, de må også overbevises på en fornuftig måte.

¹² I denne oppgaven har Toulmin blitt plassert under fremstillingen av *argumentasjon som produkt* og det logiske nivået. Det betyr ikke at Toulmin ikke har vært betydningsfull for en moderne retorisk argumentasjonsteori – han har utvilsomt hatt svært stor innflytelse på denne (se, f.eks., Brockriede & Ehninger 1960, Bird 1961, Jørgensen 1985 og Jørgensen & Onsberg 2011) – men at hans bidrag til argumentasjonsteorien først og fremst har virket perspektivutvidende på argumentasjonens logiske nivå og forståelsen av argumentasjon som produkt (se, f.eks., Habermas 1984: 33 og Tindale 1999: 24-25).

2.3.5 Verdinormer på det retoriske nivået

Professor i klassisk filologi, Øivind Andersen, skriver i *Retorikkens hage* at «det er bare ett kriterium på god retorikk: at den overtaler» (1995: 211). Og skal noen overtales, må argumentasjonen tilpasses det publikummet som skal overtales. Verdinormene på det retoriske nivået gjelder dermed hvordan en taler tilpasser sin argumentasjon til sitt publikum. Det som skiller verdinormene på det retoriske nivået fra de logiske og dialektiske nivåene, kan dermed påstås å være anerkjennelsen av at taleren og publikum må navigere et felles kognitivt miljø (Zenker *et al* 2023), det vil si de faktaene og antakelsene individer eller grupper av individer er i stand til å mentalt representere som sanne (Tindale 1999: 106). Dette er i tråd med, for eksempel, Habermas' forståelse av argumentasjon som prosess, prosedyre og produkt:

«The fundamental intuition connected with argumentation can best be characterized from the *process* perspective by the intention of convincing a universal audience and gaining general assent for an utterance; from the *procedural* perspective, by the intention of ending a dispute about hypothetical validity claims with a rationally motivated agreement; and from the *product* perspective by the intention of grounding or redeeming a validity claim with arguments» (Habermas 1984: 26).

Det er viktig å legge merke til Habermas' bruk av Perelman og Olbrechts-Tytecas *universelle publikum* her. Argumentasjonen må ikke kun overbevise det bestemte publikummet, men også overbevise det universelle publikummet som representerer våre fornuftighetsstandarder. Argumentasjonen må også være fornuftig, dersom den ikke skal henfalle til manipulasjon, som Tindale skriver:

«To gain the adherence of an audience in a *reasonable* way (unreasonable, exploitative, ways of gaining audience-adherence for a thesis can be seen in the counterside [...]), the argumentation must be contextually relevant (i.e., relevant to the audience in its particular context) and comprise premises that are acceptable to the particular audience *and* to the universal audience formed from it» (1999: 95).

Dersom denne balansen opprettholdes, kan taleren søke retorikkens mer edle mål: «Although not every speaker will rise to that level of eloquence, we can still expect the arguer-as-rhetor to function as a responsible agent of social improvement» (Wenzel 2006: 24).

Som vi har sett er det imidlertid ikke alle innen det argumentasjonsteoretiske feltet som har en like vennlig innstilling til retorikkens publikumsavhengighet. Verdinormene de setter for

det retoriske nivået i argumenterende samhandling virker å være innskrenkende og heller normer som begrenser innflytelsen fra kontekstuelle faktorer som publikumsrelevans, følelsesappeller, talerens troverdighet og lignende. God argumentasjon er dermed den som *ikke* befatter seg med det retoriske nivået. Vi skal se at dette også er tilfellet blant noen av de skandinaviske argumentasjonsteoretikerne som studeres i denne oppgaven.

3 Fornuftighetsforståelser i argumentasjonsteorien

Der logikken, dialektikken og retorikken ble knyttet sammen med tre ulike perspektiver på argumentasjon – produkt, prosedyre og prosess – i det foregående kapittelet, skal de knyttes sammen med tre andre forståelsesmodeller i dette kapittelet. Her skal de underliggende forståelsene av rasjonalitet og fornuftighet innen det moderne argumentasjonsteoretiske feltet undersøkes nærmere, eller det vi kan kalle *argumentativ rasjonalitet*, for å låne en term fra filosofen David Godden (2015), eller kanskje *argumenterende fornuft*, for å låne en annen fra Gunnar Skirbekk (2017). Alle argumentasjonsteorier, uavhengig av deres teoretiske perspektiver, legger nemlig en eller annen forståelse av rasjonalitet eller fornuftighet til grunn:

«Regardless of their methodological or theoretical approach to argument, whether rhetorical, dialectical or epistemic, virtually all theories take rationality as the basic evaluative ideal for argument and suppose, either implicitly or explicitly, some theory of reasonableness or rationality» (Godden 2015: 136).

Det er disse rasjonalitets- og fornuftighetsforståelsene som skal kartlegges her. Men, som Skirbekk skriver: «Fornuft kan vere så mangt» (2017: 58). Vi kan snakke om teoretisk fornuft og praktisk fornuft eller vi kan snakke om økonomisk fornuft og sunn fornuft. Ikke minst kan vi snakke om irrasjonalitet og ufornuft. Her skal vi imidlertid benytte Toulmins tre rasjonalitets- og fornuftighetsforståelser som et rammeverk for å forstå hvilke forståelser av fornuftighet som ligger til grunn for ulike syn på argumentasjon og tilhørende argumentasjonsmodeller.

3.1 Geometriske fornuftighetsforståelser

I van Eemeren og Grootendorsts (2004) presentasjon av argumentasjonsteoriens filosofiske komponent, knytter forfatterne logikkens, dialektikkens og retorikkens normative grunnlag til tre ulike forståelser av rasjonalitet eller fornuftighet, henholdsvis den geometriske, kritiske og antropologiske. Denne tredelingen av rasjonalitet eller fornuftighet er basert på Toulmins *Knowing and Acting: An Invitation to Philosophy*, der han adresserer forholdet mellom rasjonalitet og kausalitet i forståelsen av menneskets natur. Han skriver:

«We shall arrive at a proper understanding of the relationship between “reasons” and “causes” – not just as a point of abstract, philosophical theory but also with an eye to the genuine implications of the human sciences themselves –

only if we can show how “rational thought or action” and “causal explanation” can be reconciled through such empirical distinctions» (Toulmin 1976: 47).

Toulmins undersøkelse av dette såkalte «splittede bildet av menneskets natur» leder han gjennom ulike forståelser av hvordan filosofer gjennom tidene har redegjort for hvordan mennesker tenker om seg selv som vesener i stand til å inneha rasjonelle oppfatninger, det vil si evnen til å tro på ting med gode grunner. For Toulmin kan disse forståelsene grupperes i tre kategorier – den geometriske, den antropologiske og den kritiske forståelsen av rasjonalitet og fornuftighet.

Den *geometriske* modellen har sine røtter i Platons metoder for sannhetssøkende kunnskap og den samtidige fremveksten av geometrien, som en metode for å presentere og analysere argumenter, og har utviklet seg videre via Descartes’ rasjonalisme til moderne formallogikk. Her tømmes rasjonaliteten for innhold, og det er de formale forholdene mellom ulike proposisjoner som vektlegges: «the “rationality” of our thoughts and beliefs is measured by the strength and solidity of the *formal proofs* and *grounds* on which they rest» (ibid.: 85). Og det var ikke kun vitenskapelige og matematiske undersøkelser som ideelt sett skulle underlegges en geometrisk rasjonalitetsforståelse i antikkens Hellas; også samfunnsmessige og politiske spørsmål burde kunne underlegges de samme, strenge standardene som den geometriske teorien (ibid.: 71). Kjernen i den geometriske modellen er nemlig en forståelse av sannhet og kunnskap som universell:

«True, objective knowledge – public, permanent, and general knowledge – will then be embodied in clear, well-founded and certain, or “scientific”, principles – principles that are applicable to the relevant kinds of experiences and phenomena by any rational thinker, at all places at all times» (ibid.: 88).

Det er denne geometriske modellen Toulmin kritiserer i *The Uses of Argument*, der han vektlegger dens manglende evne til å forstå menneskelig handling og argumentasjon og ute av stand til å ta hensyn til språkets tvetydighet og argumentasjonens kontekst: «Supposing valid arguments can be cast in a geometrically tidy form, how does this help to make them any the more cogent?» (2003: 88).

Toulmins fokus på «praktisk kunnskap» løper som en rød tråd gjennom hans verker, fra de tidlige *An Examination of the Place of Reason in Ethics* (1950) og *The Uses of Argument* (1958) til de senere *Cosmopolis* (1990) og *Return to Reason* (2001). Som beskrevet i det forrige

kapittelet rettet Toulmin sin kritikk mot formallogikkens deduktive systemer og syllogismen, som han anså som uegnet for å forstå de kritiske diskusjonene og argumentasjonene som finner sted i juridiske, politiske og andre praktiske kontekster. I *The Uses of Argument* skriver han:

«Certainly language as we know it consists, not of timeless propositions, but of utterances dependent in all sorts of ways on the context or occasion on which they were uttered. Statements are made in particular situations, and the interpretation to be put upon them is bound up with their relation to these situations. [...] Only in pure mathematics can our assessment be entirely context-free» (Toulmin 2003: 166-167).

Senere, når Toulmin legger frem sin argumentasjonsteori og argumentmodell for mer pedagogiske hensikter i *Introduction to Reasoning*, etablerer han et skarpt skille mellom formallogikkens uopnåelige idealer og hverdagslivets praktiske argumentasjon: «Rather than aiming at some unattainable ideal of mathematical perfection we shall describe practical reasoning as it occurs in daily use» (Toulmin *et al* 1984: 17).

3.1.1 Den geometriske modellens rolle i den moderne argumentasjonsteorien

Også i den argumentasjonsteoretiske litteraturen etter Toulmin finner vi en lignende skepsis til formallogikken og dens tilhørende geometriske rasjonalitetsforståelse. Filosofen George Boger (2005: 191) oppsummerer denne rådende skepsisen, der han identifiserer fem innvendinger mot formallogikken i den moderne argumentasjonsteorien: (1) Formallogikken tar ikke hensyn til argumentasjon som prosess og prosedyre. (2) Formallogikken tar ikke hensyn til argumentasjonens kontekst. (3) Formallogikken begrenser seg til deduktive slutninger. (4) Formallogikken foretrekker aksiomatisk fasthet og skyr deliberasjon. (5) Formallogikken fokuserer rasjonalitet fremfor fornuftighet. Den uformelle logikken, for eksempel, legemliggjør denne kritikken i sitt forskningsprogram:

«Work in informal logic can be seen as an attempt to reconceptualize argumentation and free it from its historical attachment to what Toulmin and Perelman called the geometrical or mathematical model. This means, among other things, the end of deductivism – the idea that all implications are either deductive or defective; the end of the notion that argument should be conceived as proof; and the end of the class divisions between types of beliefs – elite beliefs being either necessary truths or truths that follow necessarily from premises known to be true, while second best are beliefs warranted by some probability calculus and all the rest are untouchable, not warranting acceptance by a reasonable person» (Johnson & Blair 2000: 101-102).

For uformelle logikere er ikke den deduktive gyldigheten og det medfølgende sannhetskravet verken et nødvendig eller tilstrekkelig kriterium for at et argument skal være overbevisende, særlig ikke i praktisk, hverdagslig argumentasjon, hvor sannheten til premissene ofte er ukjente (jf. van Eemeren *et al* 2014: 377). Den geometriske fornuftighetsforståelsen er dermed ikke kun koblet til deduktive slutningsformer, men også, som en forlengelse av deduksjonens ideal, til argumentasjon som en epistemisk praksis, som Tindale påpeker: «Those most eager to enlist a truth requirement among their criteria of argument evaluation are those who see truth as the principial aim of argumentation» (2004: 174). Den geometriske fornuftighetsmodellens krav til universalitet, nødvendighet og tidløshet kan virke å være av mindre interesse for i det minste deler av den moderne argumentasjonsteorien.

3.1.2 Den geometriske modellens uungåelige skeptisisme

Det var den også for Toulmin. Toulmin anser den geometriske modellen som problematisk ettersom den uungåelige vil lede til *skeptisisme*, det vil si et syn om at kunnskap i ytterste konsekvens er uoppnåelig, ettersom alle formallogiske slutninger innebærer en bevegelse fra begrunnelser av én type til konklusjoner av en annen type. For eksempel, påpeker Toulmin og henviser til Humes kjente *er-bør* problem, hvordan kan man bevege seg, på en *gyldig* måte, fra fakta om hva en persons situasjon *er* til etiske vurderinger om hva denne personen *bør* gjøre? For Toulmin vil man med utgangspunkt i en geometrisk fornuftighetsmodell kun være i stand til å legitimere denne overgangen med generelle, abstrakte og universelle *superprinsipper*, som etablerer ulike maksimer og prinsipper som generelle regler en kan lene seg på i disse etiske slutningene, for eksempel Platons *a priori* «superprinsipp»: «In Plato's eyes, the true Nature of Good must appear as self-evident to perceptive philosophers as the basic axioms of geometry» (Toulmin 1976: 128). Men, skriver Toulmin, ettersom ingen slike etiske superprinsipper er allment akseptert, hvordan skal vi da velge mellom de ulike rivaliserende alternativene? For Toulmin er konklusjonen nedslående: «All told, it seems too much to hope that ethical beliefs can be based on rigorous, demonstrative arguments that satisfy geometrical standards of validity and also possess unchallengeably secure foundations» (loc.cit.).

Toulmin er imidlertid usikker på om den geometriske rasjonalitetsmodellen i det hele tatt kan unngå en slik skeptisisme også utenfor den «subjektive» etikken og estetikken. For

eksempel, i den vitenskapelige utviklingen av prediksjoner og prognoser finner vi også en lignende typeforskjell i bevegelsen fra begrunnelser til konklusjon – ikke fra *er* til *bør*, men fra *fortiden* og *nåtiden* til *fremtiden*. Med hvilken grad av sikkerhet kan vi si at hendelser i nåtiden og fortiden kan bevise noe om fremtiden i overensstemmelse med den geometriske eller formallogiske modellens strenge krav? Også her møter vi det samme problemet, mener Toulmin: «Once we commit ourselves unreservedly to the formal program for philosophy, therefore, skepticism becomes a clear and inescapable problem, not merely in such reputedly “subjective” fields as ethics and aesthetics, but in all areas of experience other than the purest of pure mathematics» (ibid.: 129). I alle tilfeller ender den geometriske modellen opp som irrelevant for det praktiske, hverdagslige livet. I praksis må vi fortsatt ta stilling til hvilke etiske argumenter som er mer eller mindre tilfredsstillende, hvilke vitenskapelige argumenter som innehar større eller mindre tyngde og hvilke egenskaper ved et kunstverk som mer eller mindre relevant for dens estetiske meritter: «These are questions that geometrically minded philosophers can give us very little help with» (ibid.: 136). I stedet for å koble ideen om gode begrunnelser sammen med ideen om gyldige argumenter, påpeker Toulmin, bør vi heller innta en bredere posisjon og se nærmere på *akseptable rettfærdiggjøring*er (ibid.: 138). Og dette er den antropologiske fornuftighetens domene.

3.2 Antropologiske rasjonalitetsforståelser

Som et alternativ til den geometriske modellen, presenterer Toulmin en modell basert på «sunn fornuft»: den *antropologiske* modellen. Denne modellen konsentrerer seg om hvordan våre grunnleggende ideer og konsepter utformes for å kvalifisere som sannheter i det hele tatt (ibid.: 161). Der den foregående modellen eksemplifiserer idealkunnskapen ved hjelp av geometriens universelle sannheter, blir den antropologiske modellens forståelser av kunnskap og forståelse i større grad betinget av historiske og sosiale kontekster og teorier: «the very standards of reasoning and rationality current in different communities must be understood specifically in relation to the particular place and time under investigation» (ibid.: 155). Her anses ikke det rasjonelle ved argumentasjon dens formale strukturer og beviser, men heller de rettfærdiggjørende prosedyrene knyttet til aktivitetene som deles av et samfunn, et fellesskap eller en kultur (ibid.: 168). Vi finner rasjonaliteten inne i, ikke utenfor mennesket:

«Thus, we find ourselves at the starting point for an alternative attack on the problems of rationality and good reasons – one that looks for the basis of this rationality not *outward*, in the supposedly universal structure of the world with which we deal, but *inward*, in the shared characteristics of human nature, experience, and forms of life» (ibid.: 162).

3.2.1 Chaim Perelmans historiske og tidløse fornuft

Perelmans nye retorikk er et tydelig eksempel på et slikt antropologisk perspektiv på argumentasjonsteori. Ikke bare det, den er også en avhandling om rasjonaliteten og fornuften selv, som argumentasjonsteoretikeren Henrique Jales Ribeiro påpeker: «the argumentation theory is essentially treated in this book as a theory on rationality, that is, a theory on reason and of the critique of reason» (2009: 37). Perelman og Olbrechts-Tyteca skriver da også selv i innledningen til *La nouvelle rhétorique*:

«The publication of a treatise devoted to argumentation and this subject's connection with the ancient Greek rhetoric and dialectic constitutes a break with a concept of reason and reasoning due to Descartes which has set its mark on Western philosophy for the last three centuries» (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969: 1).

Forfatternes markante skille mellom *demonstratio* og *argumentatio* fører ikke bare med seg ulike perspektiver på argumenterende ytringer, men også ulike forståelser av rasjonalitet og fornuft. Der demonstrasjonen utgjør den foretrukne metoden for en søken mot sanne og endelige konklusjoner, er argumentasjonen den foretrukne for en søken mot de sannsynlige og akseptable påstandene. Og for Perelman avslører demonstrasjonens og argumentasjonens foretrukne epistemiske verdier to nærliggende, men distinkte konseptualiseringer av fornuft.

I essayet «The Rational and the Reasonable» påpeker Perelman at begrepene *rasjonell* og *fornuftig* eller *rasjonalitet* og *fornuftighet* ikke er synonyme. Selv om begge refererer til fornuften, så betoner de ulike sider av denne fornuften, med tilhørende ulike krav til sannhet og metode. Der den ene sikter mot universelle og abstrakte sannheter, sikter den andre mot situerte og akseptable sannsynligheter. Der den ene er tidløs, er den andre historisk betinget. Denne tidløse fornuften betegner Perelman som *rasjonell*: «[...] a reflection of divine reason, which grasps necessary relations, which knows *a priori* certain self-evident and immutable truths» (1979: 117). Og denne tidløse rasjonalitetens foretrukne metode er *demonstratio*:

«In its contemporary form, demonstration is a calculation made in accordance with rules that have been laid down beforehand. No recourse is allowed to evidence or to any intuition other than that of the senses. The only requirement is the ability to distinguish signs and to perform operations according to rules. A demonstration is regarded as correct or incorrect according as it conforms, or fails to conform, to the rules» (ibid.: 10).

Det *fornuftige* representerer derimot et annet ideal, der standpunkter og påstander involverer usikkerhet og ikke kan bestemmes uavhengig av kontekst eller publikum. Og i det fornuftiges domene, der akseptabilitet, ikke sannhet, er ledestjernen, er det *argumentatio* som råder: «The very nature of deliberation and argumentation is opposed to necessity and self-evidence, since no one deliberates or argues against what is self-evident» (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969: 1). Rasjonalitet manifesterer seg dermed i en søken etter universelle og nødvendige sannheter og foretrekker demonstrasjonens metoder. Fornuftighet, på den andre siden, uttrykker sin epistemiske preferanse i det kontekstuelle, foranderlige og akseptable og har argumentasjonen som sin foretrukne metode. Perelman kontrasterer altså det rasjonelle med det fornuftige i kraft av epistemiske verdier eller kriterier for sannhet – det selvfølgelige eller beviselige mot det akseptable. Kanskje viktigst i Perelmans forståelse av det fornuftige, er at det fornuftige er fornuftig i en gitt kontekst, til en gitt tid og på et gitt sted. «The reasonable of one age is not the reasonable of another: it can vary like common sense» (Perelman 1979: 119).

3.2.2 Publikums aksept: En underordning av sannheten?

Perelman og Olbrechts-Tyteca betydelige fokus på publikums aksept introduserer dermed en relativisme som påvirker argumentasjonens epistemiske verdier. De skriver:

«[...] in argumentation, the important thing is not knowing what the speaker regards as true or important, but knowing the views of those he is addressing. [...] There is only one rule in this matter: adaption of the speech to the audience, whatever its nature. Arguments that in substance and form are appropriate to certain circumstances may appear ridiculous in others» (1969: 23-25).

I sin søken etter det fornuftige, underordner Perelman og Olbrechts-Tyteca sannhetens posisjon i argumentasjon og introduserer samtidig en relativisme som ikke anses som helt uproblematisk for det argumentasjonsteoretiske prosjektet. van Eemeren og Grootendorst påpeker at Perelman reduserer et arguments holdbarhet til publikums bestemmelser, noe som betyr at

fornuftighetsstandardene blir svært relative: «Ultimately, there could be just as many definitions of reasonableness as there are audiences» (1995: 124). Ifølge Tindale identifiserer enkelte kritiske lesere av Perelmans og Olbrechts-Tytecas nyretoriske argumentasjonsteori og dens fokus på publikum «an extreme relativism which invites, if not encourages, exploitation, a goal traditionally associated with the pejorative sense [of rhetoric]» (2006: 343). En slik lesning, korrigerer Tindale, er imidlertid feilaktig: «it is fair to interpret the rhetorical argumentation that he develops as a counter to all moves to exploitation of audiences and as a tool that will facilitate the development of a more just society» (loc.cit.). Argumentasjonen må fortsatt få tilslutning fra det universelle publikummet, og antakelser om at *dårlig* argumentasjon vil aksepteres av noen, men ikke andre, overser dette publikumets fornuftighetsstandarder (Tindale 1999: 96). Det handler mer om at det som er fornuftig refererer til det som er «legitimt» eller «akseptabelt» fremfor «korrekt» i henhold til visse universelle logiske standarder (Jørgensen 2013: 6).

Like fullt har kritiske stemmer både innenfor og utenfor det argumentasjonsteoretiske feltet presentert innvendinger mot et relativistisk syn på sannhet og akseptabilitet som følger av et slikt fokus på publikum. Filosofen George Boger, for eksempel, retter søkelyset mot det han anser som et problematisk aspekt ved den moderne argumentasjonsteorien: «a strain of nihilistic relativism pervades the philosophy of argument» (2005: 191). Han utbroderer:

«[...] we have [...] become troubled by a noticeable tendency within the argumentation movement toward psychologism and a related relativism that might subvert an aim to secure objective knowledge. We believe that this tendency is a consequence of subordinating what has been a central truth requirement of a good argument, replacing it with an acceptability requirement, and strongly relating argument appraisal to audience adherence and context» (ibid.: 189).

For Boger oppstår denne problematiske relativismen som en følge av de grunnprinsippene som ligger til grunn for den moderne argumentasjonsteorien. Boger (ibid.: 206-207) identifiserer fem slike grunnprinsipper: (1) Holdbarhet er verken en nødvendig eller tilstrekkelig betingelse for et godt argument. Hvorvidt et argument er godt, avhenger ikke av premissenes sannhet eller formale gyldighet, men av deres akseptabilitet og egnetheten til deres slutninger. (2) Den deduktive modellen er ikke egnet til å evaluere argumenter. Skillet mellom deduksjon og induksjon er ikke bare unøyaktig, men også falskt. Argumenter består av påstander ytret av mennesker i en uperfekt verden og består ikke av tidløse proposisjoner. (3) Argumentasjon er en

sosial aktivitet som alltid er situasjonsbetinget og alltid uttrykkes gjennom naturlige språk. Ettersom naturlige språkobjekter alltid er kontekstuelte situerte, vil et argument være preget av tvetydighet og nyanser. (4) En vurdering av et arguments overbevisningskraft eller fornuftighet krever alltid en nærlesning av dets kontekst. Fornuftighet er ikke rasjonalitet, ettersom rasjonalitet tradisjonelt forstås å være kontekstuavhengig. I stedet er argumentets overbevisningskraft deltaker- eller publikumsavhengig, ikke en objektiv egenskap som ligger i argumentets kobling mellom premisser og konklusjon. Ettersom et argument alltid finner sted i en kontekst, må premissenes relevans og tilstrekkelighet i henhold til konklusjonen nøye vurderes. (5) Det er ingen klare skillelinjer mellom den som argumenterer, publikum, argumentet (produkt), argumentasjonen (prosess), prosedyrene som styrer argumentasjonen (dialektikk) og presentasjonen av argumentet (retorikk).

Disse perspektivene på argumentasjon generelt og fokuset på akseptabilitet fremfor sannhet spesielt er typisk for den moderne argumentasjonsteorien, ikke bare hos Perelman. For eksempel, Johnson og Blair erstattet formallogikkens sannhetskrav med «acceptable premises that are relevant to the conclusion and supply sufficient evidence to justify accepting it» (2006: xiii) – og utfordret dermed formallogikkens verdinormer. Selv om Johnson og Blair ikke nødvendigvis kan anses som relativistiske i sin orientering, inntar de likevel et mer moderat standpunkt, der sannheten finnes, men ikke nødvendigvis er tilgjengelig for argumentasjonsdeltakerne:

«We want to emphasize that acceptability should not be understood as incompatible with truth as a criterion of premise adequacy in a good argument. [...] We are not skeptics about truth. We think it is important that while acknowledging that in some contexts truth might be unavailable [...] or inapplicable [...], we should not mistakenly infer that nothing can be known to be true» (loc.cit.).

Andre argumentasjonsteoretikere, derimot, kan anses å befinne seg nærmere et relativistisk standpunkt. Tindale, for eksempel, skriver i perelmansk ånd: «Truth [...] relates to the determinations of audiences; it is a product of argumentative situations, open to scrutiny and to challenge» (1999: 96). Relativisme – i ulike grader – kan dermed anses å være et kjennetegn ved den antropologiske fornuftighetsforståelsen; den har da også blitt kalt *anthropologico-relativistic* (se van Eemeren & Grootendorst 2004: 15).

3.2.3 Postmodernisme og ontologisk relativisme

Argumentasjonens foretrukne fornuftighetsideal og den medfølgende, potensielle relativismen, innebærer et skifte fra formallogikkens syn på argumentasjon som en søken etter å etablere sannheten og objektiv kunnskap. For Boger er dette symptomatisk på en underliggende filosofisk strømning i den moderne argumentasjonsteorien: «Perhaps the argumentation movement is part of a larger post-modern hermeneutics project» (Boger 2006: 159). Ribeiro anser denne postmodernitetens argumentasjonsteori som fundert på en *ontologisk relativisme*, det vil si: «if what explains or justifies a given theory (argument) is only its context, then two or more – opposite and conflicting – theories (or argumentations) on the same subject can be equally acceptable» (2022: 1). Denne ontologiske relativismen, skriver Ribeiro, ble særlig aktualisert med Jean Francois Lyotards og Willard Quine postmodernitetsteorier, der kunnskap ble ansett som lokal eller kontekstuell, betinget og temporal, uten universalitetens, nødvendighetens og tidløshetens sikre fundamenter (ibid.: 3).

Et slikt relativistisk syn kan gjenfinnes i Perelmans syn på argumentasjon og fornuftighet. I essayet «Disagreement and Rationality» påpeker han hvordan to eller flere samtaledeltakere kan komme frem til eller forsvare ulike standpunkter, uten at noen av dem kan anses som irrasjonelle eller ufornuftige – stikk i strid med et kartesiansk syn på argumentasjon. Han siterer Descartes:

«Now whenever two such men are carried to opposite conclusion regarding one and the same matter, one at least must be in error; indeed, neither of them, it would seem has the required knowledge. For if the reasoning of either of them were certain and evident, he would be in a position to propound it to the other in suchwise as to convince him also of the truth» (i Perelman 1979: 111).

Men, som Perelman påpeker, kan vi i hverdagslivets ulike arenaer, som i politikken eller i rettssalen, befinne oss i situasjoner der vi må velge mellom flere like rimelige eller fornuftige løsninger eller konklusjoner: «the criterion for the decision can be recognized as involving opportune considerations, but this does not in the least imply that the solution that has been put aside is unreasonable» (Perelman 1979: 116).

Perelmans argumenterende fornuft er analog til Toulmins *antropologiske* fornuft, som fokuserer de egenskapene ved argumenterende samhandling som spiller en vesentlig rolle i å overbevise publikum om akseptabiliteten til en gitt påstand (jf. van Eemeren *et al* 2014: 10).

Perelmans demonstrerende rasjonalitet, på sin side, ville Toulmin sannsynligvis betegnet som en *geometrisk* fornuftighetsforståelse, all den tid den retter seg mot utviklingen av universelle og ideelle standarder som garanterer sikkerheten til standpunktene og påstandene som argumentasjonen understøtter. Og det er mellom disse to ytterpunktene av perspektiver – Perelmans rasjonalitet og fornuft og Toulmins geometriske og antropologiske fornuft – at relativismens problemer best kan forstås – som to motstridende synspunkter, den relativistiske tesen og den universalistiske tesen (jf. Ribeiro 2015: 95), kanskje ikke helt fjernt fra de filosofisk-systematiske og retorisk-pragmatiske tradisjonene beskrevet i det forrige kapittelet.

3.3 Kritiske fornuftighetsforståelser

Utfordringen med den antropologiske fornuftighetsforståelsen, påpeker Toulmin, der vi fokuserer de faktiske levemåtene i forskjellige samfunn og kulturer, er at vi risikerer å introdusere den ovennevnte problematiske relativismen. Han skriver:

«Two persons can conduct a discussion in a rational manner – the reasons given by one can legitimately convince the other – only if they have established a shared set of concepts, and a point of view intelligible to them both, to serve as the “common ground” for that discussion. Otherwise, they will be like two football teams that turn up at different grounds for the same match – in no position to come to grips with one another, or with any well-defined issue at all» (Toulmin 1976: 200).

For Toulmin kan ikke en beskrivelse av hvordan mennesker, på et gitt sted og til en gitt tid, *faktisk* argumenter aldri *rettferdiggjøre* disse argumentene på et filosofisk nivå. I tillegg, påpeker Toulmin, må vi også stille oss spørsmålet om hvorfor dette viser seg å være den *riktige* prosedyren (ibid.: 252). Toulmins tredje modell, den *kritiske* fornuftighetsforståelsen, konsentrerer seg om denne problemstillingen og impliserer et aktivt kompromiss mellom den antropologiske relativismen og den geometriske universalismen – eller det fornuftige og det rasjonelle om vi skulle brukt Perelmans termer. Fra dette tredje perspektivet forstår man ikke argumentasjon kun ved å granske deres formale gyldighet og anerkjenne deres røtter i menneskelige kulturer og historier, men også ved å undersøke den mot hele den menneskelige bakgrunnen:

«A comprehensive account of the part that “arguments” play in the “rational” aspects of human life must therefore mention *all* those features of the natural world, of our own mental equipment, and of our interchanges with the world, which must be as they are in order for “rational arguing” to be possible at all» (ibid.: 273).

Her handler det ikke om den underliggende rasjonaliteten som sier noe om hvordan vi kobler proposisjoner sammen i et nettverk for å konstruere logiske relasjoner mellom dem (*geometrisk*) eller hvordan vi beskriver typiske mønstre for argumenterende samhandling i ulike samfunn og kulturer til ulike tider (*antropologisk*), men hvilke betingelser som ligger til grunn for den menneskelige fornuften i seg selv.

Det er ikke umiddelbart klart hvordan en tilnærming som fokuserer betingelsene for menneskelig fornuft kan se ut i Toulmins beskrivelse av den kritiske fornuftighetsmodellen: «the critical model does not manage to overcome neither the scepticism to which the geometric model leads nor the relativism of the common sense model», skriver Ribeiro (2009: 46). Toulmin videreutviklet imidlertid senere sine teorier om en mer praktisk kunnskap i *Return to Reason*, hvor han kritiserer den rådende tilstanden til den vestlige tenkningen og argumenterer for en retur til en mer praktisk orientert fornuft. Han skriver: «The chief task of this book [*Return to Reason*] is to show what is needed if we are to treat that injury and re-establish the proper balance between Theory and Practice, Logic and Rhetoric, Rationality and Reasonableness» (Toulmin 2001: 190). Som en forlengelse av hans kritikk i *The Uses of Argument*, argumenterer Toulmin for at den dominerende tenkningen i vesten, kjennetegnet av formallogikk og vitenskapelig rasjonalitet, har koblet seg fra de praktiske behovene i det hverdagslige livet. For Toulmin har denne løsrivelsen ført til et snevert og urealistisk syn på kunnskap og gjort en praktisk og mer jordnær tilnærming til fornuftighet nødvendig. Denne praktiske fornuftigheten bør vurderes i en mer humanistisk filosofi som ikke henfaller til streng rasjonalisme, ei heller tvetydig relativisme, men finner en gyllen middelvei i en praktisk og pragmatisk rasjonalitet eller fornuftighet: «[...] the idea of reasonableness, as I’m talking about it, has to do with how we put our ideas to work in service of human welfare» (Toulmin i Blakeslee 2011).

3.3.1 Dialektikk og kritisk fornuftighet

Innen det argumentasjonsteoretiske feltet har pragma-dialektikken gjort den kritiske fornuftigheten til det foretrukne filosofiske utgangspunktet for studiet av argumentasjon. Her er ikke geometriens universalisme eller antropologiens relativisme ledestjernen, men heller bruken

av dialektiske prosedyrer for systematisk testing av akseptabiliteten til standpunktene som diskuteres. I en sammenligning av retorisk og dialektisk orienterte argumentasjonsteorier, skrives følgende:

«[...] rhetorically oriented argumentation theorists may be expected to adopt an “anthropological” philosophy of reasonableness, whereas dialectically oriented theoreticians favor a “critical” philosophy of reasonableness. This means that reasonableness is for rhetoricians primarily dependent on agreement among the members of a communicative community, while it depends for dialecticians in the first place on compliance with the critical testing procedures» (van Eemeren *et al* 2014: 521).

Sentralt i denne forståelsen av fornuftighet ligger en idé om at vi, filosofisk sett, ikke kan være sikre på noen ting: «We should [...] be skeptical with regard to any claim to acceptability, whoever makes it and to whatever it refers» (van Eemeren & Grootendorst 2004: 16). Dermed legger også det kritiske perspektivet betydelig vekt på diskusjon: «it encourages the systematic submission of the one party’s standpoints to the other party’s critical doubts» (*loc.cit.*). Pragma-dialektikken anser da også argumentasjon som en sosial aktivitet med en helt konkret kommunikativ funksjon, nemlig å løse meningsforskjeller knyttet til et bestemt standpunkt ved å teste akseptabiliteten til disse standpunktene i en idealisert, regulert og kritisk diskusjon (*ibid.*: 21). I denne kritiske diskusjonen forsøker to eller flere deltakere å løse en meningsforskjell ved å underkaste seg de nødvendige fornuftighetsstandardene for å oppnå dette målet (van Eemeren *et al* 2014: 527).

Det kritiske fornuftighetsperspektivet innebærer imidlertid ikke en full avvisning av de geometriske og antropologiske modellene. I pragma-dialektikkens forståelse av kritisk rasjonalitet finner vi en kombinasjon av begge perspektivene – i tillegg til impulser fra Karl Poppers og Hans Alberts kritiske rasjonalisme (van Eemeren & Grootendorst 2004: 16).¹³ Den geometriske innflytelsen, gjerne kalt *problemgyldighet* innen pragma-dialektikken, følger av den formaliseringen som en strukturert og regulert diskusjon innebærer. For pragma-dialektikken bør ikke studiet av argumentasjon kun nøye seg med å gi en deskriptiv beskrivelse av argumenterende samhandling og forholde seg likegyldig til hvilke faktorer som løser meningsforskjellen; den bør heller innta et normativt perspektiv som fremmer en viss

¹³ Se, for eksempel, Albert (1985) og Popper (2007). Se for øvrig Ribeiro (2021) for en beskrivelse av Poppers innflytelse på moderne argumentasjonsteori.

argumentasjonsatferd som bidrar til en løsning av meningsforskjellen (van Eemeren *et al* 2014: 526-527). Argumentasjon må derfor anses som en kritisk testprosess som har til hensikt å avgjøre holdbarheten til standpunktene som diskuteres, og ettersom denne prosessen bør gjennomføres på et konstruktivt vis, må også argumentasjonsteoretikere fokusere på å etablere og forklare de kritiske normene som fornuftige argumentasjonsdeltakere bør holde seg selv og motparten ansvarlige overfor (van Eemeren & Houtlosser 2003: 388). Det kritiske perspektivet innebærer imidlertid ikke en antakelse om at det finnes absolutt og endelig form for fornuftighet: «Within the critical perspective, reasonableness is viewed as a gradual concept» (van Eemeren & Grootendorst 2004: 16). Her kommer det antropologiske perspektivet til uttrykk som *intersubjektiv gyldighet*. De foreslåtte prosedyrereglene er kun gyldige i den grad de virkelig gjør det mulig for deltakerne å løse meningsforskjellene. Ettersom ulike diskusjonsprosedyrer kan utvise ulike grader av fornuftighet, sikrer den intersubjektive gyldigheten at fornuftighet ikke nødvendigvis er universelt. I motsetning til det geometriske perspektivet er dermed også det kritiske perspektivet avhengig av menneskelig bedømmelse og knyttet til en spesifikk gruppe mennesker i en gitt tid og på gitt sted (ibid.: 17).

3.3.2 Dialogisk fornuft?

Den kritiske rasjonalitets- og fornuftighetsforståelsen, slik den skisseres av van Eemeren og Grootendorst, trekker tankene mot det dialektiske nivået beskrevet i det forrige kapittelet, der argumentasjonens prosedurale aspekter fokuseres. Fra et slikt perspektiv kan argumentasjonen anses som fornuftig dersom den forholder seg til visse prosedyrer for kritisk testing som aksepteres av deltakerne i det kommunikative fellesskapet. Samtidig legger den til grunn et dialogisk syn på argumenterende samhandling, i likhet med dialektikken. Dette dialogiske perspektivet er også sentralt for Toulmins forståelse av rasjonalitet og fornuftighet, som han skriver i *An Introduction to Reasoning*:

«Anyone participating in argument shows his rationality or lack of it by the manner in which he handles and responds to the offering of reasons for or against claims. If he is “open to argument,” he will either acknowledge the force of those reasons or seek to reply them, and either way he will deal with them in a “rational” manner. If he is “deaf to argument,” by contrast, he may either ignore contrary reasons or reply them with dogmatic assertions, and either way he fails to deal with the issues “rationally”» (Toulmin *et al* 1984: 14).

Dette dialogiske elementet virker å være sentralt i et slikt kritisk-dialektisk syn på rasjonalitet og fornuftighet.

I det foregående kapittelet beskrev jeg hvordan Johnsons manifeste rasjonalitet ikke bare omfavner rasjonaliteten og fornuftigheten, men uttrykker hva det vil si å være rasjonell og fornuftig: Tar man høyde for andre menneskers eventuelle motargumenter, må man også anses å være rasjonell og fornuftig. Den kritiske rasjonaliteten og fornuften, som kobles til dialektikken, virker dermed å være iboende dialogen. Filosofiprofessor Hallvard Fossheim legger nettopp til grunn en slik forståelse av rasjonalitet og fornuft. I sin gjennomgang av dialogens filosofiske sider, fra Platon og Aristoteles til Bakhtin og Habermas, viser han ikke bare at «tenkningen kan presenteres som en dialog, men at den prosessen tenkning utgjør, faktisk har form av dialog» (2022: 74). Og denne tenkningen kan foregå alene med oss selv (intrapersonlig dialog) eller sammen med andre (interpersonlig dialog). I begge tilfeller fungerer den som en motsats til relativismen beskrevet tidligere i dette kapittelet: «hvis man er tilfreds med å tenke at hver sitter på sin sannhet, hva skulle da være motivasjonen for å inngå dialog i det hele tatt?» (ibid.: 93). Et lignende syn kommer til uttrykk i filosofen Gunnar Skirbekks konsept *argumenterende fornuft*. Vi mennesker er feilbarlige, forklarer Skirbekk, og trenger derfor en «argumenterende fornuft i form av *diskusjon*, som drøftande søking etter betre argument» (2017: 65). Og begge får støtte av forskerne Hugo Mercier og Dan Sperber, som argumenterer for et sosialt eller interaksjonistisk syn på fornuft (2017: 11). Vi mennesker er ikke like flinke til å unngå de kognitive fellene som gjør at vi søker oss mot argumenter som bekrefter våre egne overbevisninger og unngår de som ikke gjør det, som vi er til å finne motargumenter for andres oppfatninger. Derfor, mener Mercier og Sperber, bør vi forlate det *intellektualistiske* synet på fornuft, som fokuserer de midlene som forbedrer vår kritiske tenkning som individer, og erstatte det med et *interaksjonistisk* syn på fornuft, som forutsetter dialog med andre mennesker for å sammen finne de bedre argumentene.

3.3.3 Tre komplementerende syn på fornuftighet

Det finnes en preferanse for den kritiske fornuftighetsmodellen hos Toulmin (Toulmin 1976: 251-254), selv om denne modellen kanskje ikke ble fullt utviklet av ham selv (Ribeiro 2009: 46). Like fullt påpeker Toulmin at vi ikke nødvendigvis behøver å velge én fornuftighetsmodell til fordel for de andre; faktisk *bør* vi ikke velge kun én: «While we may choose to focus on one or

another of the different approaches if that suits our particular purposes, none of them leads to wholly *self-validating* results» (1976: 255).

I denne fremstillingen har Toulmins rasjonalitets- og fornuftighetsmodeller mer eller mindre utgjort rammene for diskusjonen, mens koblingen til argumentasjonsteorien primært har blitt skapt via van Eemeren og Grootendorsts sammenholding av Toulmins tre modeller og argumentasjonsteoriens tre røtter i antikken. Det har gitt noen interessante innsikter som vi skal ta med oss videre. For det første virker det å være en skepsis til den geometriske rasjonalitets- og fornuftighetsmodellen i den moderne argumentasjonsteorien helt tilbake til Toulmin og Perelman. Man kan kanskje strekke seg til å si at store deler av det moderne argumentasjonsteoretiske feltet er fundert på en motsats til et geometrisk syn på rasjonalitet og fornuftighet – enten vi snakker om en antropologisk eller kritisk forståelse. For det andre virker det som om enkelte aktører i det moderne argumentasjonsteoretiske feltet stiller seg skeptiske til et rent antropologisk perspektiv på rasjonalitet og fornuftighet og finner dens relativistiske potensial problematisk for deres respektive argumentasjonsteoretiske prosjekter. Derfor virker mange å foretrekke et kritisk perspektiv som vektlegger de prosedurale og dialogiske elementene ved argumentasjon. For det tredje innebærer ikke et antropologisk fornuftighetssyn nødvendigvis en uoverkommelig relativisme. Selv om argumentasjonens akseptabilitet bestemmes av deltakerne i det kommunikative miljøet, er det ikke slik at «anything goes» i argumenterende samhandling. Argumentasjonens akseptabilitet er like avhengig av det universelle publikummets tilslutning som det bestemte publikummet.

Denne gjennomgangen har avslørt noen kjennetegn ved de ulike rasjonalitets- og fornuftighetsforståelsene, som vil komme godt med når Næss', Kocks og Wikforss' syn på argumentasjon skal undersøkes i de tre neste kapitlene. Selv om det ikke er et én-til-én-forhold mellom de tre perspektivene på argumentasjon presentert i det forrige kapitlet og de tre rasjonalitets- og fornuftighetsmodellene skissert her, kan man driste seg til å knytte de sammen og skjematISere noen av de ulike egenskapene i form av nøkkelord på følgende måte (se figur 2) – så lenge man har i bakhodet at denne oversikten verken har gjensidig utelukkende kategorier eller samlet sett er uttømmende.

| Geometrisk-logisk | Antropologisk-retorisk | Kritisk-dialektisk |
|--------------------------|-------------------------------|---------------------------|
| Logikk | Retorikk | Dialektikk |
| Produkt | Prosess | Prosedyre |
| Kunnskap | Overbevisning | Enighet |
| Sannhet | Akseptabilitet | Akseptabilitet |
| Argumentevaluering | Deliberasjon | Kritisk testing |
| Deduksjon | Induksjon/abduksjon | Induksjon/abduksjon |
| Monologisk | Dialogisk | Dialogisk |

Figur 2: Egenskaper ved tre ulike perspektiver på argumentasjon og fornuftighetsforståelser

Dersom vi aksepterer koblingen mellom disse tre fornuftighetsmodellene – den geometriske, antropologiske og kritiske fornuftigheten – og argumentasjonsteoriens tre røtter i antikken – logikken, retorikken og dialektikken – så ser vi en lignende kobling som i det foregående kapittelet: logikken, retorikken og dialektikken fokuserer ulike aspekter av argumenterende samhandling på samme måte som de geometriske, antropologiske og kritiske modellene fokuserer de ulike forståelsene av fornuftighet som ligger til grunn for disse aspektene. Disse forståelsene er ikke nødvendigvis bedre enn noen av de andre, men komplementerer heller hverandre og fordyper vår innsikt i den menneskelige fornuften. Det virker som å være Toulmins tanke: «Taking them in this spirit, indeed, we shall quickly find that they complement each other, rather than being an unavoidable rivalry» (ibid.: 254). Likevel vil vi se at Næss, Kock og Wikforss forholder seg ulikt til disse modellene.

4 Arne Næss

Arne Næss' innflytelse i det norske intellektuelle liv har vært betydelig, kanskje først og fremst på grunn av hans arbeid for å posisjonere filosofien sentralt i den norske offentligheten og hans bidrag til dypøkologien og økofilosofien. Kanskje mindre kjent i dag, men ikke mindre betydelig, er hans bidrag til argumentasjonsteorien. Selv om Næss ikke nødvendigvis tilbyr noen fullt utviklet argumentasjonsteori (van Eemeren *et al* 2014: 143), anses han som en av Nordens viktigste bidragsytere til en moderne argumentasjonsanalytisk teoriutvikling (Sigrell 2011: 47). Hans verk *En del elementære logiske emner* anses som et innflytelsesrikt verk i den moderne argumentasjonsteorien generelt, og hans betydning for den pragma-dialektiske argumentasjonsteorien spesielt, anses som betydelig (Krabbe 2010: 528-529). Ikke minst har den vært sentral i den norske universitetshistorien, som en obligatorisk innføring i logikk i *examen philosophicum* ved Universitetet i Oslo i flere tiår etter andre verdenskrig, og som grunnlaget for den etterfølgende ELE-tradisjonen, den læreboktradisjonen som har videreført arven til Næss i om lag tjue bøker (Kolflaath 2022: 11).

I det følgende skal hovedtemaene i *En del elementære logiske emner* undersøkes nærmere – fra viktigheten av tolkning, presisering og definering i argumenterende samhandling til hvordan argumentasjon og debatt bør gjennomføres i praksis. Samlet vil denne gjennomgangen gi et forholdsvis utfyllende bilde av hvilke verdinormer Næss legger til grunn på de logiske, dialektiske og retoriske nivåene av argumenterende samhandling og hvilke fornuftighetsforståelser disse virker å representere.

4.1 Dialektikk og saklig meningsutveksling

For Næss er argumentasjon et sosialt anliggende, noe vi gjør overfor andre mennesker, andre partier eller grupper, når den eller de andre tar opp motsatte standpunkter enn de vi selv har (1975: 89). Næss' forståelse av argumentasjon er dermed grunnleggende dialektisk, i den forstand at den fokuserer meningsutveksling mellom to parter. Næss plasserer da også sin egen forståelse av argumentasjon, diskusjon og debatt innenfor rammene av dialektikken, i kontrast til et mer retorisk perspektiv:

«In order to characterize what I mean, the word “dialectic” might be preferable, whereby one will have to distinguish between eristics (rhetoric) and dialectics, between sophistics and philosophical investigation, roughly in the way Aristotle and Plato did» (Næss 2005: 199).

Næss ser ut til å posisjonere sin forståelse av argumentasjon som en motpol til en *gorgiansk* forståelse av retorisk praksis, der hensikten er å påvirke et publikum. Argumentasjon skal dermed ikke ha direkte påvirkning som målsetting, men må heller funderes i platonske og dialektiske undersøkelser (jf. Conley 1994: 23). Og disse undersøkelsene har en dialogisk karakter: «Understood in this way, the philosophical dialectic (*dialektiké*) seems to me to be today a new edition of immediate interest, of the classical dialogue (*dialogon*), insofar as this was not merely a literary form but a method for the joint labor of several philosophers» (Næss 2005: 200). For Næss er dialektikken en del av den vitenskapelige prosessen, en systematisk intersubjektiv verbal kommunikasjon, der misforståelser elimineres og de ulike standpunktene som debatteres gjennomgår en nødvendig tolkning, presisering og definerings. Store deler av *En del elementære logiske emner* er derfor viet en tolknings- og definisjonslære som har til hensikt å hjelpe diskusjons- og debatt deltakere å eliminere misforståelser og klargjøre eventuelle vage og tvetydige formuleringer, slik at en *saklig meningsutveksling* kan finne sted (Næss 1975: 29).

4.2 Tolknings- og definisjonslære

Denne saklige meningsutvekslingen står sentralt i Næss' syn på argumentasjon. For Næss er studiet av elementær logikk (eller kanskje dialektikk) nærmest å forstå som et dannelsesprosjekt for å oppnå en mer saklig og klar meningsutveksling i offentligheten, som han påpeker i innledningen av *En del elementære logiske emner*:

«Dette lille skrift ble skrevet ut fra den tanke at hvis alle studenter satte seg inn i stoffet og anvendte det i det daglige liv, ville utallige tåpelige diskusjoner stoppe opp etter få minutter. [...] Aggresjon ved hjelp av ord ville bli gjennomskuet mye lettere og pretensiøst tomt snakk ville bli møtt med overbærende taushet» (ibid.: 5).

Innholdet i boken har derfor til hensikt å hjelpe kommunikasjonen av standpunkter mellom mennesker med ulike meninger gjennom det han betegner som en saklig og effektiv meningsutveksling. Motsatsen er forkynnelsen, propagandaen og agitasjonen, som verken forutsetter et høyt presisjonsnivå eller en saklig meningsutveksling (ibid.: 35).

4.2.1 Tolkninger og presiseringer

En viktig forutsetning for denne saklige meningsutvekslingen, er at argumentasjons- og diskusjonsdeltakere kan eliminere formuleringer og betingelser som kan føre til misforståelser eller tomt snakk ved hjelp av *presiseringer* (ibid.: 23). Ettersom slike presiseringer innebærer ulike mulige tolkninger av en formulering, må vi først etablere hvordan Næss forstår begrepene *tolkning* og *formulering*. La oss starte med sistnevnte. En *formulering*, for Næss, er en «setning som uttrykker en påstand», hvor *påstand* også kan forstås som tankeinnhold, meninger eller oppfatninger som refererer til et *saksforhold* (ibid.: 10-11). Et enkelt eksempel kan klargjøre forskjellen mellom de tre elementene formulering, påstand og saksforhold.¹⁴ Dersom jeg på en varm og solfylt dag uttrykker formuleringen «det snør i dag», så vil påstandsinholdet i formuleringen være uholdbart, ettersom det saksforholdet formuleringen påstår (at det snør), faktisk ikke stemmer. Denne formuleringen ville vært nokså enkel å tolke som uholdbar, men i andre tilfeller kan det være mer kronglete. Næss presenterer selv et eksempel som illustrerer dette: Formuleringen «klokken er åtte» kan både uttrykke påstanden «klokken er åtte på kvelden» og «klokken er åtte på morgenen» (loc.cit.). Og det er her *tolkningen* kommer inn i bildet; i begge tilfeller tolker vi den originale formuleringen ved å tillegge den et påstandsinhold. Og det blir samtidig klarere hvordan misforståelser kan oppstå. Selv om en formulering kan uttrykke en viss avgrenset påstand i én situasjon, kan den også gi uttrykk for en helt annen påstand i en annen sammenheng. En ytring henger nemlig nært sammen med den språklige sammenheng, i form av skrift eller tale (kontekst), og dens ikke-språklige sammenheng (situasjon) (ibid.: 9-10).

Næss gir dermed følgende definisjon til *tolkning*: «Formuleringen U er en tolkning av formulering T» betyr det samme som «U kan uttrykke samme påstand som T i minst én sammenheng» (ibid.: 16). Ettersom en formulering ofte tillater flere ulike tolkninger, skiller Næss imidlertid mellom «rimelige» og «urimelige» tolkninger. Hvorvidt en tolkning er rimelig eller ikke, avhenger av hyppigheten av forekomsten til en slik tolkning – enten tenkte eller faktisk forekommende tolkninger – ikke hvorvidt tolkningen er «riktig» eller «korrekt». Næss kvalifiserer: «I dette skrift vil «U er en rimelig tolkning av T» bety det samme som «U er en

¹⁴ Næss sporer røttene til denne tredelingen i formulering, påstand og saksforhold tilbake til stoikerne, og representerer tredelingen visuelt i en *tegn trekant*, der trekantens tre hjørner samler de tre forskjellige størrelsene: *formulering* (A), *påstand* (C) og *saksforhold* (B) (1975: 11).

hyppig tolkning av T»» (ibid.: 19). Tolkningsbegrepet til Næss får dermed en pragmatisk karakter, hvor foranderlige faktorer som avsendere, mottakere, kontekster og situasjoner virker inn på hva som konstituerer rimelighet. Derfor må også formuleringene tilpasses mottakeren – eller publikum, om vi skulle brukt et mer retorisk orientert begrep: «Hvis man f.eks. står som lærer overfor sterkt forskjellige elever, nytter det sjelden å bruke samme ord for å uttrykke nøyaktig samme tanke. Uttrykkene må tilpasses mottagernes indre og ytre situasjon» (ibid.: 15).

Reell diskusjon og argumentasjon handler imidlertid ikke om de uttrykte formuleringene i seg selv, men påstandene de søker å formidle. Dersom en av diskusjonsdeltakerne tolker en formulering på en annen måte enn intendert, og sier seg enig i denne formuleringen basert på denne tolkningen, risikerer man kun å oppnå en *verbal enighet*, ikke en *reell enighet*. Derfor blir også *presisering* vesentlig om man skal unngå misforståelser: «Jo mer presis en formulering er [...], desto større muligheter er det for at enighet eller uenighet er av reell og ikke bare verbal art» (ibid.: 55-56). Næss gir følgende definisjon til *presisering*: «Formuleringen U er en presisering av formuleringen T» betyr det samme som «Det finnes minst én rimelig tolkning av T som ikke er en rimelig tolkning av U, men det finnes ikke noen rimelig tolkning av U som ikke også er en rimelig tolkning av T» (ibid.: 23). Ordlagt på en litt annen måte vil det si at den ene formuleringen (U) må være en rimelig tolkning av den andre (T) og at det ikke finnes noen rimelige tolkninger som kun gjelder for en av disse formuleringene. Dette medfører en formulering som er *mer* presis enn den andre, dog ikke i noen universell betydning; i stedet er presisering et komparativt konsept: «en presisering er en presisering *for* noen *i* en art sammenheng» (ibid.: 24). For Næss er denne presiseringsøvelsen avgjørende for at en saklig og effektiv meningsutveksling skal finne sted:

«Tankeløst prat kan ikke presiseres. Forsøk på presisering er derfor et middel til å finne ut om vi overhodet mener noe når vi uttaler oss. Ved øvelse vil vi lettere merke forskjellen mellom grundig veloverveide oppfatninger og overflatiske meninger og propaganda. De første vinner og de siste taper i overbevisningskraft ved presiseringsforsøk» (ibid.: 30).

4.2.2 Kort om definisjonens rolle for debatt og argumentasjon

I likhet med presiseringer spiller også defineringer en viktig rolle i debatter, påpeker Næss, som et komplementerende hjelpemiddel for å avklare temaene som debatteres (selv om det naturligvis også finnes en rekke andre anvendelsesområder for definisjoner (se Kolflaath 2022: 14)). Jeg

skal kort beskrive hans definisjonslære, om enn svært overflatisk, her. Der presiseringer bidrar til å forhindre misforståelser og hjelper en med å luke ut urimelige tolkninger, sørger definisjonene for at den opprinnelige formuleringen skal brukes i den betydningen som presiseringen angir. Årsaken kan være at presiseringer ofte innebærer lange formuleringer som er uhensiktsmessige i bruk og at man derfor definerer at en viss formulering (T) skal tolkes på samme måte som en annen formulering (U) i en viss eller enhver sammenheng, for eksempel, når en forsker etablerer regler som leserne må følge dersom de skal forstå et begrep eller en betegnelse (Næss 1975: 64-74). Dette betegner Næss som *regelgivende definisjoner* (normative), som regulerer språkbruk, i motsetning til *bruksmåtebeskrivende definisjoner* (deskriptive), som beskriver språkbruk. Det som definerer noe, kalles *definiens*, mens det som blir definert, kalles *definiendum* (ibid.: 65).

Både presiseringer og defineringer er dermed vesentlige for diskusjoner, debatter og argumentasjoner ettersom de etablerer et felles utgangspunkt for denne samhandlingen. Næss skriver: «Hvis det ikke finnes noen enhet i terminologien, vil man ikke nå frem til det punkt da fruktbar diskusjon kan begynne» (ibid.: 75). Først når man har tolket, presisert og definert og kommet frem til at det finnes en reell uenighet, kan en saklig meningsutveksling finne sted – der standpunkter og argumenter skal vektes og visse prosedurale regler bør følges.

4.3 Argumentasjonslære

Saklig meningsutveksling er dermed idealet som all argumentasjon, diskusjon og debatt bør utgå fra. For Næss betyr dette to ting. For det første må standpunktene, og argumentene for og imot de ulike standpunktene, veies mot hverandre – i henhold til en teori om argumentasjon *pro aut contra*. For det andre må argumentasjon, diskusjon og debatt gjennomføres i henhold til visse prosedurale og materielle regler. Vi skal ta for oss disse to elementene hver for seg.

4.3.1 *Pro et contra og pro aut contra*

I utviklingen av en metode for å vekte standpunktene og argumentene mot hverandre, utgår Næss fra en dialektisk idé om at det er viktig å etablere hvilket standpunkt som er mer *akseptabelt* enn andre. Her videreføres dermed det samme perspektivet som var førende for tolkningslæren: På samme måte som ved presiseringer, er også akseptabilitet et komparativt konsept, i den forstand at et standpunkt som er akseptabelt for én person eller én gruppe mennesker ikke nødvendigvis må være akseptabelt for andre personer eller grupper (van Eemeren *et al* 2014: 188-189, jf.

Kolflaath 2004: 196). For å finne ut hvilke av de motstridende standpunktene som er mer akseptable, må bevisene, eller argumentene, for og imot hvert standpunkt undersøkes og vurderes. For Næss gjøres dette best gjennom *pro et contra*- og *pro aut contra*-undersøkelser. Og dette er noe vi gjør sammen med andre, ikke alene med tankene:

«Det vil bli lagt vekk på argumentasjon som et sosialt anliggende. Vi gir argumenter *overfor* andre mennesker, andre partier, fremmede grupper som vi ikke synes vi forstår, eller vi argumenterer overfor folk vi synes står oss nær, men som mer eller mindre overraskende tar opp motsatte standpunkter i saker som angår oss» (Næss 1975: 89).

Vurderingen av argumenter for og imot – *pro et contra* – et standpunkt har røtter i antikken og utviklingen av dialektikken som metode. Næss (ibid.: 92) henviser til den greske filosofen Karneades, som gjorde *pro et contra*-listen til en sentral del av sin filosofi. For Karneades var ingen standpunkter helt sikre, fordi det alltid vil finnes noe som taler imot, og ingen standpunkter helt gale, fordi det alltid vil være noe som taler for. Full sikkerhet for et standpunkt er like uoppnåelig som det er unødvendig. I stedet er det tilstrekkelig å anse visse standpunkter som *mer sannsynlige* enn andre.¹⁵ Som professor Margareth Sandvik påpeker, impliserer *pro et contra*-listen dermed et relativistisk syn på sannhet, en idé om at sannheten som noe evig ikke finnes (2015: 105, fotnote 40).

Næss skiller mellom to ulike argumentasjonsoversikter: *pro et contra* (for og mot) og *pro aut contra* (for eller mot). *Pro et contra* er en oversikt over samtlige argumenter lagt frem til fordel for og mot et standpunkt. *Pro aut contra* er en oversikt som har til hensikt å komme frem til en konklusjon om argumentene for et gitt standpunkt veier tyngre eller ikke tyngre enn argumentene imot det samme standpunktet. Førstnevnte kartlegger altså argumentene i en debatt, mens sistnevnte indikerer deltagelse i debatten.

Som argumentasjonsteoretisk (rekonstruksjons)modell fungerer oversiktene slik at påstanden det skal tas standpunkt til isoleres og formuleres i én setning, en «spissformulering». Denne spissformuleringen betegner Næss som F₀ (Næss 1975: 95). Deretter lister man opp samtlige argumenter for (p₁, p₂, p₃) og imot spissformuleringen (c₁, c₂, c₃), før hvert argument veies i henhold til visse etablerte kriterier i forhold til standpunktet som diskuteres i *pro aut contra*-oversikten. I en debatt der to parter er uenige om et standpunkt, vil den ene parten dermed

¹⁵ Den svenske retorikkprofessoren Anders Sigrell tildeler imidlertid æren for å ha utviklet *pro et contra*-listen den greske sofisten Protagoras (2011: 42). Se for øvrig kap. 2.3.1 om Protagoras' *kontroversielle* retorikk.

fremme argumenter for (*pro*) standpunktet F_0 , mens den andre vil fremme argumenter mot (*contra*) standpunktet F_0 . Næss illustrerer derfor også *pro aut contra*-oversikten som en tautrekkingskamp mellom to standpunkter, F_0 og negasjonen av F_0 (ikke- F_0) (ibid.: 100-101).

4.3.2 Holdbarhet og relevans

Næss er av den oppfatning at samtlige argumenter som legges frem i en debatt må være *holdbare* og *relevante*. Når argumentene skal veies *pro aut contra*, må en derfor ta hensyn til disse kravene (ibid.: 98-101). Hvordan en forholder seg til disse kravene, avhenger imidlertid av betydningsinnholdet i spissformuleringen. Spissformuleringen kan nemlig enten ta form som en *deskriptiv* påstand, det vil si at noe *er* slik eller slik, eller som en *normativ* påstand, det vil si at noe *bør* gjøres eller *bør* være slik eller slik. Dersom standpunktet som diskuteres er *deskriptivt*, vil *pro*- og *contra*-argumentenes holdbarhet avgjøres av hvorvidt argumentene er sanne eller hvor sannsynlig det er at argumentene er sanne. Argumentets relevans avgjøres derimot ved å vurdere hvor sannsynlig standpunktet er dersom argumentet er sant. Dersom standpunktet er *normativt*, vil argumentets holdbarhet bestemmes ut fra hvor sannsynlig det er at konsekvensen som argumentet mener vil inntreffe, faktisk inntreffer dersom standpunktet realiseres. Argumentets relevans vil derimot avgjøres av hvilken verdi denne konsekvensen har – om den er positiv eller negativ – for den som vurderer argumentasjonen *pro aut contra*.

Argumentasjonsmodellen til Næss har ikke kun til hensikt å avhjelpe analyser av argumenterende samhandling; den bidrar også til å forbedre argumenterende samhandling. Ved å ta høyde for motargumenter kan vi motvirke den menneskelige tendensen til å finne argumenter til fordel for en konklusjon vi allerede har bestemt oss for. Dermed kan *pro et contra*- og *pro aut contra*-oversiktene bidra til å korrigere skjevheter i tenkingen vår og sette lys på de motargumentene vi gjerne overser når vi diskuterer, fatter beslutninger og skal komme frem til et standpunkt. «Vi samler iherdig på nye proargumenter, men overser eller glemmer nye motargumenter», skriver Næss, og fortsetter:

«Hvis vi baserer viktige handlinger på konklusjonen – og det ville berøre våre interesser på en ubehagelig måte å måtte oppgi den – kan det hende at vi ikke lenger øyner *noen* motargumenter i det hele tatt. Når vi er kommet så langt, er det fare for at vi vil innta en holdning som gir utslag i at vi rutinemessig forklarer motstanderens standpunkt ut fra sviktende intelligens og moral» (ibid.: 90).

Viktigheten av å ta motargumenter og motstemmer i betraktning er et konstituerende trekk ved Næss' syn på argumenterende samhandling. Argumentasjonen skal ikke nødvendigvis benyttes for å vinne en diskusjon, men for å sikre at de beste argumentene på hver side av saken kommer frem i dagen. Kun på denne måten kan vi sikre at vi når akseptable standpunkter og beslutninger. Næss' argumentasjonslære er dermed grunnleggende dialektisk, dialogisk og kritisk-fornuftig.

4.4 Saklig og effektiv meningsutveksling

I sin gjennomgang av normene for en saklig meningsutveksling, returnerer Næss til skillet mellom Platon og Aristoteles, mellom «den debatt som utelukkende søker å gå tankens vei» og den veltalenhet som «dyrkes i et advokatinnlegg eller av politikere og forkynnere» (ibid.: 108) – det vil si skillet mellom dialektikken og retorikken. For Næss må dette skillet være skarpt: «Sammenblanding av de to virksomhetene ødelegger lett både appellen i forkynnelsen og klarheten og vekten i det tankemessige» (loc.cit.). Og for Næss er det saklighet i debatt som er det primære interesseområdet, ettersom den bidrar til å oppnå formålet med en *effektiv meningsutveksling* – som ikke må misforstås med en retorisk forståelse av begrepet effektivitet (Krabbe 2010: 529). Næss' normer bidrar til å opprettholde denne sakligheten. Dersom en eller flere av disse normene brytes, må innlegget forstås som *usaklig* (Næss 1961: 141). I det siste kapittelet av *En del elementære logiske emner* gir Næss derfor en fremstilling av seks normer som bør være førende for all saklig debatt (1975: 110-126).

(1) *Unngå tendensiøst utenomsnakk*. Med andre ord, «hold deg til saken». Denne normen virker nokså selvforklarende, men Næss presenterer en presis definisjon på hva som skal til for at den brytes: Man gjør seg syndig i utenomsnakk dersom man enten introduserer i diskusjonen et argument som har for liten relevans eller for liten holdbarhet til å kunne støtte eller svekke standpunktet som diskuteres, eller om man introduserer en presisering eller kommentar til en tidligere argumentformulering som ikke oppklarer misforståelser og påvirker publikum i retning av å godta et av standpunktene. Denne normen angår altså formuleringer som utgir seg for å være reelle argumenter.

(2) *Unngå tendensiøse gjengivelser*. Dersom man gjengir et standpunkt som tidligere har blitt uttrykt i diskusjonen, bør denne gjengivelsen være nøytral. Det vil si at gjengivelsen ikke bør overdrives, for eksempel, ved å legge til evalueringer, eller å påstå at motparten har uttalt at

«alle *a* er *b*» når vedkommende har sagt «*a* er *b*» eller «noen *a* er *b*». Denne normen angår altså formuleringer som utgir seg for å være gjengivelser.

(3) *Unngå tendensiøs flertydighet*. Man bør ikke presentere argumentformuleringer som kan villedde publikum om hva man faktisk står inne for. Hvis man legger frem formuleringer som kan misforstås i den forstand at mottakerens tolkning avviker fra avsenderens i så stor grad at de kommer frem til et forskjellig resultat, og dermed får mottakeren til å overvurdere deres relevans og holdbarhet, bryter man normen om flertydighet. Denne normen angår, i likhet med normen «unngå tendensiøst utenomsnakk», altså formuleringer som utgir seg for å være argumenter.

(4) *Unngå tendensiøs bruk av stråmenn*. Denne normen innebærer at man ikke skal tillegge diskusjons- eller argumentasjonspartneren standpunkter vedkommende ikke kan gå god for. Der den lignende normen «unngå tendensiøse gjengivelser» gjelder situasjoner hvor man gjengir noe partneren har uttalt tidligere i diskusjonen på en urimelig måte, fokuserer denne normen på situasjoner der man tillegger partneren standpunkter som ikke tidligere er formulert. Dersom man tillegger en annen person standpunkter uten å tydeliggjøre at vedkommende vil protestere mot oppfatningen eller uten å klargjøre argumentene man har for å tillegge vedkommende disse standpunktene, bryter man denne normen. Denne normen angår altså, i likhet med «unngå tendensiøse gjengivelser», formuleringer som utgir seg for å være gjengivelser.

(5) *Unngå tendensiøse originalfremstillinger*. Diskusjonsdeltakerne må sikre at tilhøreren eller leseren ikke får et skjevt bilde av saken «som tjener én parts interesser på bekostning av andres» (ibid.: 124). I praksis betyr dette at man ikke skal holde tilbake opplysninger som påvirker argumentasjonens holdbarhet og relevans eller gi uriktige eller ufullstendige fremstillinger av iakttakelser og gjennom dette styrker den ene partens standpunkt på bekostning av den andres. Denne normen angår altså formuleringer som utgir seg for å være argumenter.

(6) *Unngå tendensiøs tilberedelse av innlegg*. Denne normen innebærer at kontekst eller ytre omstendigheter, som ikke er av relevans for saken som diskuteres, bør holdes nøytrale. Vi snakker her om tilfeller der debattinnlegget pakkes inn i emosjonelle uttrykk, som skjellsord og andre verbale reaksjoner, som erstatter den argumentative kraften. Det er imidlertid ikke bare språket som kan brukes til å pakke inn budskapet på en urimelig måte: «Bruk av røkelse og myrra, uniformer, musikk, servering av berusende stoffer og andre ytre midler i propagandaens

tjeneste kommer likeledes inn under «tilberedelsen» av innlegg», påpeker Næss (ibid.: 126). Denne normen angår altså den ytre situasjonen som formuleringene forekommer i.

Vi har allerede pekt på noen fellestrekk ved disse normene, der enkelte utgir seg for å være noe annet enn de er (argumenter eller gjengivelser) og andre refererer til situasjonen som omgir debatten. Felles for dem alle er at de fremsettes i det Næss betegner som en «alvorlig diskusjon», det vil si «en diskusjon som har som formål å få større innsikt i eller kunnskaper om noe, særlig ved klargjøring av ulike standpunkters forhold til hverandre, eller en diskusjon som skal gi grunnlaget for en viktig avgjørelse» (ibid.: 127).

4.5 En praktisk-dialektisk argumentasjonslære

Til tross for tittelen *En del elementære logiske emner* er Næss' syn på argumentasjon grunnleggende dialektisk. Den fokuserer en meningsutveksling mellom to parter som søker å komme til enighet om et standpunkt, enten det er deskriptivt eller normativt, og blir følgelig grunnleggende dialogisk og konsensusorientert. Argumenter både for og imot standpunktet må inkluderes og nøye evalueres i henhold til et definert sett med kriterier. Og argumenterende samhandling i form av diskusjoner og debatter bør følge visse prosedurale normer og regler.

Næss' syn på argumentasjon og saklig meningsutveksling beveger seg dermed først og fremst mellom det logiske nivået (argumentasjon som produkt) og det dialektiske nivået (argumentasjon som prosedyre) – med hver sine verdinormer for hva som konstituerer god og akseptabel argumentasjon. Argumentene må være holdbare og relevante, og argumenterende samhandling bør gjennomføres i henhold til et sett med definerte prosedurale regler. Det retoriske nivået (argumentasjon som prosess) virker i det hele å falle utenfor Næss' argumentasjonsteoretiske prosjekt: «Et innlegg som skal ildne til handling eller *direkte* endre holdninger, bør og må få et annet preg enn tankeutveksling» (ibid.: 108). I *En del elementære logiske emner* ligger fokuset på «den debatt som utelukkende søker å gå tankens vei». I avslutningen av *En del elementære logiske emner*, skriver Næss: «Alt det som er sagt i denne boka søker å tjene formidlingen (kommunikasjonen) av tanker og standpunkter mellom folk med sterkt forskjellige meninger», og fortsetter:

«I det foregående har vi utelukkende behandlet den rolige form for samtale eller skrift med oppklaring og avklaring for øye. Sammenligner vi denne form med andre former for meningsutveksling, kan vi omtale den som *meningsavklaring*» (ibid.: 128).

Retoriske elementer, som *pathos* og *ethos*, virker mindre relevante for det argumentasjonsteoretiske prosjektet til Næss. Publikum er imidlertid ikke helt fraværende. I sine normer for saklig og effektiv meningsutveksling henviser han ved et knippe ganger til et publikum som kan villedes ved at man bryter disse normene (ibid.: 119, 126, 127, 130-131, 133), uten at han definerer dette publikumet nærmere. Ikke minst har Næss anbefalt at et budskap både kan og bør tilpasses mottakeren, men dette er nok i beste fall et symptom på en forståelse av retorikk som språklig tilpasning på *formuleringsnivået*, ikke et uttrykk for at de grunnleggende *påstandene* som formuleringene formidler bør tilpasses publikum. Næss skriver: «Forskjellige formuleringer kan uttrykke det samme, og en og samme formulering kan – alt etter sammenhengen – gi uttrykk for forskjellige påstander» (ibid.: 10). Dersom en alternativ formulering, som uttrykker den intenderte påstanden, fungerer bedre i en viss sammenheng er denne å foretrekke. Det er dog lite sannsynlig at Næss ville anerkjenne situasjoner der tvetydige og villedende formuleringer skulle benyttes for å oppnå publikums aksept. I stedet skal standpunkter kritisk testes i henhold til en etablert prosedyre – fra tolkninger, presiseringer og definisjoner via vekting av argumenter og til den faktiske debatten. Næss' argumentasjonsteoretiske prosjekt virker dermed å uttrykke verdinormer for en slags vitenskapelig tekstkultur hvor den kritiske fornuftigheten ligger til grunn.

5 Christian Kock

Christian Kock har posisjonert seg som en sentral aktør i den nordiske retorikkvitenskapen og som en betydelig meningsbærer i det internasjonale argumentasjonsteorifeltet. Gjennom en rekke argumentasjonsteoretiske skrifter har han tatt til orde for en retorisk orientert argumentasjonsteori og etablert et filosofisk grunnlag for en diskusjon om hva som bør være utgangspunktet for en forståelse og analyse av argumentasjon i praksis.

Kock griper ikke fatt i den dialektiske tradisjonen, som Næss, men den retoriske. Her er det ikke den saklige meningsutvekslingen mellom to parter som står i fokus, men den politiske argumentasjonen og debatten foran et publikum. Da Kock tok over professoratet i retorikk ved Københavns universitet etter den danske retorikeren Jørgen Fafner i 1997, videreførte han i stor grad den forskningstradisjonen på politisk argumentasjon og debatt som hadde dominert ved universitet siden 1980-tallet (van Eemeren *et al* 2014: 699), med et syn på retorikk som en «empirisk og normativ videnskap om produktion af ytringer, betragtet i deres helhed» (Kock 1997: 14). I motsetning til Næss avgrenser ikke Kock argumentasjonen mot retorikken, men omfavner den og tar dermed hensyn til hele spekteret av virkemidler i argumentasjonen.

5.1 Retorisk argumentasjonsteori

Kocks retoriske argumentasjonsteori er utviklet som en motpol til mer sannhetssøkende og konsensusorienterte argumentasjonsteorier, med den hensikt å belyse underutviklede sider av det argumentasjonsteoretiske feltet. Og den klareste og tydeligste innvendingen Kock har til moderne argumentasjonsteori generelt, er at den har fulgt i fotsporene til en platonsk fremfor en aristotelisk argumentasjonsforståelse og dermed viet for lite oppmerksomhet til argumentasjonens praktiske domene.

5.1.1 *Episteme og praxis som skillelinjer i moderne argumentasjonsteori*

For Kock er det et fundamentalt skille mellom argumentasjon som angår sannhet og argumentasjon som angår handling – «reasoning about what is *true* and reasoning about what to *do*» (2017a: 1). For Kock må disse to formene for argumentasjon anses som to helt separate domener, i tråd med Aristoteles' skille mellom *episteme* og *praxis* (ibid.: 170). Reglene og normene som er førende for den sannhetssøkende, epistemiske argumentasjonen kan nemlig ikke

direkte overføres til det handlingsorienterte, praktiske domenet. Argumentasjon om hva som bør gjøres kan ikke funderes på krav om logisk gyldighet og deduktive argumentasjonsmønstre, men må forstås som et *valg* mellom ulike verdier. Store deler av Kocks argumentasjonsteoretiske prosjekt kan sies å dreie rundt denne forskjellen, og hans største ankepunkt mot moderne argumentasjonsteori er at den i for liten grad evner å ta innover seg den grunnleggende forskjellen mellom disse to argumentasjonsformene. Han skriver:

«The distinction between those issues that are essentially resolvable and those that are not, together with the very existence of these later issues, is often bypassed, or explicitly denied [...]. However, to understand rhetoric, and to understand practical argumentation in the political sphere and elsewhere, one must accept this distinction» (ibid.: 32)

Moderne argumentasjonsteori, mener Kock (2009), er fundert på en stilltiende og feilaktig oppfatning om at påstandsinholdet i all argumentasjon *er* eller i det minste *kan og bør gjøres om til* konstativer. Pragma-dialektikken, men også Toulmins velkjente argumentasjonsteori og -modell, slik den er formulert i *The Uses of Argument*, trekkes frem som nærliggende eksempler på en forståelse av argumentasjon som har til hensikt å diskutere standpunkter som befinner seg på akse sann/falsk.¹⁶ Men for Kock behøver det ikke å være slik. Argumentasjon kan ha som mål å beslutte hva som skal gjøres, å ta et valg, og det er dette som er domenet til den praktiske, deliberative og retoriske argumentasjonen.

5.1.2 Retorikken i argumentasjonsteorien

Kock har imidlertid ingen problemer med at det utvikles sannhetssøkende og epistemiske argumentasjonsteorier; problemet ligger snarere i at disse teoriene tilsynelatende utgir seg for å være gjeldende for alle typer argumentasjon. Kock eksemplifiserer sitt standpunkt med den pragma-dialektiske argumentasjonsteorien:

«One of its main tenets is that argumentation is always in principle a critical discussion between a protagonist and an antagonist, where the protagonist seeks to defend a thesis against the antagonist's objections and critical questions. [...] Another tenet is that the goal of critical discussion is always to resolve a difference of opinion between protagonist and antagonist, i.e., to reach consensus. This [...] reflects the way things ought ideally to be in scholarly

¹⁶ Kock ser ut til å overse at Toulmin fremmer flere eksempler på påstander som kan forstås som direktiver i *An Introduction to Reasoning* (Toulmin *et al* 1984).

discussion, because scholarly discussion is essentially theoretical argumentation. But for practical argumentation this model does not hold» (2017a: 129-130).

Utviklingen av en slik altomfattende argumentasjonsteori, som uproblematisk beveger seg fra den teoretiske til den praktiske, deliberative argumentasjonen, vitner om en grunnleggende misforståelse av den praktiske argumentasjonens egenskaper, skriver Kock (ibid.: 127). Og disse egenskapene kan best beskrives og forstås med retorikken.

For Kock bør den retoriske argumentasjonen avgrenses i henhold til et distinkt domene som omhandler *spørsmål om samfunnsengasjement* («issues of civic action») (ibid.: 32), det Næss ville referert til som forkynnersnes, advokatenes og politikernes domene. Dette perspektivet, som har røtter hos Aristoteles, begrenser den retoriske argumentasjonen til ting vi kan overveie, debattere og fatte beslutninger om – representert med det greske begrepet *bouleuometha*. Dermed opphøyer, mener Kock (ibid.: 36), Aristoteles deliberasjonen til retoriikkens kvintessens og presiserer at denne deliberasjonen er begrenset til å omhandle et bestemt saksområde, det vil si de tingene vi kan gjøre noe med. Og denne deliberasjonen har distinkte egenskaper som skiller den fra argumentasjon om sannhetsgehalten i påstander.

Retorikken er imidlertid ikke fraværende i den moderne argumentasjonsteorien utenom Kock, som vi har sett i de foregående kapitlene. Men det synet på retorikk som forfektes av store deler av det moderne argumentasjonsteoretiske feltet gir også en feilaktig fremstilling av retorisk argumentasjon, mener Kock (ibid.: 27). Fremfor å forstå retorisk argumentasjon som fokusert på å velge mellom forskjellige handlingsforslag, reduserer de retorikken til dens mål og midler. For Kock er det synet på retorikk som fremmes, for eksempel, av Johnson i hans *Manifest Rationality*, der innvendinger kan tilsettes for retorisk effektivitet, og i pragma-dialektikkens «strategiske manøvrering», der målet er å vinne en diskusjon, feilaktig: «they neglect what is arguably the dominant notion in the rhetorical tradition itself» (ibid.: 43). Retorisk argumentasjon er i stedet argumentasjon for eller imot bestemte handlingsforslag. Kocks retoriske argumentasjon kan dermed sammenlignes med Næss' normative argumentasjon. Påstandene er ikke sannheter, men handlingsforslag. De er ikke konstativer, men direktiver, kommisiver og kvalifiseringer. De handler ikke om hvordan verden faktisk er, men om hvordan den bør se ut. De foreslår *valg* – og valg er verken sanne eller falske.

5.1.3 En verdibasert argumentasjon

Kock trekker dermed argumentasjonsstudiene ut av sannhetens, den logiske gyldighetens og enighetens sfære og inn i politikken, subjektivitetens og uenighetens domene. Og i dette domenet er argumentasjonen deliberativ, ikke teoretisk (ibid.: 2). For Kock kan alle argumentasjonstyper i praktisk argumentasjon reduseres til en av to typer, de er enten *for* eller *imot* et handlingsforslag (Kock 2017b). Og det vil alltid finnes gode argumenter av en viss vekt på begge sider, både for og imot et gitt handlingsforslag. Derfor bør også politikere forankre argumentasjonen sin i publikums felles verdier:

«Sagen er nok at argumenter der føres frem i offentlig debat, skal handle om *det felles bedste*. At argumentere ud fra det fælles bedste kan også defineres som at argumentere ud fra værdier der – måske på et abstrakt plan – er fælles. Det skal altså være værdier som andre deler, også dem der er uenige med det forslag man kommer med» (Kock 2013: 10).

Som en konsekvens av denne verdibaserte argumentasjonen og det faktum at politiske handlingsforslag kan ha legitime argumenter både for og imot, avviser Kock den filosofiske logikkens krav om gyldighet – i den forstand at konklusjonen nødvendigvis og automatisk følger av argumentene. I stedet påpeker han at argumentene må vektes mot hverandre, og vekten vi tillegger de ulike argumentene kan variere avhengig av hvem det er som vekter dem: «in practical reasoning an argument may legitimately have different degrees of strength to different people» (Kock 2017a: 100).

Årsaken til at valg mellom ulike handlingsalternativer ikke har noen sannhetsverdi, er at den praktiske argumentasjonen involverer et valg mellom ulike *verdier*. Praktisk argumentasjon involverer alltid det Kock (2017b) betegner som *verdikonsepter* eller *verdikomponenter* som argumentasjonspremisses.¹⁷ Disse verdikomponentene er alltid *subjektive*, det vil si at den relative prioriteringen som gjøres mellom verdiene kan variere blant ulike individer. De er *inkompatible* i den forstand at to eller flere verdier som anses viktige av ett eller flere individer kan være i konflikt med hverandre, slik at samtlige ikke kan realiseres samtidig. Og de er

¹⁷ Om vi skulle brukt Toulmins velkjente argumentasjonsteoretiske begreper ville vi sagt at disse verdikonseptene typisk tar form som *hjemler* i argumentasjonen (jf. Toulmin 2003: 97-100). Disse premissene, eller hjemlene, er typisk underforståtte i praktisk argumentasjon fordi vi ofte antar at vi deler verdiene med samtalepartnerne eller publikummet vårt (Kock 2017a: 134; se også Sigrell 2011). Se for øvrig kap. 2.3.1 om publikums involvering i retorikkens *enthymem*.

multidimensjonale, det vil si at de kan vurderes ut fra ulike dimensjoner og ikke nødvendigvis kan sammenlignes objektivt i forhold til et minste felles multiplum – de er inkommensurable (Kock 2017a: 108, 134-137). Kock forteller:

«der er altså særdeles mange værdinormer i spil når vi diskuterer og rådslår om vore valg. Dertil kommer at vi nok er fælles om mange normer, men ikke om dem alle; og vi hylder ikke alle sammen alle normerne i samme grad eller prioriteringsrækkefølge» (2008a: 69).

På en side betyr dette at den praktiske argumentasjonen ikke tvinger frem en nødvendig handling; individer må velge mellom ulike handlingsalternativer. Og disse valgene avhenger av forpliktelsen hver enkelt har til de aktuelle verdiene (Kock 2017a: 101). På en annen side betyr det at enighet blir uopnåelig. Fordi det mellom uenige individer (og også hos det enkelte individ) typisk er flere motstridende verdier involvert, vil en vedvarende, fornuftig uenighet være uunngåelig (ibid.: 10-11). Men for Kock er ikke enighet heller ønskelig: «Modstridende meninger», skriver han (2008a: 67), «er ikke bare uundgåelige, men nødvendige». Praktisk argumentasjon verken kan eller bør ha konsensus som sluttmaal, men heller ha til hensikt å gi publikum de verktøyene de trenger for å ta valg om viktige beslutninger, uavhengig av om de ulike individene som utgjør publikum ender med å velge forskjellig (Kock 2008b: 59).

5.2 Argumentasjonsdemokrati

Kocks retoriske argumentasjonsteori demonstrerer hans syn på debattens rolle i demokratiet, i motsetning til Næss' forankring i mer vitenskapelige tekstkulturer. Politikere bør debattere og argumentere med mål om at vi som borgere skal bli bedre rustet til å ta stilling til politiske spørsmål, og vi borgere skal bruke den politiske debatten som et grunnlag for å ta stilling til disse spørsmålene:

«En ordentlig debat er nødvendig for at vi kan vurdere hvem vi synes der har mest ret med hensyn til de politiske problemer, og hvad der skal gøres med dem. Derudfra kan vi så tage stilling til hvem vi synes fortjener at blive valgt. Og imellem valgene kan vi påvirke vore politikere ved at henvende os til dem og på anden måde lade vores stemmer høre i den offentlige debat» (Kock 2013: 5).

Et samfunn som er i stand til å tilrettelegge for en slik «ordentlig debatt» kan betegnes som et *argumentasjonsdemokrati*. I et slikt demokrati beveger ikke informasjon seg kun fra politikerne til borgerne, men også fra borgerne til politikerne. Samtidig bør informasjonen som kommer fra politikerne, for eksempel via en debatt, være av en kvalitet som gjør oss i stand til å ta kvalifiserte avgjørelser om hvem vi mener fortjener å bli valgt. Det er dermed borgernes behov som bør ligge til grunn for all politisk argumentasjon og debatt.

5.2.1 Dialektiske forpliktelser i politisk debatt

For å sikre at politikerne ivaretar behovene til borgerne i et slikt argumentasjonsdemokrati, bør de også følge et sett med debattregler. Ettersom det typisk er legitime argumenter for og imot et handlingsforslag i en politisk debatt, anser Kock det som vesentlig at deltakere i slike debatter forholder seg til et sett med *dialektiske forpliktelser* som sikrer at de tar hensyn til argumenter som befinner seg på motsatt side av sitt eget standpunkt (Kock 2017a: 201-204). Kock avslører her at han slutter seg til Johnsons konsept om *dialektiske nivåer* (ibid.: 190), men tilpasser det til de distinkte egenskapene til retorisk og deliberativ argumentasjon.

For det første er debattantens viktigste dialektiske forpliktelse å *foreta motiverte sammenligninger mellom motstridende argumenter*. Som en konsekvens av at argumenter for og imot et handlingsforslag ikke kansellerer hverandre og at det kan finnes gode argumenter på begge sider, bør ikke målsettingen til politiske debattanter være å søke konsensus, men heller å gi beslutningsstøtte til en tredjepart, det vil si publikum. Man kan gjøre dette, påpeker Kock, ved å forklare hvordan de motstridende argumentene forholder seg til hverandre, etter ens eget subjektive syn. For det andre bør man *ikke forsøke å motbevise, tilbakevise eller benekte argumenter som strider mot ens egen politikk*. Gode argumenter som strider imot ens egen politikk er ofte fundert i verdier som en selv deler, påpeker Kock, men de kan, for eksempel, være plassert lavere i verdihierarkiet enn argumentene for denne politikken. Når man møter slike argumenter bør man derfor anerkjenne dette og forklare hvorfor det er tilfellet, for eksempel, ved å spesifisere fordelene eller kostnadene ved å gjennomføre den ene eller den andre politikken – igjen med mål å avhjelpe publikum i deres valgprosess. Til slutt må man være seg bevisst at *ingen mengde gode argumenter på den ene siden i seg selv er tilstrekkelig for å avgjøre saken*. Dersom en debattant kun presenterer de gode argumentene for sin egen politikk, ivaretar han ikke sine dialektiske forpliktelser, ettersom det også finnes gode argumenter imot denne

politikken. I stedet bør debattanten *sammenligne* argumentene for og imot politikken, slik at publikum blir bedre rustet til å gjøre sine egne subjektive vurderinger av saken.

For Kock kan disse dialektiske forpliktelsene bidra til å motvirke de problematiske debattene vi ofte møter i media og samtidig fremme et deliberativt demokrati, der man ikke bare stemmer, men også argumenterer. Selv om publikums beslutninger om deliberative spørsmål som diskuteres i en politisk debatt alltid vil være subjektive, så bidrar disse forpliktelsene i det minste til å gjøre dem begrunnede (ibid.: 203).

5.2.2 Borgere som målestokk for hva som kvalifiserer god argumentasjon

Ettersom den praktiske argumentasjonen utgjør et annet domene enn den epistemiske, og har helt egne egenskaper, argumenterer Kock for at normene som kvalifiserer god praktisk argumentasjon også må være andre enn de som den epistemiske argumentasjonen beskjeftiger seg med (ibid.: 181-182). Ettersom konklusjonen ikke følger logisk og automatisk av argumentasjonen, må tradisjonelle ideer om gyldighet, inferens og lignende forlates. I stedet bør heller borgernes behov for en opplyst debatt fungere som en målestokk for hva som kvalifiserer god praktisk argumentasjon. Og vi borgere har behov for to ting, påpeker Kock (2013: 17; 2008a: 76). For det første har vi bruk for å høre argumentene fra begge sider i en gitt sak, både for og mot standpunktet som fremmes. For det andre må vi foreta en avveining av argumentene fra begge sider, ettersom ingen av dem med nødvendighet medfører en bestemt konklusjon. For Kock er dette «hensigtsmessig argumentationsadfærd» (2011: 95).

For å formulere kriteriene for hva som bør gjelde for selve bedømmelsen av et argument, tar Kock utgangspunkt i Trudy Goviers uformelle logikk og presenterer tre dimensjoner av hva som kvalifiserer et godt argument (2017a: 280-285): For det første må argumentasjonen være *riktig*, i den betydning at argumentasjonen gir et godt, troverdig og dekkende bilde av faktiske forhold, for eksempel når en viser til tall i en undersøkelse. For det andre må argumentasjonen være *relevant*, altså forholde seg til og være gjeldende for den aktuelle saken som diskuteres. Til slutt må argumentasjonen være *vektig*, altså ha en relativ vekt til de andre argumentene som fremmes for det gitte standpunktet (Kock 2013: 17-21).

Når det gjelder selve publikums vekting av argumentene, har den enkelte «brug for at sammenholde argumenterne for og imod» (Kock 2008a: 75). Ikke ulikt Næss' *pro et contra* og *pro aut contra*-oversikter, krever denne øvelsen at alle argumenter reduseres til enten å være et

argument for eller imot et gitt handlingsforslag, før de deretter veies mot og sammenlignes med hverandre (Kock 2017b). Dernest skal hvert enkelt argument undersøkes «i lyset af hver enkelt individs sæt af værdibegreber» (Kock 2008a: 75). Og her er vi ved kjernen av Kocks syn på viktigheten av praktisk argumentasjon: Offentlig debatt må følge normene for hensiktsmessig argumentasjonsatferd fordi dens funksjon er å hjelpe borgerne til å deliberere med seg selv og med hverandre, å tjene de mellommenneskelige og interne (interpersonlige og intrapersonlige) deliberative refleksjonene til samfunnets borgere (Kock 2018). Dersom normene for en opplyst offentlig debatt brytes, bedrives det heller uhensiktsmessig argumentasjonsatferd, eller det Kock betegner som *uskikker* (2011: 95),¹⁸ og istedenfor å oppnå fornuftig uenighet, oppnås kun *ufornuftig uenighet* (Kock 2008a: 73).

5.3 Mellom det retoriske og det dialektiske nivået

Denne gjennomgangen avslører at Kocks argumentasjonsteoretiske prosjekt omfavner både argumentasjon som produkt, prosedyre og prosess. Som produkt må argumentasjonen tilfredsstillende visse krav for å kunne betegnes som god eller akseptabel – argumentene som benyttes, må være riktige, relevante og vektige. Som prosedyre må argumentasjonsdeltakerne både lytte til og besvare eventuelle motargumenter fra motparten slik at deres dialektiske forpliktelser oppfylles. Og som prosess må argumentasjonen ta utgangspunkt i «det felles beste», det vil si de verdiene som er felles og som deles med publikum – selv de som er uenige med handlingsforslaget som presenteres. Kocks syn på argumentasjon virker dermed å være tett knyttet opp mot et retorisk-antropologisk syn på argumentasjon. Samtidig vektlegger Kock reguleringen av politiske debatter for å sikre at vi som borgere får den informasjonen vi behøver, noe som gir hans syn på argumentasjon et dialektisk tilsnitt. Skal politikere unngå å henfalle til uhensiktsmessig argumentasjonsatferd må et sett med prosedurale regler og normer følges. Politikere skal riktig nok henvende seg til publikum og deres felles verdier i disse debattene, men påvirkningen av dette publikummet er kun legitim om den er åpenlys, gjøres ved hjelp av argumenter og ivaretar talerens dialektiske forpliktelser:

¹⁸ Kocks begrep *uskikker* er konstruert i opposisjon til den moderne argumentasjonsteoriens fallasibegrep, som Kock «stadig assosierer for meget til den traditionelle oversættelse ‘fejlslutning’, som om det alltid var selve slutningen det var noget galt med (altså en logisk fejl)» (2011: 95).

«At man vil påvirke andres anskuelser, er legitimt; alle de teorier som går ud på at det er kritisabelt at være 'strategisk', dvs. at ville overbevise, er livsfjerne. [...]. *Men*: Hvis man vil påvirke folks anskuelser, er det redeligt at signalere hvad man er ude på. Og man må give folk grunde, også kaldt argumenter. At man vil påvirke folks anskuelser uden at de véd det, og uden at give dem argumenter, er derimod fusk» (2013: 15-16).

I alle tilfeller avviser Kock det geometrisk-logiske synet som fullstendig uegnet for å forstå, forbedre og praktisere praktisk argumentasjon. I stedet funderer han sine argumentasjons-teoretiske utlegninger på et antropologisk fornuftighetssyn, der den politiske og praktiske argumentasjonens akseptabilitet bestemmes av publikums verdier. Samtidig står ikke politikere helt fritt. Ideelt sett bør de også ivareta sine dialektiske forpliktelser og forholde seg til visse prosedurale verdinormer, slik at den politiske debatten oppnår sitt endelige mål. Politikere kan gjerne være strategiske, så lenge de også er redelige.

6 Åsa Wikforss

«Åsa Wikforss blir overfor et engelsktalende publikum markedsført som Sveriges kuleste filosof. Hun er mer enn det. Hun er en viktig sannhetssøker» (Kroglund 2020). Slik introduseres professor i teoretisk filosofi, Åsa Wikforss, i en bokomtale av Agenda Magasin fra 2020. Boken som ble omtalt var den etter hvert svært populære boken *Alternativa fakta: om kunnskapen og dens fiender* (2017), som senere skulle nå et norsk publikum med oversettelsen *Kunnskapsresistens og alternative fakta* (2023a). Her forsøker Wikforss å beskrive og forstå en økende trussel mot kunnskapen, en trussel som gjør oss stadig mer eksponerte for det usanne og det ubegrunnede, og samtidig identifisere de redskapene vi kan benytte for å bekjempe det hun betegner som en kunnskapsresistens og «alternative fakta».

Wikforss kan betegnes som en kunnskapssøker, og hun har viet betydelig med tid til å formidle konsekvensene av en pågående «sannhetskrise», der et endret informasjonslandskap øker forekomsten av desinformasjon og usannheter, og viktigheten av *kunnskap* for å motvirke disse truslene, som ikke bare påvirker enkeltindividet, men samfunnet som helhet. For sannheten og kunnskapen spiller en kritisk rolle i demokratiet, som hun påpeker i oppfølgeren, *Derfor demokrati: Om kunnskapen og folkestyret*: «sannheten, eller rettere sagt kunnskap, utgjør en nødvendig forutsetning for at vi som borgere skal kunne utføre de demokratiske oppgavene våre på en meningsfylt måte» (Wikforss 2023b: 43).

I dette kapittelet skal jeg undersøke hva sannhet og kunnskap innebærer for Wikforss og hvilken rolle det spiller for oss som medborgere i et demokratisk samfunn, samt hvilke mekanismer som ligger bak kunnskapsresistensen. Men først og fremst er jeg interessert i hvordan Wikforss mener vi kan motvirke denne resistensen, for her nærmer man seg det argumentasjonsteoretiske feltet. Wikforss, i kraft av sin rolle som filosof, gjør det imidlertid klart at hennes fokus er *tenkningen*: «Hva kan vi gjøre for å tenke bedre – i det private og i det offentlige, unnlate å la oss styre av kognitive skjevheter og i stedet ta til oss kunnskap?» (2023a: 211). Som vi skal se er denne tenkningen imidlertid av en sosial karakter, også for Wikforss, og det er nettopp gjennom argumenterende samhandling og debatt at vi kan komme frem til kunnskapen og de gode beslutningene for samfunnet.

6.1 Kunnskapsresistens som filosofisk konsept

Hva er så kunnskap, og hva ligger egentlig i begrepet kunnskapsresistens? Wikforss legger til grunn den veletablerte ideen om at kunnskap krever sanne og rettferdiggjorte overbevisninger (Strömbäck, Wikforss, Glüer *et al* 2022: 13, Wikforss 2023a: 18-26, Wikforss 2023b: 45-46). I det følgende skal vi undersøke disse kriteriene og se hvordan kunnskapsresistens er knyttet til en irrasjonell respons på særlig ett element i denne definisjonen.

6.1.1 Kunnskap

Skal vi forstå kunnskapsresistens, må vi først forstå hva kunnskap er. Og for Wikforss, må tre vilkår oppfylles for å kvalifisere noe som kunnskap (Wikforss 2023a: 16-26). For det første må vi ha en *overbevisning* om at noe er tilfellet. La oss bruke en sak om de negative helseeffektene ved alkoholforbruk som et eksempel. I 2022 gikk Helsedirektoratet ut med en anbefaling om å merke alkohol med en ny advarsel, ettersom det finnes en sammenheng mellom alkoholforbruk og kreft og hjerte- og karsykdommer.¹⁹ Overbevisningsvilkåret innebærer at det ikke er tilstrekkelig at vi kun tar inn denne informasjonen; vi må også *tro* på informasjonen. Aksepterer man ikke informasjonen om at alkoholforbruk fører til disse negative helseeffektene, så vil man heller ikke ha kunnskap om saken (ei heller være motivert for å redusere alkoholinntaket). Men overbevisning alene er ikke nok. Overbevisningen må også være *sann*. Dersom man er overbevist om at alkoholforbruk *ikke* kan føre til kreft og hjerte- og karsykdommer, så vil man ikke ha kunnskap om saken – ettersom denne overbevisningen ikke er sann. Det kognitive tankeinnholdet som overbevisningen utgjør, må altså på en eller annen måte stemme overens med verden. For å ta et annet, mer ekstremt eksempel: Netflix-dokumentaren *Behind the Curve* rettet søkelyset mot en gruppe mennesker som er overbevist om at jorden er flat. Men til tross deres sterke overbevisning, vil ikke denne påstanden kvalifisere som kunnskap – nettopp fordi den ikke er sann, som vitenskapsfolk, filosofer og matematikere har observert siden antikken. Og her nærmer vi oss det tredje vilkåret: den sanne overbevisningen må være basert på rettferdiggjørende grunner, eller *evidens*. Lar vi oss overtale om at alkoholforbruk ikke har noen negative helseeffekter, uten å få bevis for denne påstanden, så har vi heller ikke kunnskap. Vi trenger begrunnelser som rettferdiggjør overbevisningene våre: «Justification requires the drawing of proper conclusions from the available evidence» (Glüer & Wikforss 2022: 34). Og

¹⁹ Se, for eksempel, Setten 2022.

dette virker naturligvis også inn på de tilfellene der vi heldigvis gjetter riktig; dersom jeg gjetter at alkoholforbruk kan ha negative helseeffekter, men ikke har bevis for dette, så vil jeg strengt tatt ikke ha kunnskap om saken.

6.1.2 Evidens

Evidensen Wikforss refererer til er ikke objekter eller gjenstander, som fingeravtrykk eller mordvåpen i en retts sak, men proposisjonelle. Og det er forholdet mellom disse proposisjonelle evidensene som er av interesse for Wikforss, det vil si hvordan den ene proposisjonen gir støtte til den andre proposisjonen – det hun betegner som *inferensiell* støtte. Hvis man med rette tror på den første proposisjonen, har man – i varierende grad – støtte for å slutte den andre proposisjonen fra den første. Selv om et slik proposisjonelt forhold ikke utgjør en deduktiv slutning, der sannheten til den ene garanterer sannheten til den andre, kan den likevel *sannsynliggjøre* sannheten: «If the evidence-proposition is true, then it is more likely that the proposition it is evidence for is true, too» (loc.cit.). Her er Wikforss nær en forståelse av argumentasjon som *produkt*, der forholdet mellom argumentets ulike bestanddeler fokuseres.

Wikforss skiller mellom to typer empiriske evidens: erfaringsbasert evidens og vitnesbyrd (2023a: 26-29). Den første typen kommer til meg direkte via synet, hørselen eller noen av de andre sansene mine. For eksempel: Jeg vet at det er sol ute, fordi jeg kan se det gjennom vinduet. Og jeg vet at noen ringer meg, fordi jeg kan høre det (eventuelt kjenne vibrasjonen fra mobilen i lomma). Den andre typen evidens kommer indirekte til meg via andre mennesker. På lignende måte: Jeg vet hva samboeren min spiste til lunsj i dag, fordi hun fortalte meg det. Og jeg vet at alkoholforbruk kan føre til negative helseeffekter, fordi jeg leste det i media. Wikforss er først og fremst opptatt av den sistnevnte typen, ettersom kunnskapsresistens primært involverer en motstand mot nettopp evidensen via får via andre. «One reason for this is that it often seems to involve politically charged issues where relevant knowledge – such as scientific knowledge or knowledge about society – is typically acquired on the basis of testimony» (Glüer & Wikforss 2022: 35-36). Og her er det ikke bare forholdet mellom proposisjonene som er relevante, men også vårt forhold til dem. Kunnskapsresistens innebærer nemlig en unngåelse av evidens (Wikforss 2023a: 43-44), enten ved at vi *unngår* å ta til oss relevant informasjon, for eksempel ved å holde oss unna kilder som kan gi oss denne informasjonen eller, motsatt, ved kun å holde oss til kilder som allerede bekrefter de

overbevisningene vi har – som når vi befinner oss i et ekkokammer – eller at vi tar til oss relevant informasjon, men *ignorerer* den og dermed beholder overbevisningene våre, til tross for at det finnes få gode grunner for det.

6.1.3 (Ir)rasjonalitet

Kjernen i kunnskapsresistensen er dermed vårt forhold til evidens, og de to måtene vi kan unngå evidens på, korresponderer med to nærliggende, men likevel ulike forståelser av kunnskapsresistens. Dersom vi unngår visse typer evidens, det vil si at vi selektivt eksponerer oss for visse typer evidens, så er vi kunnskapsresistente i bred forstand. Og nøkkelordet her er *motstand*: det handler om en aktiv, selektiv eksponering av visse typer evidens, ikke at vi, for eksempel, har tidsbegrensninger som hemmer vår evne til å oppsøke den. Den andre, snevrere forståelsen av kunnskapsresistens innebærer at vi har tilgang på, men velger å ignorere evidens (Glüer & Wikforss 2022: 37-43). Politisk motivert tenkning er et eksempel på en slik type kunnskapsresistens. Denne såkalte bekreftelsesskjevheten innebærer at vi (ubevisst) avviser visse typer evidens på bakgrunn av våre politiske holdninger, ikke sjelden for å opprettholde identitetsmarkører knyttet til en eller annen ideologisk gruppe (Wikforss 2023b: 162). Og en slik tenkning innebærer en viss irrasjonell ønsketenkning: «Ulik ideologi betyr ikke bare ulike vurderinger og oppfatninger om hvordan samfunnet bør være, men ulik oppfatning om hvordan verden *er*» (Wikforss 2023a: 97). Begge typer kunnskapsresistens betegnes imidlertid som en irrasjonell respons på evidens (Strömbäck, Wikforss, Glüer *et al* 2022: 13).

6.2 Kunnskapsresistensens botemiddel

Denne irrasjonelle responsen på evidens er et problem for demokratiet: «sannheten, kunnskapen og fornuften er *nødvendige* for demokratiet», skriver Wikforss (2023b: 31). Uten kunnskap blir det vanskeligere for oss borgere å holde politikerne våre ansvarlige, og vår evne til å påvirke politikken i den retningen vi ønsker svekkes – med andre ord, kunnskapsløsheten gjør det vanskeligere å «utføre de demokratiske oppgavene våre på en meningsfylt måte (ibid.: 43).

Dermed blir også kritisk tenkning, argumentasjon og debatt et sentralt virkemiddel for å motvirke denne kunnskapsresistensen. Skal vi komme frem til egnede politiske beslutninger, må vi først etablere hvordan virkeligheten faktisk ser ut og hvilke midler vi kan benytte for å nå de politiske målene vi setter oss som et samfunn:

«[...] en grunntanke er at politiske beslutninger gjenspeiler innbyggernes ønsker om hvordan samfunnet skal se ut. Da er det sentralt at folk er velinformerte om relevante samfunnsfakta og om hvilke midler som skal brukes for å nå forskjellige mål. Hvilke endelige mål vi bør strebe etter, er et normativt spørsmål og kan derfor ikke avgjøres vitenskapelig [...]. Men for å kunne nå disse målene [...] må vi vite hvordan virkeligheten er, og hvilke midler som gjør det mulig å nå målene. Og dette forutsetter en offentlig debatt basert på gode grunner og rasjonell argumentasjon» (2023a: 42).

For Wikforss ligger grunnlaget for denne «offentlige debatten på gode grunner» og den «rasjonelle argumentasjonen» i *tenkningen*, og hun presenterer fire faktorer som er avgjørende for å kunne motvirke kunnskapsresistensen og for å ta til seg kunnskap: kritisk tenkning, kildekritikk, ekspertkunnskap og den gode debatten. Her kommer man også nærmere en forståelse av de verdinormene hun etablerer på det logiske, det dialektiske og det retoriske nivået av argumenterende samhandling.

6.2.1 Kritisk tenkning

Den viktigste grunnregelen for kritisk tenkning er, ifølge Wikforss, en forståelse av hvordan et arguments kvalitet vurderes. Og her er det logikken som utgjør det beste redskapet. Kvaliteten til et argument, for Wikforss, dreier seg nemlig om hvorvidt argumentet er basert på sanne premisser og om det er gyldig, og logikken gir oss den nødvendige kunnskapen for å skjelne mellom gyldige argumenter og tankefeil som gjør argumenter ugyldige. Hun skriver: «Lærer du deg logikk, trener du deg i å finslipe evnen til å skjelne gyldige argumenter fra ugyldige. [...] Kunnskaper om en del elementære logiske emner, kan av den grunn være svært hendig» (ibid.: 213).²⁰ Særlig viktig er evnen til å gjenkjenne argumentasjonsfeil. For eksempel bør vi lære oss å skille mellom korrelasjoner og årsakssammenhenger, slik at vi ikke trekker feilaktige slutninger om viktige samfunnsspørsmål, som arbeidsledighet og arbeidsmarkedstiltak, innvandring og antallet lovbrudd eller annet. Videre bør vi være bevisst *ad hominem*-argumenter, der vi angriper personen som ytrer et argument fremfor argumentet selv, og stråmannsargumentasjon, der vi tillegger argumentasjonspartneren meninger vedkommende ikke har ytret og angriper disse – blant en rekke andre lignende argumentasjonsfeil (ibid.: 214-216).

²⁰ Denne referansen til Næss' *En del elementære logiske emner* er neppe tilfeldig; Wikforss anbefaler nettopp denne boken som en god introduksjonsbok til argumentasjonsanalyse (se Wikforss 2023a: 216, fotnote 273).

Men, påpeker Wikforss, kunnskapen om gyldige slutninger og logiske former er ikke tilstrekkelig for å avgjøre om argumenter er gode eller ikke. Vi trenger også *faktakunnskaper*, ettersom enkelte argumenter i den praktiske virkeligheten ikke gjøres gyldige gjennom sin logiske form, men fordi premissene sannsynliggjør konklusjonen. Premissene i argumentet må ikke bare være sanne, de må også være relevante. For å illustrere dette, tenker hun seg et eksempel der hennes datter vil bli veganer fordi veganere er lykkeligere (ibid.: 207). Hun stiller dette opp i en klassisk premiss-konklusjon-struktur:

Premiss 1: I India er de fleste mennesker veganere.

Premiss 2: Mennesker er mye lykkeligere i India enn andre steder.

Konklusjon: Man blir lykkeligere av å være veganer.

For Wikforss kan dette muligens være et godt argument for hennes datter, men ikke for henne selv. Hun åpner dermed døren for at argumenter kan være akseptable for noen, men ikke for andre, i likhet med både Næss og Kock. Årsaken er at «det finnes mange årsaker til at mennesker er lykkeligere i India [...], og at det er usannsynlig at lykken har å gjøre med hva de spiser (ettersom kosthold vanligvis ikke direkte påvirker lykken)» (ibid.: 208). Premissene er dermed irrelevante for konklusjonen, uansett om de skulle vise seg å være sanne. Og dette er logikken ute av stand til å hjelpe oss med. Det vi trenger, er tilstrekkelig bakgrunnskunnskap og faktakunnskaper:

«[...] hvor godt vi evner å vurdere et argument, vil alltid avhenge av hvilke faktakunnskaper vi har. [...] [F]or å kunne vurdere evidensen for en teori, må vi ha faktakunnskaper. Kritisk tenkning kan læres bort, men ikke som en generisk evne – kun i forbindelse med at faktakunnskap læres bort» (loc.cit.).

Dermed kommer også kunnskapens rolle til syne i Wikforss' syn på kritisk tenkning og argumentasjon. Hennes kritiske tenkning er med andre ord *domenespesifikk*: man kan være en god kritisk tenker innenfor ett område, men samtidig dårlig på et annet (2023b: 37) – kanskje ikke helt ulikt Toulmins feltavhengighet og den uformelle logikkens verdinormer. Det som gjør deg til en god kritisk tenker er ikke kun kunnskaper om «en del elementære logiske emner», men også faktakunnskap om et område.

6.2.2 Kildekritikk

Viktigheten av faktakunnskap er nært beslektet med det andre redskapet vi kan bruke i kampen mot kunnskapsresistens: kildekritikken. Ettersom vi får mesteparten av kunnskapen vår via andre, bør vi være i stand til å avgjøre om vi kan stole på en kilde. Og på samme måte som kritisk tenkning styrkes av tilstrekkelig kunnskap, vil våre evne til å utøve kildekritikk også styrkes av bakgrunnskunnskap: «jo mer bakgrunnskunnskap vi har om et emne, desto bedre er vi til å vurdere kilders troverdighet og til å skille sant fra usant» (Wikforss 2023a: 220).

Wikforss presenterer flere tommelfingerregler for å avgjøre om kilder, primært av den digitale sorten, er troverdige (ibid.: 220-221). For det første bør vi undersøke *hva slags meddelelse* det er snakk om. Er det, for eksempel, snakk om en seriøs påstand, eller er påstanden ment satirisk? Er det en redaksjonell nyhetssak, eller er det betalt annonsering ikledd en redaksjonell drakt? For det andre bør vi kontrollere hvor *etablert* kilden er. Kommer informasjonen fra en nyoppstartet nettside, eller kommer den fra en etablert nettside med en ansvarlig utgiver? For det tredje bør vi sjekke om informasjonen kommer fra en *førstehåndskilde*. Kommer informasjon om en hendelse direkte fra en som har bevitnet den, så vil dette anses som mer troverdig enn om den kommer fra en som sitter på annenhåndsinformasjon. For det fjerde bør vi gjøre oss bevisst *hensikten* med påstanden. Vil kilden tjene på å dele dette budskapet akkurat nå? Kan budskapet forstås som spredning av desinformasjon med mål om å oppnå økonomisk, politisk eller annen vinning? For det femte må vi sikre oss kildens *ekthet*, at avsenderen faktisk er den den utgir seg for å være. Er det virkelig denne politikeren som tvitrer akkurat dette budskapet her og nå, eller har noen hacket seg inn på hans eller hennes Twitter-konto? Helt til slutt bør vi alltid *sjekke flere uavhengige kilder*. Dersom kilden etter dette viser seg å være både kunnskapsrik og troverdig, kan man tilegne seg kunnskap fra den: «This is because their saying that p is a good indicator of p 's truth. But if the source is unreliable, this is not the case» (Glüer & Wikforss 2022: 36).

6.2.3 Ekspertkunnskap

Kildekritikken henger også nært sammen med den tredje faktoren til Wikforss. De beste kildene vi har, er nemlig ekspertene. Og selv om Wikforss definerer en ekspert som «en person som vet mer om et spesifikt område enn andre» (2023a: 225), er det primært akademikere og forskere hun refererer til når hun snakker om mennesker med ekspertise. Skal man avgjøre om en person

er en ekspert, bør en derfor først og fremst undersøke personens vitenskapelige meritter: Har vedkommende en doktorgrad fra et etablert universitet? Har vedkommende publisert forskningsartikler eller vitenskapelige bøker på etablerte forlag? Og så videre (ibid.: 229-230). Men også dette er utilstrekkelig i seg selv; også ekspertkunnskapens relevans må tas i betraktning: «Når vi vurderer ekspertise duger det derfor ikke bare å konstatere at en person har visse formelle meritter; vi må også undersøke om personens meritter har med saken å gjøre» (ibid.: 229). Eksperten må altså være ekspert på det emnet som diskuteres. Dermed får også visse kontekstuelle faktorer, som ytrerens *ethos*, plass i Wikforss' kunnskapssøkende argumentasjon.

6.2.4 Den gode debatten

Kritisk tenkning, kildekritikk og evaluering av eksperters meritter er noe vi *kan* gjøre alene med våre egne tanker, men det gjøres best i fellesskap med andre – gjennom argumentasjon og debatt. For Wikforss er fornuften, tenkningen og argumentasjonen grunnleggende sosial og interaksjonistisk, og vi bør ikke stenge oss inne i våre egne refleksjonskamre for å teste overbevisningene våre, men heller møte andre i debatt for å oppnå sann(synlig) kunnskap:

«Evnen til å argumentere er ikke først og fremst en individuell superevne, men en type kommunikasjon, noe vi gjør best sammen. Hvis man vil teste sine overbevisningers sannhetsgehalt, så er det å trekke seg tilbake og tenke i ensomhet [...] det siste man bør gjøre» (ibid.: 103).

Skal vi finne sannheten og la den vinne i den offentlige debatten, må imidlertid visse regler legges til grunn for hva som konstituerer en god debatt. Det er «høyst usannsynlig at sannheten vinner på et fullstendig uregulert «marked». [...] Det er også nødvendig å følge visse grunnleggende regler for debatt og argumentasjon» (Wikforss 2023b: 173). Dermed fokuserer også Wikforss det dialektiske nivået av argumenterende samhandling.

Hva som konstituerer en god debatt for Wikforss er i bunn og grunn avhengig av tre ting. For det første må vi *ha noe å debattere*. Dette kan virke selvfølgelig, men har faktisk vesentlige implikasjoner. Dersom man initierer en debatt om noe vi har gode grunner til å vite at er tilfellet, så bruker vi ikke bare tid på en meningsløs aktivitet, men en potensielt farlig en. For eksempel: Det er bred konsensus om at klimaendringene er menneskeskapte. Setter man likevel opp en debatt mellom en klimaforsker og en klimaskeptiker, så risikerer man å skape et inntrykk av det finnes uenighet på feltet og at det finnes gode og relevante argumenter på begge sider av saken

(2023a: 145). Dette betegner Wikforss som en *falsk balanse* (ibid.: 243). For det andre må deltakerne *følge grunnleggende regler for debatt*. Disse reglene kan igjen deles inn i to: «De må ha tilstrekkelig kunnskap om emnet, og de må være villige til å diskutere relevante argumenter for og mot på en rasjonell måte» (ibid.: 244). Selv om Wikforss ikke presenterer en klart definert liste over hvilke regler som skal følges i en debatt, kan vi summere opp hva det innebærer å argumentere på en rasjonell måte gjennom fem kriterier.

For det første må vi presentere argumenter for våre påstander og motargumenter for motpartens påstander. Det holder ikke bare å påstå eller motsi noe, vi må også ha argumenter for å støtte oppunder påstandene og innvendingene våre. For det andre, og som en forlengelse av det første kriteriet, må vi følge logikkens regler for god argumentasjon. Det vil si at premissene helst bør være sanne og at konklusjonen følger av premissene med logisk gyldighet. Wikforss modererer imidlertid dette kravet, som vi tidligere har sett, og tillater også relevante og sanne premisser som kan *sannsynliggjøre* konklusjonen. «Vi har sjelden garantier for at noe er sant, men har vi gode grunner, gjør vi så godt vi kan» (ibid.: 235). For det tredje bør vi styre unna «debattknep» eller «retoriske knep», det vil si argumentasjonsfeil, som stråmannsargumentasjon og *ad hominem*-argumenter. «Slike personangrep er særlig skadelige fordi de gjerne avstedkommer emosjonelle reaksjoner hos den andre, og vi vet at jo mer følelsesladd en debatt blir, desto vanskeligere er det å ta til seg kunnskap» (ibid.: 236). Og her nærmer vi oss det fjerde kriteriet: Vi bør unngå «det som leder til polarisering og sterke følelser» (ibid.: 249). Kunnskap bør aller helst overføres uten dramatikk, men hvis dette ikke er mulig bør vi i det minste «velge å unngå følelsesladde debatter om spørsmål av stor betydning for samtidens politiske dagsorden» (ibid.: 240). Til slutt bør vi forsøke å etablere en felles personlig og tankemessig plattform for diskusjonen. Wikforss påpeker at kunnskapsresistensen reduseres dersom vi finner fellesnevnerne med debattpartneren vår, som at vi er fra samme sted, har den samme utdannelsen, liker de samme tingene og så videre. Dette er imidlertid ikke et krav, men heller en anbefaling for å skape et godt debattklima: «Kan vi finne tilhørighet som dette, er det større sjanse for at vi lytter til hverandre i en debatt» (ibid.: 236-237).

6.3 Mellom skeptisisme og relativisme

Wikforss fokuserer dermed både det logiske (argumentasjon som produkt) og det dialektiske nivået (argumentasjon som prosedyre) i argumenterende samhandling – med medfølgende

verdinormer for hva som konstituerer god og gyldig argumentasjon. God argumentasjon, for Wikforss, er den som baserer seg på sanne (eller i det minste sannsynlige) premisser og som følger logikkens krav om gyldige slutninger. De som ikke følger disse reglene henfaller til uhensiktsmessige «debattknep». Samtidig må debatt deltakerne også ivareta visse dialektiske forpliktelser dersom man skal komme frem til den sanne kunnskapen. Hva så med det retoriske nivået (argumentasjon som prosess)? Wikforss virker å vie overbevisning av et publikum lite oppmerksomhet. Det finnes riktignok tendenser i Wikforss' syn på debatt og argumentasjon å skape et felles utgangspunkt for diskusjonen – ved å fokusere på de tingene som binder oss sammen – men hensikten er ikke overbevisning; i stedet skal man skape en grobunn for en god debatt slik at man kommer nærmere kunnskapen. Wikforss skriver: «Den eneste tvangen som er tillatt i den offentlige samtalen, er det bedre argumentets ikke-tvingende tvang» (2023b: 206). Det logiske nivået av argumenterende samhandling skal ideelt sett være tilstrekkelig når vi tilegner oss kunnskap, men ettersom vi er feilbarlige mennesker, må vi også gå i debatt med hverandre for å teste standpunktene og overbevisningene våre. Men denne dialogiske medaljen har en bakside. Straks vi forlater den monologiske tenkningen og begir oss ut i den dialogiske debatten, åpner vi også døren for «retoriske knep» og andre uhensiktsmessige taktikker. Derfor må også verdinormene på det dialektiske nivået være strenge nok til å begrense tilgangen til det retoriske nivåets overbevisende elementer.

Wikforss er imidlertid bevisst utfordringene ved et logisk-geometrisk fornuftighetssyn (selv om hun ikke bruker dette begrepet). «Ved å resonnerer på denne måten ender vi i den filosofiske *skeptisismen*», skriver Wikforss (2023a: 30) om å benytte matematikkens og logikkens bestemte aksiomer og utledningsregler, det vil si deduksjon, på vår kunnskap om omverden. Kravene som disse aksiomene og reglene stiller er rett og slett for strenge, der de krever evidens som utelukker enhver mulighet for feil. For Wikforss er dette utilfredsstillende, og i stedet for å legge skeptisismen til grunn for vårt prosjekt, bør vi heller ta med oss noen lærdommer fra den. Den første lærdommen innebærer at kunnskap ikke krever absolutt sikkerhet eller bevis. I stedet bør vi heller innta en *fallibilistisk* posisjon, der begrunnelsene kan *sannsynliggjøre* at overbevisningene våre er sanne, ikke nødvendigvis som et statistisk estimat, men som abduksjonens plausible og sannsynlige forklaringer. Hun bruker et enkelt eksempel: Hvis man hører dråper på vinduet, så er det sannsynlig at det regner – uten at denne overbevisningen dermed *bevises* i en eller annen streng forstand (ibid.: 34). Den andre

lærdommen innebærer at potensialet for at man tar feil ikke er en innvending mot ens overbevisning. Også her bruker hun et eksempel: Til tross for bred konsensus om at det er svært sannsynlig at CO₂-utslipp forårsaker global oppvarming, hevdet den Trump-utnevnte lederen for USAs føderale miljøvernmyndighet, Scott Pruitt, at vi ikke vet om den globale oppvarmingen skyldes CO₂-utslipp og resonnerer derfor som om fraværet av *bevis* kunne fungere som evidens for at påstanden om at slike utslipp er årsaken til global oppvarming. Som Wikforss påpeker, er ikke dette holdbart; det holder at evidensen er tilstrekkelig sterk: «Ekstrem sannsynlighet holder som bra kunnskap» (ibid.: 35).

Om Wikforss utviser forsiktighet med den filosofiske skeptisismen, så stiller hun seg fullstendig avvisende til relativismen. Et interessant eksempel er Wikforss' kritikk av den svenske retorikeren Maria Wolrath-Söderberg. I et essay i *Dagens Nyheter*, argumenterer Wolrath-Söderberg for at en «sanningsfundamentalism» ikke alltid er svaret på vår tids løgner og alternative fakta, ettersom faktakontroll og skråsikkerhet ikke er tilstrekkelig for å håndtere enkelte samfunnsspørsmål. Hun skriver: «Det är frågor som kan ses och förstås på många vis, problem som är beroande av situationen och sådana som gäller framtiden» (2017a). Wolrath-Söderberg plasserer seg selv eksplisitt inn i den praktiske tradisjonen etter Aristoteles, og hun fokuserer på de «frågor där det kan vara på flera sätt, och som inte är av sanningsnatur». Hun stiller seg kritisk til de som hevder «sanningens primat – Sanningen med stort S som den enda kunskapen värd namnet» (ibid.). For Wikforss er denne posisjonen uholdbar:

«[...] hvis samfunnsspørsmål ikke er spørsmål om sannhet, som Wolrath-Söderberg påstår, så finnes det heller ikke noe å diskutere eller granske kritisk i samfunnsdebatten. Argumentasjon og kritisk granskning dreier seg om å avgjøre hvorvidt vi har gode grunner til å tro på en påstand. Forutsetningen for dette er at påstanden kan være sann eller usann» (2023a: 54).

Selv om Wikforss anerkjenner at Wolrath-Söderberg avviser relativismen, anser hun likevel hennes posisjon som farlig nær en postmoderne kritikk av objektivitet, der det hevdes at det ikke finnes noe sikker kunnskap (ibid.: 53).²¹ Det er ikke urimelig å tenke seg at Wikforss snakker litt

²¹ Wikforss er uttalt i sin kritikk av akademikerens bruk av postmoderne teorier: «Ettersom jeg er filosof av yrke, er jeg nøye med å understreke at postmodernismen aldri har vært noen sentral filosofisk retning. [...] For meg som filosof har det vært underlig å se hvordan akademikere uten filosofisk skolering har vært villige til å omfavne radikale filosofiske teorier, uten å ha de nødvendige redskapene for virkelig å forstå og vurdere disse teoriene» (2023a: 66-67). Legg for øvrig merke til Wikforss' *ethos*-appell til hennes ekspertise som filosof.

forbi Wolrath-Söderberg her, muligens som en konsekvens av avstanden mellom deres teoretiske utgangspunkter – filosofien og retorikken, som ikke alltid har vært like gode venner gjennom historien – noe jeg vil komme tilbake til i neste kapittel. Wolrath-Söderberg virker i alle tilfeller ikke å være en sannhetsrelativist (2017b: 79), men fokuserer på de «problematiske» spørsmålene, «sådana frågor som inte på förhånd kan avgöras utan där flera perspektiv kan vara giltiga» (2017c: 8) – som Kocks verdibaserte argumentasjon om politiske handlingsforslag.

Sannheten står i alle tilfeller helt sentralt i Wikforss' syn på argumentasjon, men hun er likevel åpen for at det finnes ulike typer sannheter som kan plasseres på et spekter der objektivitet og subjektivitet utgjør ytterpunktene. Empiriske påstander, i likhet med de matematiske og logiske påstandene, er objektivt sanne eller usanne, det vil si at deres sannhet ikke avhenger av våre overbevisninger. I tillegg finnes det påstander som er objektivt sanne i en svakere betydning, for eksempel om hva som er trendy og moteriktig, ettersom disse til dels avhenger av hva noen mener om saken. Til slutt finnes det, ifølge Wikforss, subjektive sannheter som er helt avhengig av individets perspektiv, for eksempel når det er snakk om smak (2023a: 50-55). Moralen og estetikken skilles dermed ut som andre typer sannheter, av mer eller mindre objektiv eller subjektiv karakter. Men, påpeker Wikforss, det følger likevel ingen form for relativisme, som innebærer at alle sannheter er avhengig av perspektiv, av dette (ibid.: 55).

Normative påstander, som verdidommer og direktiver (jf. Wetlesen 1973: 33), virker imidlertid å falle utenfor det primære interesseområdet til Wikforss. Handlingsforslag og politiske beslutninger må baseres på kunnskap og hvordan virkeligheten faktisk er, og da må vi benytte oss av «en offentlig debatt basert på gode grunner og rasjonell argumentasjon» (2023a: 42). Denne rasjonelle argumentasjonen handler først og fremst om å etablere sannheten og oppnå kunnskap, ikke nødvendigvis i et logisk-geometrisk syn, men gjennom kritisk diskusjon og debatt – som fører tankene mot den kritiske fornuftighetsforståelsen. Og i denne rasjonelle argumentasjonen er det lite rom for retorikkens virkemidler, i alle fall de sterke følelsesappellene. For Wikforss bør følelsens rolle tones ned i debatten, ettersom visse situasjoner aktiverer følelser som kan bidra til kunnskapsresistens (ibid.: 250). Den praktiske fornuften, som definerer målene våre, er helt avhengig av følelser, men den teoretiske fornuften, som Wikforss primært betoner, er i det hele uavhengig av følelsene (ibid.: 247-248). Ekspertenes *ethos* virker imidlertid å slippe gjennom, så lenge disse ekspertene er vitenskapsfolk innenfor det emnet som debatteres. Uansett virker det retoriske nivået å være av mindre relevans

for Wikforss. I den grad man skal vinne publikums tilslutning, så skal det gjøres ved «å behandle de andre som rasjonelle agenter med evne til selvstendig tenkning», ikke «som objekter som kan manipuleres» (2023b: 174). Rasjonell argumentasjon holder seg aller helst unna retorikken.

7 Diskusjon

Presentasjonene av de tre teoriene i de foregående kapitlene er nyttige for å identifisere hva som kjennetegner de ulikes syn på argumentasjon og hvilke normer som konstituerer god, gyldig og akseptabel argumentasjon hos Næss, Kock og Wikforss. Samtidig danner de et godt utgangspunkt for å forstå hva som forener de ulike teoriene og hva som skiller de fra hverandre. Som en foreløpig konklusjon kan vi si at samtlige argumentasjonsteorier etablerer kvalifikasjonsnormer for hvordan argumenterende samhandling burde foregå i praksis, men at innholdet i normene avviker fra hverandre på grunn av fundamentalt ulike syn på hva god argumentasjon er og hva hensikten med argumenterende samhandling bør være – som kan stamme fra ulike underliggende fornuftighetsforståelser. Avslutningsvis skal jeg samle noen tråder fra de foregående analysene, undersøke visse fellestrekk og ulikheter ved Næss, Kock og Wikforss og tematisere et knippe vesentlige momenter som ikke har blitt eksplisitt diskutert tidligere.

7.1 Verdinormer i den skandinaviske argumentasjonsteorien

Det første spørsmålet jeg stilte i denne oppgaven var: *Hvilke verdinormer legger Arne Næss, Christian Kock og Åsa Wikforss til grunn for sine teorier om argumentasjon?* For å nærme meg et svar på dette spørsmålet valgte jeg å legge til grunn et tredelt perspektiv på argumentasjon – produkt, prosedyre og prosess – ettersom jeg jobbet ut ifra en hypotese om at kriteriene for hva som konstituerer akseptabel argumentasjon kan variere avhengig av hvilke perspektiver man inntar. Denne hypotesen virker å være rimelig. Næss, Kock og Wikforss tar hensyn til flere eller alle nivåer av argumenterende samhandling, men tillegger dem ulik vekt og betydning, og definerer forholdsvis like verdinormer i noen tilfeller og svært ulike verdinormer i andre tilfeller. På det logiske og det dialektiske nivået er det kanskje mer som binder dem sammen enn som skiller dem fra hverandre, men på det retoriske nivået blir kontrastene tydeligere – selv om det også her er vesentlige nyanser det er verdt å belyse.

7.1.1 Det logiske nivået

Den tidligere gjennomgangen av det logiske nivået av argumenterende samhandling – argumentasjon som produkt – viser at det moderne argumentasjonsteoretiske feltet i stor grad har utviklet seg som en motstemme til den formale logikkens krav om sanne premisser og gyldige

slutninger. Wikforss kunne ved første øyekast se ut til å forfekte et formallogisk syn på akseptabel argumentasjon, ettersom all argumentasjon må forholde seg til visse krav om logisk gyldighet. Dersom argumentasjonen forholder seg til logisk gyldige slutningsformer og har sanne premisser, så vil også argumentasjonen være god. Slik sett er det interessant at hun henviser til Næss' argumentasjonslære, ettersom Næss virker å ha mer til felles med den uformelle logikkens kriterier for akseptabel argumentasjon enn den formale logikkens strenge gyldighetskrav. Nøkkelbegrepene *holdbarhet* og *relevans* svarer mer til Toulmins belegg og hjemmel og den uformelle logikkens abduktive og plausible argumentasjonsmønstre enn den sannhetskonserverende formallogikken (Reitan 2016a). Næss skriver selv i forordet til den 11. utgaven av *En del elementære logiske emner* hvordan den formale logikken var utilstrekkelig da han skulle legge opp et elementært logikkstudium for studenter i alle fag i 1940-årene:

«Etter en del eksperimentering ble jeg stående ved visse emner som er sentrale ved saklig og effektiv meningsutveksling. Altså en art anvendt logikk og språkanalyse, meget nærmere knyttet til kommunikasjonsteori enn til formal logikk. [...] Fortsatt mener jeg et elementært logikkstudium er mest fruktbart som studium i *anvendelse av språket til logisk klar meningsutveksling*. [...] Derfor er regler for «å tale for eller imot» (pro aut contra dicere) tatt opp utførlig, mens formallogiske feil i slutninger er lite berørt» (Næss 1975: 3).

Ifølge den epistemologiske teorien til Carneades, hvorfra Næss hentet inspirasjon til sine *pro et contra-* og *pro aut contra-*modeller, er alt vi aksepterer eller bør akseptere som rimelig basert på bevisene vi har, gjenstand for tvil og dermed plausibelt fremfor å være sant utover enhver rimelig tvil (Walton 2001: 152). Ettersom det kan finnes gode argumenter både for og imot et standpunkt, vil man kunne ende opp i situasjoner der argumentene på begge sider er like sterke, det vil si like plausible (Reitan 2016a: 71). Og det som virker plausibelt for meg, behøver ikke virke slik for deg (Walton 2019: 47). I det minste kan man havne i situasjoner der nye beviser kommer til overflaten og tipper vektsskålen i favør for det ene eller det andre standpunktet – som når en «smoking gun» legges frem i en strafferetts sak.

Ved nærmere ettersyn virker imidlertid Wikforss' fallibilistiske kunnskapssyn å ligge nærmere denne abduktive argumentasjonsformen, som ikke gir oss sikre, men plausible eller sannsynlige forklaringer (Kolflaath 2007: 172), enn den formallogiske. Det vesentlige for Wikforss er ikke at man har absolutt sikkerhet, men at grunnene gjør det *sannsynlig* at ens overbevisning er sann (2023a: 34). Det er imidlertid tankevekkende at Wikforss, med sitt

fallibilistiske syn på kunnskap og abduktive syn på argumentasjon, legger såpass mye vekt på å unngå logiske tanke- og argumentasjonsfeil som «lokker oss til å tro argumenter er logisk gyldige, skjønt de ikke er det» (ibid.: 213). Som jeg beskrev i kapittel to av denne oppgaven er nettopp det faktum at abduktive argumentasjonsformer ikke lenger kan anses som argumentasjonsfeil et sentralt trekk ved den uformelle logikken. Et eksempel er ekspertenes rolle i Wikforss' syn på kritisk tenkning og argumentasjon, der ekspertenes kunnskap og troverdighet er en god indikasjon på en påstands sannhet. Dette synet er svært nærliggende den abduktive slutningsformen «argument from expert opinion» (se kap. 2.1.5), en slutningsform som ville blitt ansett som ugyldig av den formale logikken. Gyldighetsbegrepet til Wikforss tar dermed på seg en bredere definisjon enn den formale logikken ville diktert, og argumentasjon som belager seg på ekspertuttalelser må vurderes som sterkere, svakere eller feilaktig i henhold til kontekstuelle faktorer, det vil si ekspertens troverdighet (jf. Walton *et al* 2008: 3-4, Reitan 2016b: 168-171).

Heller ikke Kock knytter argumentasjonens akseptabilitet sammen med den formale logikkens gyldighetskrav, og han er den som virker å posisjonere lengst unna den tradisjonelle logikken. I stedet forfekter han et syn fundert i en praktisk, løsningsorientert politikk, der argumentasjonen må forstås som riktig, relevant og viktig i øynene til et publikum som sitter som en tredjepart i en uenighet mellom (to eller flere) parter (jf. Wetlesen 1973: 29). Disse verdinormene virker også nærliggende den uformelle logikkens normer, og dermed også delvis de verdinormene som Næss og Wikforss stiller. Men det finnes en vesentlig forskjell her. Der normene til Næss, Wikforss og den uformelle logikken fokuserer det interne forholdet mellom premisser og konklusjon – argumentasjon som produkt i begrepets rette forstand – tillegger Kock verdinormene en annen dimensjon. Det er ikke de interne argumentforholdene som er av størst interesse for Kock, men heller forholdet mellom argumentets innhold og publikums overbevisninger, verdier og forpliktelser. Verdinormene Kock etablerer på det logiske nivået får dermed en slags publikumsrelevans (jf. Tindale 1999: 102), som verdinormene til Næss og Wikforss kun har i begrenset grad. For Næss er imidlertid akseptabiliteten til argumentasjonen til dels avhengig av diskusjonsdeltakernes personlige vurderinger, i den forstand at argumentene må vektes i henhold til visse holdbarhets- og relevanskrav som kan variere på tvers av ulike individer og grupper, i det minste i den normative argumentasjonen, der vurderingen knyttes til verdier. Her møtes Næss og Kock til dels ved at begge prioriterer normer for hvordan argumentene skal vektes.

7.1.2 *Det dialektiske nivået*

Næss, Kock og Wikforss virker også å ha visse fellestrekk på det dialektiske nivået av argumenterende samhandling. Samtlige stiller opp verdinormer for hvordan argumentasjon bør gjennomføres i praksis, slik at den ikke skal henfalle til uhensiktsmessig diskusjon og debatt: Næss gjennom sin saklighetslære, Kock gjennom sitt fokus på borgernes behov og Wikforss gjennom sine regler for den gode debatten. Slik sett er teoriene like i form og funksjon ved at brudd på normene medfører at argumentasjonen og debatten ikke oppnår sitt endelige mål, enten det er snakk om en saklig og effektiv meningsutveksling (Næss), å gi borgerne input til deres interne og mellommenneskelige deliberasjoner (Kock) eller minimere kunnskapsresistens (Wikforss). Derfor medfører også disse normbruddene argumentasjonsfeil i dialektisk forstand, enten man bruker termer som usakligheter (Næss), uskikker (Kock) eller debattknep (Wikforss). For Næss og Wikforss har normene som dikterer vilkårene for argumenterende praksis til hensikt å holde diskusjonen innenfor sakligheten og den kritiske fornuftighetens rammer. Kocks normer for hensiktsmessig argumentasjonsatferd setter riktignok rammer for diskusjonen og debatten, men i stedet for at diskusjonsdeltakernes vilkår står i fokus rettes blikket mot publikums informasjonsbehov. Verken Næss eller Wikforss ser ut til å vie en slik tredje aktør noe særlig oppmerksomhet, men fokuserer først og fremst samhandlingen mellom to parter i en diskusjon.

Denne detaljen er vesentlig. Der Næss og Wikforss legger til grunn et dialogisk syn på argumentasjon, legger Kock til grunn et triologisk, med to argumentasjonsdeltakere og et beslutningstakende publikum (Jørgensen 2013: 5). Den argumenterende samhandlingen Næss og Wikforss forfekter er grunnleggende dialektisk i klassisk platonsk forstand, der to parter veksler mellom å ha ordet i et turtakingssystem for å teste hverandres standpunkter og argumenter i et forsøk på oppnå kunnskap eller komme frem til en beslutning (jf. Wenzel 2006: 14). Den argumentasjonen Kock fokuserer er i stedet retorisk og følgelig mer opptatt av publikummet enn diskusjonsdeltakerne, og hans befatning med det dialektiske nivået av argumenterende samhandling er først og fremst balanserende. Verdinormene Kock stiller på det dialektiske nivået – det vil se de dialektiske forpliktelsene – sikrer at publikums interesser ivaretas i en politisk debattsituasjon der argumentasjonsdeltakerne (legitimt) forsøker å vinne tilslutning til sitt standpunkt ved å påvirke publikum.

Næss, Wikforss og Kock benytter dermed ulike inngangsporter til det dialektiske nivået. Der Næss og Wikforss beveger seg fra det logiske til det dialektiske nivået, men ikke tar det endelige steget opp til det retoriske, tar Kock utgangspunkt i det retoriske nivået og beveger seg nedover mot det dialektiske og logiske nivået av argumenterende samhandling. Dette er vesentlig for å forstå verdinormene de stiller på det dialektiske nivået. For Næss og Wikforss er argumentasjon grunnleggende dialogisk eller interaksjonistisk, og det er i samspillet med andre diskusjonsdeltakere vi best kan tilegne oss kunnskap eller komme frem til gode beslutninger (loc.cit.). For Kock er argumentasjonen han fokuserer grunnleggende retorisk, og verdinormene på det dialektiske nivået virker å ha en balanserende effekt på ethvert forsøk på å vinne debatten på en uhensiktsmessig måte.

7.1.3 Det retoriske nivået

Om Næss, Kock og Wikforss har visse fellestrekk på det logiske og dialektiske nivået, så skiller de veier på det retoriske nivået. Kock omfavner det retoriske nivåets kontekstuelle faktorer som vesentlige for sitt argumentasjonsteoretiske prosjekt, mens Næss og Wikforss heller etablerer verdinormer ved argumenterende samhandling som virker å begrense tilgangen til det retoriske nivået. Tidligere beskrev jeg hvordan Næss først og fremst virker på det logiske og det dialektiske nivået av argumenterende samhandling. Selv beskrev han sin tilnærming til argumenterende samhandling som grunnleggende dialektisk og som en motpol til retorikkens og eristikkens forkynnelse og veltalenhet. Næss' argumentasjon skal ikke «ildne til handling» eller «direkte endre holdninger», men heller gå tankens vei, og disse to virksomhetene må ikke blandes sammen. I den grad et budskap skal tilpasses en mottaker, så skal det kun gjøres for å øke forståelsen av budskapet, ikke for å påvirke eller overbevise mottakeren. Dermed bør også retorisk utsmykning, som repetisjoner og andre figurer og troper, holdes på et minimumsnivå: «Mens klargjørende debatt søker maksimering av nettoinnhold i forhold til bruttoinnhold, beror retorisk og agitorisk ytelse på vesentlig andre effekter. Her kommer repetisjonene inn som uunnværlig hjelpemiddel» (Næss 1975: 101). Næss' argumentasjonsteoretiske prosjekt er ikke bare dialektisk, det er også økonomisk.

Kock vektlegger viktigheten av at argumentasjonsdeltakerne ivaretar sine dialektiske forpliktelser, slik at retorikken ikke får fritt spillerom og beveger seg til sine yttergrenser i agitasjonen og propagandaen (jf. Bang 2013: 27-32, Berge 2014: 17-18). Det betyr ikke at

retorikken *er* grunnleggende agitorisk eller propagandisk, men at den har dette potensialet iboende i seg. Dermed må den også holdes i sjakk ved at motstemmer både ytrer seg og anerkjennes i den argumenterende samhandlingen. For Wikforss virker det å være motsatt. Enhver befatning med retorikken virker å lede til en tøylesløs og uforsvarlig håndtering av sannheten, som hun skriver: «Det går [...] ikke an å la logikken ligge og begi seg ut i diverse logiske feilslutninger bare for retorikkens skyld» (2023b: 173). Næss virker mer avmålt. «Agitasjon har riktignok også sin etikk», skriver han avslutningsvis i *En del elementære logiske emner* og fortsetter: «Men denne etikken er annerledes enn ved den bruk av språket som har vært denne bokens gjenstand» (1975: 128). Kocks aristoteliske, eller kanskje heller protagoreiske, syn på retorikk legitimerer bruken av retoriske virkemidler for å overbevise et publikum. For Næss og Wikforss blokkerer deres tilsynelatende gorgianske og platonske syn på retorikken tilgangen til det retoriske nivået av samhandling, ettersom kunnskapen og enigheten stiller sterkere enn overbevisningen av publikum.

Det retoriske nivået er imidlertid ikke helt fraværende hos Næss og Wikforss. Som jeg beskrev tidligere i denne oppgaven, så er det særlig forholdet til publikum, spesielt via *ethos* og *pathos*, som skiller den retoriske argumentasjonen fra den dialektiske (Tindale 1999: 12). For Næss og Wikforss utgjør publikum først og fremst *deltakerne* i den argumenterende samhandlingen, mens for Kock utgjør publikum først og fremst *tilhørerne*, det man kan betegne som henholdsvis «audience-as-participant» og «audience-as-spectator» (ibid.: 64). Denne distinksjonen er vesentlig for å forstå deres syn på argumenterende praksis og deres forhold til det retoriske nivået i argumenterende samhandling. For Næss er det argumentasjonsdeltakerne selv som både skaper og evaluerer argumentene i en regulert diskusjon. For eksempel, dersom noen diskuterer et normativt standpunkt, så er det de selv som vurderer hvor fordelaktig et pro-argument er eller hvor ufordelaktig et contra-argument er – det at noen i det hele tatt betegner noe som et pro-argument indikerer at det har en positiv verdi i seg selv (Næss 1975: 99). For Wikforss er det lignende. Skal vi motvirke kunnskapsresistensen og komme frem til kunnskap, må vi ikke sitte alene med våre tanker, men møte andre til debatt. På den måten kan vi kvalifisere våre overbevisninger ved at vi tester hverandres standpunkter og evaluerer hverandres argumenter. For Kock er det imidlertid annerledes. Det er ikke diskusjonsdeltakerne selv, men en tredjepart, som vurderer om argumentasjonen er god, som tilhørere i en politisk debatt. I den grad det finnes et dialektisk publikum hos Næss og Wikforss ved siden av deltakerne selv, så er

de først og fremst tilskuere og ikke en konstituerende del av den argumenterende samhandlingen – det vil si, de virker ikke inn på gjennomføringen eller utfallet av diskusjonen (Jørgensen 2013: 5).

Likevel impliserer både Næss og Wikforss et publikum-som-tilhører i sine teorier om argumenterende samhandling. I *Speech Acts in Argumentative Discussions* beskriver van Eemeren og Grootendorst hvordan en argumentasjonsfeil som *ad hominem* ikke først og fremst henvender seg til motparten i en diskusjon, men heller til diskusjonens tilhørere. For disse to forfatterne er dermed slike argumentasjonsfeil å anse som retoriske knep, ikke dialektiske grep (1984: 191). Det er de også av Wikforss. For Wikforss oppfylles sjelden kravene for en rasjonell samtale i politisk debatt, ettersom politikere debatterer for å vinne, ikke for å avdekke sannheten. Dermed blir også «retoriske knep ofte [...] mer avgjørende enn rasjonelle argumenter» (2023a: 244-245). Foruten at også denne formuleringen avslører Wikforss' syn på retorikk som grunnleggende gorgiansk, viser den også at disse retoriske knepene, som *ad hominem*, ikke har til hensikt å overbevise motparten, det vil si publikum-som-deltaker, men de som hører på debatten, publikum-som-tilhører. Næss' krav om å unngå stråmannsargumentasjon kan tolkes på noenlunde samme måte (jf. Tindale 1999: 64).²²

På lignende måter finner vi referanser til *ethos* hos Wikforss. Wikforss blir markedsført som «Sveriges kuleste filosof», en åpenbar *ethos*-appell, selv om dette sannsynligvis stammer mer fra forlagenes markeds- og kommunikasjonsavdelinger enn fra Wikforss selv. Likevel er *ethos* et vesentlig element i Wikforss' syn på argumentasjon. Som tidligere beskrevet, vektlegger Wikforss betydningen av eksperter i motvirkningen av kunnskapsresistens og virker tilsynelatende tilfreds med å legge til grunn ekspertuttalelser som premisser for en konklusjon, omtrent som «argument from expert opinion». Dermed åpner hun også døren for pragmatiske og kontekstuelle faktorer i argumentasjonen. Som Jens E. Kjeldsen *et al* (2021: 4) påpeker, er det vesentlig for forskere å etablere en *ethos av ekspertise*, for eksempel, i tilfeller der politikken funderes på vitenskapelig kunnskap, men det finnes uenigheter i de ulike vitenskapelige miljøene. Det er riktignok ikke forskeren selv Wikforss er mest opptatt av, men den institusjonen forskeren representerer, nemlig vitenskapen (2023a: 227). Like fullt er det forskerens meritter

²² Argumentasjonsteoretikeren Magne Reitan, som står i ELE-tradisjonen etter Næss (Kolflaath 2022: 15), etablerer en annen typologi over argumentasjonsfeil, der *ad hominem* skal anses som en «feil vedrørende *etos*» og stråmannsargumentasjon skal anses som en «feil vedrørende dialektisk sammenheng» (Reitan 2016b: 160-161, 168-171).

som skal avgjøre hvorvidt vedkommende er en ekspert eller ikke, for eksempel, om vedkommende har «en institusjonell tilknytning som ser *tillitvekkende* ut» (ibid.: 230, min kursivering).

7.2 Fornuftighetsforståelser i den skandinaviske argumentasjonsteorien

Det andre spørsmålet jeg stilte i denne oppgaven var: *Hvilke fornuftighetsforståelser ligger til grunn for Arne Næss', Christian Kocks og Åsa Wikforss' syn på gyldig og akseptabel argumentasjon?* For å svare på dette spørsmålet la jeg til grunn Toulmins tre rasjonalitets- og fornuftighetsforståelser – den geometriske, den antropologiske og den kritiske modellen – og van Eemeren og Grootendorsts sammenkobling av disse modellene med logikken, dialektikken og retorikken i argumentasjonsstudiets filosofiske komponent. Selv om logikken, dialektikken og retorikken binder denne oppgavens to innfallsvinkler sammen, er det ikke nødvendigvis et én-til-én-forhold mellom de tre perspektivene på argumentasjon (det logiske nivået – produkt, det dialektiske nivået – prosedyre og det retoriske nivået – prosess) på den ene siden og Toulmins rasjonalitets- og fornuftighetsforståelser på den andre siden. Likevel er det mulig å utlede noen konklusjoner fra den ene til den andre. Ettersom de ulike fornuftighetsforståelsene fører til ulike teoretiske tilnærminger til studiet eller forståelsen av argumentasjon (van Eemeren 2015: 91), bør det være mulig å identifisere visse fornuftighetsforståelser basert på de foregående analysene av Næss, Kock og Wikforss.

Det virker å gå et skille mellom de argumentasjonsteoretikerne og filosofene som ønsker å *demonstrere* hvordan ting er (geometrisk) og de som ønsker å *diskutere* hvordan ting er eller bør være (antropologisk og kritisk) (ibid.: 86). Som beskrevet i kapittel tre, kan store deler av det moderne argumentasjonsteoretiske feltet sies å være mer opptatt av sistnevnte og konstituert som en motsats til førstnevnte. Toulmins feltavhengighet mot geometriens universelle prinsipper, Perelmans argumenterende fornuft mot demonstrasjonens rasjonalitet og den moderne argumentasjonsteoriens skepsis mot deduktivismen – enten det er snakk om uformelle logikere eller retorisk orienterte teoretikere. Blant de tre teoretikerne som er analysert i denne oppgaven, er det ingen som kan sies å presentere en teori om argumentasjon som demonstrerer hvordan noe faktisk er. Kocks argumentasjonsteoretiske prosjekt er fundert på ideen om at domenet til den retoriske argumentasjonen dreier seg rundt politiske handlingsforslag, der det kan finnes gode argumenter både for og imot og hvor ingenting kan demonstreres med sikkerhet, men er

avhengig av publikums verdier. Næss sin normative argumentasjon er like avhengig av verdier som Kocks retoriske argumentasjon, selv om det her er verdiene til publikum-som-deltakere, ikke publikum-som-tilhørere som er avgjørende. Hans deskriptive argumentasjon er annerledes, men like lite opptatt av demonstrasjon. I stedet virker det viktigere å diskutere hvordan noe er. Når det gjelder Wikforss kan det godt være at hun *ønsker* å demonstrere hvordan ting er – hennes ideal om sanne premisser og gyldige slutninger peker i alle fall i den retningen – men hennes fallibilistiske syn på kunnskap og abduktive syn på argumentasjon vektlegger sannsynlighet og plausibilitet mer enn den geometriske modellens demonstrative sikkerhet. Ikke minst åpner hennes *interaksjonistiske* tilnærming til kunnskap og argumentasjon mer for diskusjon enn demonstrasjon, som hun skriver: «gitt at jeg kan ta feil, gir grunn til å være ydmyk og åpen for innvendinger – gitt at disse er reelle argumenter mot min posisjon» (2023a: 53).

Vi sitter dermed igjen med de antropologiske og kritiske fornuftighetsmodellene. Wikforss går aktivt i dialog med den antropologiske modellen og angriper dens relativistiske tendenser og problematiske forhold til sannheten. Dette *sannhetskravet* er et vesentlig moment og verdt å dvele litt ved. Med dette sikter jeg til at de forskjellige teoriene forholder seg ulikt til hvilken rolle *sannhet* spiller i argumenterende ytringer. Et sentralt aspekt ved Kocks argumentasjonsteori er nettopp at standpunktene vi argumenterer for eller imot i praktisk argumentasjon *ikke* kan forstås som et sant eller falskt påstandsinhold, men heller må forstås som handlingsforslag som befinner seg utenfor aksene sann/falsk. Det betyr ikke at sannhetskravet ikke spiller noen rolle i den praktiske argumentasjonen – *premissene* vi argumenterer med kan og bør naturligvis være sanne (Kock 2017b) – men at sannheten blir en irrelevant målestokk når standpunktene en tar stilling til tar form som et handlingsforslag en skal komme fram til en beslutning om. Ettersom beslutninger ikke er sanne eller falske, men gode eller dårlige, legitimeres også bruken av retorikkens ressurser:

«The fact that, in matters of choice, none of the arguers will necessarily be forced to retract his standpoint, and, conversely, that none can conclusively “prove” his standpoint, is also the reason why all the resources of rhetorical argumentation: ethos and pathos, topical selectivity, audience adaption, presentational devices, and more, will usually be mustered» (Kock 2017a: 46).

Annerledes er det for Wikforss, som stiller et strengere sannhetskrav i den forstand at standpunktene som diskuteres må være enten sanne eller falske, eller i det minste sannsynlige

eller usannsynlige. Diskusjonen Wikforss hadde med Wolrath-Söderberg, som jeg refererte til i det forrige kapittelet, gjorde det klart og tydelig at det er liten vits i å diskutere samfunnsspørsmål om de ikke er spørsmål om sannhet. Næss, på sin side, ser ut til å havne et sted midt imellom, ettersom han skiller mellom deskriptiv argumentasjon om *påstander*, som kan forstås som konstater, og normativ argumentasjon om *forslag*, som kan forstås som direktiver. Et forslag er nemlig «hensiktsmessig, godt [...], men ikke sant eller feilaktig» (1975: 69).

Denne korte diskusjonen om sannhetskravene til Næss, Kock og Wikforss er nyttig fordi den klargjør deres forhold til de antropologiske og kritiske fornuftighetsmodellene. Kocks praktiske argumentasjon er antropologisk-relativistisk i den forstand at det kan finnes akseptabel argumentasjon på begge sider av saken og at det som bestemmer hvorvidt det ene standpunktet er mer akseptabelt enn det andre avhenger av publikums verdier. Det betyr ikke at sannheten ikke finnes eller ikke bør tas hensyn til. Verdinormene Kock stiller på det logiske og det dialektiske nivået av argumenterende samhandling dikterer at argumentene man ytrer må være riktige, relevante og vektige og at det kan finnes like riktige, relevante og vektige argumenter på den andre siden av saken. Men det betyr at talerne og debattantene legitimt kan tilpasse argumentasjonen til publikums verdier og referanserammer (jf. van Eemeren & Grootendorst 2004: 15). Argumentasjonens akseptabilitet er til syvende og sist relativ til publikums verdier.

Verdier spiller også en rolle for Næss og hans normative argumentasjon. Men det som først og fremst kjennetegner Næss' argumentasjonslære er viktigheten av å følge etablerte diskusjonsprosedyrer for å systematisk teste og vekte ens standpunkter, slik at man etablerer hvilket som er mest akseptabelt – som i en tautrekking mellom standpunktene F_0 og ikke- F_0 , der «[b]eslutningen fattes hvis venstre [eller høyre] taulag vinner» (1975: 100). I likhet med Kocks praktisk-retoriske argumentasjonsteori kan det finnes gode argumenter både for og imot et standpunkt, og måten man løser uenigheten og kommer frem til hvilket standpunkt som «vinner», altså mest akseptabelt, er nettopp ved å overholde normene for en avtalt diskusjonsprosedyre og forholder seg til de verdinormene som stilles på det logiske og dialektiske nivået av argumenterende samhandling (jf. van Eemeren & Grootendorst 2004: 88). Slik sett er Næss nærmere den kritiske fornuftighetsforståelsen enn den antropologiske.

Sannheten og kunnskapen er ledestjernene til Wikforss, selv om hun er klar over at politiske beslutninger ikke bare handler om fakta, men også om verdier (2023b: 117). Dermed bør det også være et visst kognitivt og holdningsmessig mangfold i den offentlige debatten.

Wikforss virker imidlertid mindre opptatt av argumentasjonen for og imot de politiske handlingsforslagene enn av argumentasjonen for de faktaene som skal ligge til grunn for disse handlingsforslagene. Hennes syn på argumentasjon er dermed styrt av at vi skal motvirke kunnskapsresistensen og oppnå kunnskap for å bli enige om faktaene omkring et gitt emne, slik at vi ikke baserer de politiske valgene våre på falske overbevisninger. Konsekvensen er at Wikforss fokuserer mer på å etablere verdinormer på det logiske og det dialektiske nivået som skal sikre at vi forholder oss til faktuelle proposisjoner, som igjen kan fungere som *premisser* for de politiske handlingsforslagene vi diskuterer i den offentlige debatten. Og det er i dialog med andre, der vi kritisk tester våre overbevisninger, at vi kan oppnå sann(synlig) kunnskap og «diskutere saksspørsmål med håp om å nå frem til enighet eller i det minste en forståelse for hvor skillelinjene går» (ibid.: 190) – svært nærliggende den kritiske fornuftighetsmodellen.

7.3 Argumentasjonsteoriens institusjonelle forankring, funksjon og mål

Verdinormene og fornuftighetsforståelsene til Næss, Kock og Wikforss avslører vesentlige forskjeller i deres syn på den argumenterende samhandlingens mål og funksjoner. Filosofen og argumentasjonsteoretikeren Catarina Dutilh Novaes (2021b) etablerer en typologi over ulike argumentasjonsformer med hensyn til deres målsettinger: *argumentasjon som epistemisk praksis*, *konsensusorientert argumentasjon* og *argumentasjon som maktspill*. Teoretikere som forstår argumentasjon som en epistemisk praksis, legger til grunn at argumentasjonens primære hensikt er å øke vår kunnskap om verden. Argumentasjon blir et middel for å tilegne seg stadig mer presis kunnskap – altså å forbedre ens epistemiske posisjon. Wikforss' kunnskapssøkende argumentasjon og Næss' praktisk-dialektiske argumentasjon kan forstås som en slik epistemisk praksis. Selv om argumentasjonen ikke nødvendigvis etablerer den endelige sannheten, som den geometriske fornuftighetsmodellen ville diktert, «it can rid one of nonsense, and that is a desirable epistemic result (ibid.: 3-4).

Samtidig virker kanskje særlig Næss å bevege seg i retning av en slags konsensusorientert argumentasjon. Konsensus kan naturligvis være det endelige resultatet av en sannhets- eller kunnskapssøkende argumentasjon, som både Næss og Wikforss sannsynligvis ville sagt seg enig i, men for de mer konsensusorienterte argumentasjonsteoriene er den sosiale koordineringen av større interesse enn kunnskapen (Dutilh Novaes 2021a). Næss legger til grunn at man ved tilfeller av uenighet må veie argumentene for og imot de ulike standpunktene, ved hjelp av en

strukturert fremgangsmåte, for å etablere hvilke av pro- og contra-sidene som veier tyngst og dermed sannsynliggjør den deskriptive spissformuleringen eller hvor sannsynlig det er at konsekvensen av den normative spissformuleringen blir virkeliggjort og hvor fordelaktig denne konsekvensen er. Ettersom *pro et contra*- og *pro aut contra*-modellene impliserer at det kan finnes relevante og holdbare argumenter på begge siden av saken, så er det ikke gitt at det finnes et alternativ som objektivt sett er sterkere enn det andre. Men gjennom argumentasjon, diskusjon og debatt med andre kan vi enes om det sterkere alternativ.

Kock gjør det klart at verken kunnskap eller konsensus er det mest vesentlige ved sin praktisk-retoriske argumentasjon. I stedet er det den fornuftige uenigheten som bør råde når en tar stilling til politiske handlingsspørsmål. Slik sett korresponderer Kocks argumentasjonsteoretiske prosjekt med den tredje typen argumentasjon i Dutilh Novaes typologi, *argumentasjon som maktspill*. Her forstås argumentasjon som en adversativ praksis, der en uenighet eller opposisjon mellom individer eller grupper ligger til grunn og hvor argumentasjon benyttes for å overbevise disse motpartene til å akseptere et spesifikt syn eller gjennomføre en viss handling. Selv om denne argumentasjonstypen *kan* fremheve de mer manipulative sidene av argumentasjon, der en diskusjon eller debatt skal domineres og vinnes (Dutilh Novaes 2021b: 7-9), kan den også fungere mer konstruktivt – dersom den gjennomføres på en rettferdig og respektabel måte. Det vil si at argumentasjonen finner sted i en situasjon der deltakerne er villig til å lytte til hverandre og kritisk evaluere bevisene og resonnementene som presenteres (Dutilh Novaes 2021a), ikke helt ulikt Kocks dialektiske forpliktelser i den retoriske argumentasjonen. Det er de mer manipulative sidene av argumentasjon som Næss og Wikforss virker å ville unngå og som gjør det nødvendig for dem å avgrense deres argumentasjonsteoretiske prosjekter mot retorikken. Kock hviler imidlertid på den konstruktive forståelsen av argumentasjon som maktspill, der retorikkens yttergrenser holdes i sjakk av de logiske og dialektiske nivåenes verdinormer.

7.3.1 Teori og praksis, episteme og doxa

Det virker dermed å gå et sentralt skillelinje mellom Næss og Wikforss på den ene siden og Kock på den andre siden. Der Næss og Wikforss beveger seg blant de epistemiske og konsensusorienterte argumentasjonstypene, er Kocks praktisk-retoriske argumentasjon verken opptatt av å etablere sannheten ved et standpunkt eller oppnå enighet. I stedet er det de

«problematisk» standpunktene det tas stilling til, de spørsmålene der svaret kan være på flere måter og som ikke er av en sannhetsnatur, som Wolrath-Söderberg var inne på – de praktiske og politiske handlingsforslagene, der publikums verdier er førende og uenighet er et gode. Der Wikforss' kunnskapssøkende argumentasjonslære og Næss' dialektikk virker å rette seg mot vitenskapens *theoria* og filosofiens *episteme*, retter Kock seg mot politikken *praxis* og retorikkens *doxa*, det vil si «föreställningar, försanthållanden, tro på fakta och värderingar inom ett visst samhälle, en viss grupp, en viss disciplin vid en viss tid», «et slags sosialt konsensus, inom en större eller mindre grupp, om vad som är och vad som bör vare fallet» (Rosengren 2003: 72-73). Samtidig går det et vesentlig skille mellom Næss og Wikforss, selv om disse to teoretikerne har mer til felles med hverandre enn med Kock. Der Wikforss først og fremst er opptatt av de deskriptive påstandene om hvordan virkeligheten er og ikke er, og etablerer sine verdinormer med dette målet for øyet, utvikler Næss en argumentasjonslære som diskuterer normative påstander, der diskusjonsdeltakernes verdier bestemmer standpunktets holdbarhet og relevans.

Disse vesentlige forskjellene kan forklare den misforståelsen som ligger til grunn for Wikforss' lesning av Wolrath-Söderberg i det forrige kapittelet. Der Wolrath-Söderberg er opptatt av de spørsmålene som ikke er av en sannhetsnatur, i likhet med Kock, fokuserer Wikforss den argumentasjonen som kan hjelpe oss å tilegne oss sannheten og kunnskapen. Wikforss skriver i *Derfor demokrati*:

«En mediesituasjon og et debattklima som gjør at det er vanskelig å skille mellom fakta og holdninger kommer til å få negative konsekvenser for demokratiet. Vi må diskutere målene våre, og det krever en diskusjon av holdningsspørsmål eller «meninger», men vi trenger også kunnskaper om relevante fakta. Når det ene blandes sammen med det andre, blir det umulig å føre en diskusjon som fører til velbegrunnede beslutninger» (2023b: 142).

Wikforss er først og fremst opptatt av den kunnskapssøkende argumentasjonen. Hun vier følgelig mindre tid til «diskusjon av holdningsspørsmål», men det kan virke som om hun går i sin egen felle og blander sammen den praktiske og teoretiske argumentasjonen når hun kritiserer Wolrath-Söderbergs tilnærming til de problematiske samfunnsspørsmålene. Som Kock påpeker, er det ikke alle argumentasjonsteoretikere som er seg bevisst at forskjellen på handlingsforslag eller direktiver og proposisjoner eller konstateringer har store konsekvenser for hvordan argumentasjon fungerer i praksis (Kock 2017a: 191). Hele det argumentasjonsteoretiske prosjektet til Kock

dreier seg rundt den grunnleggende innsikten om at praktisk argumentasjon må behandles annerledes enn teoretisk argumentasjon. Næss sitt skille mellom deskriptive og normative argumentasjonsformer illustrerer også noe av den samme vesensforskjellen. Wikforss virker på sin side å redusere argumentasjonens domene til et kommunikativt middel for å avgjøre hvorvidt vi har gode grunner til å tro på en påstand som kan være sann eller falsk, sannsynlig eller usannsynlig. Dette vil også gjøre overgangen fra deskriptive påstander til normative handlingsforslag vanskelig for Wikforss. Med mindre hun er villig til å introdusere visse «superprinsipper» (se kap. 3.3.2) i argumentasjonen om «frågor där det kan vara på flera sätt, och som inte är av sanningsnatur», vil også hun sannsynligvis måtte ta til takke med å appellere til publikums verdier om hun skal få gjennomslag for sine handlingsforslag.

7.4 Argumentasjonsteoriens samfunnsroller

Som en følge av ulike institusjonelle forankringer og målsettinger, bør følgelig de argumentasjonsteoretiske prosjektene til Næss, Kock og Wikforss spille ulike roller i samfunnet. Argumentasjonsteoretikeren Thomas Goodnight benytter begrepet *sfærer* for å referere til ulike «superstrukturer» av kommunikativ aktivitet hvor ulike argumenterende praksiser finner sted (2012: 202). I den private sfæren finner vi argumentasjonen mellom mennesker med en privat relasjon seg imellom, der emnet som diskuteres og konsekvensene av argumentasjon kun avgjøres av de involverte deltakerne og der argumentasjonen i seg selv ikke stiller noen særlige formelle krav til hvordan argumentene skal struktureres eller presenteres. Verken Næss, Kock eller Wikforss fokuserer denne sfærens argumentative praksiser. I stedet virker Næss og Wikforss å fokusere den tekniske sfærens argumentasjon, som stiller mer begrensende regler for beviser, presentasjon og argumentbedømmelse (*loc.cit.*), ikke ulikt den argumentasjonen vi finner i vitenskapen eller rettssalen, som begge utgjør disiplinerte systemer av kollektive aktiviteter med strenge regler for hva som konstituerer akseptabel argumentasjon (Dutilh Novaes 2021a). Dette virker å være den kritiske fornuftighetens domene, der standpunkter skal kritisk testes i henhold til prosedyrer, normer og konvensjoner som sfærens medlemmer sosialiseres inn i gjennom utdanning og praksis (jf. Zarefsky 2019: 240-241), og der (verdi)normene for hva som konstituerer god argumentasjon betinges av konvensjonene til det spesifikke tekniske feltet, enten det er snakk om naturvitenskap, samfunnsøkonomi, rettsvitenskap, organisasjonsteori eller et annet fagfelt (Zarefsky 2012: 213).

Den praktiske og dialektiske argumentasjonslæren til Næss, for eksempel, har vært svært innflytelsesrik på den senere argumentasjonsteoretiske utviklingen i Skandinavia (van Eemeren *et al* 2014: 698), og en rekke senere lærebøker formidler i stor grad de samme grunnbegrepene som *En del elementære logiske emner* (Kolflaath 2022: 11). I disse lærebøkene virker det praktiske fokuset på argumentasjon å ivaretas. For eksempel, i den femte utgaven av *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi*, skriver forfatterne i bokens forord at de velger å fokusere på det som studentene kan ha mest nytte av i studiene sine og i dagliglivet for øvrig: «I argumentasjonsteorien har vi derfor ikke tatt opp formal logikk, da de temaer som kan dekkes i en kort elementær innføring [...], har liten praktisk anvendelse. I stedet har vi konsentrert oss om praktisk argumentasjon» (Føllesdal *et al* 1990: 5). Her er det imidlertid ikke den praktisk-retoriske argumentasjonen som legges til grunn, men heller den praktisk-dialektiske. Forfatterne virker å følge Næss' avgrensning av argumentasjon mot det retoriske nivået av argumenterende samhandling og reflekterer den samme kritiske fornuftighetsmodellen som ligger til grunn for Næss. Det samme virker å gjelde for de lærebøkene som retter seg mot studenter i rettsvitenskap (Kolflaath 2004) og samfunnsvitenskap (Karlsen 2009), i tillegg til mer generelle lærebøker i argumentasjonsteori i ELE-tradisjonen (Reitan 2016b).²³ Normene og konvensjonene som Næss etablerer kan dermed virke som å fungere som en tekstkultur som medlemmer av flere tekniske felt sosialiseres inn i gjennom utdannelseinstitusjonene her i Norge (jf. Asdal *et al* 2008: 64). I Sverige, som har en sterk logisk tradisjon (van Eemeren *et al* 2014: 700), virker også arven etter Næss å leve i beste velgående hos Wikforss. Hun refererer eksplisitt til Næss' argumentasjonslære og applauderer den norske universitetsmodellens *examen philosophicum* og dens evne til å spisse studentenes ferdigheter i kritisk tenkning (2023a: 216).

Kock griper fatt i en annen tradisjon – retorikken – og fokuserer argumentasjonens rolle i den *offentlige sfæren*. Her er det ikke argumentasjonen mellom eksperter i et teknisk felt som er av interesse, men den argumentasjonen som retter seg mot mennesker generelt, i kraft av deres rolle som samfunnsborgere, og som kan påvirke langt flere enn de som faktisk deltar i selve

²³ Samtlige nevner og presenterer imidlertid nyanserte syn på retorikken. Kolflaath fokuserer på «den argumentative strukturen», det vil si argumentasjon som produkt og det logiske nivået, og avgrenser sitt prosjekt mot en «retorisk tilnærming til argumentasjon», som «vil omfatte hele spekteret av virkemidler i presentasjonen av et budskap» (2004: 103). For Karlsen må retorikk «forstås som knyttet til forhold som vil være til stede i enhver argumentasjon, og bruk av retoriske virkemidler må ikke uten videre ses på som kritikkverdig» (2009: 196). Reitan diskuterer forskjellen mellom et logisk, et dialektisk og et retorisk perspektiv på argumentasjon, og han påpeker at det «retoriske perspektivet er [...] det mest omfattende perspektivet på argumentasjon» (2016b: 155). Retorikken går imidlertid ut over interessefeltet til den argumentasjonsteorien Reitan fokuserer (ibid.: 156).

argumentasjonen (Zarefsky 2019: 233-235). I motsetning til den tekniske sfærens etablerte verdinormer og argumentasjonskonvensjoner, er det offentlighetens sosiale kunnskap og oppfatninger, det vil si *doxa*, som bestemmer argumentasjonens akseptabilitet (Zarefsky 2012: 213). Den offentlige sfærens argumentasjon virker dermed å legemliggjøre den antropologiske fornuftighetsforståelsen, i likhet med Kocks argumentasjonsteoretiske prosjekt.

Dermed tilbyr ikke Næss, Kock og Wikforss bare ulike perspektiver på argumentasjon, men også ulike ressurser som kan utnyttes for argumenterende samhandling i ulike sfærer. Den kunnskapssøkende argumentasjonslæren til Wikforss og den dialektiske argumentasjonsteorien til Næss kan fungere som ressurser som bidrar til å forbedre ens *epistemiske autonomi*, det vil si ens ferdigheter til kritisk tenkning og den kritiske evalueringen av påstander og standpunkter (Dutilh Novaes 2021b: 14). Skal man imidlertid vinne tilslutning til sitt standpunkt vil det lønne seg å vite hvordan argumentasjonen kan tilpasses ens publikum og kjenne til de kontekstuelle faktorene som spiller en rolle. Her kommer Kocks retoriske argumentasjon i spill. Der den ene formen for argumentasjon etablerer sanne, sannsynlige eller akseptable premisser, bidrar den andre til å skape gjennomslag for handlingsforslag som baserer seg på disse premissene. Slik sett spiller begge en vesentlig rolle. Men de bør ikke nødvendigvis blandes sammen, som Wikforss var inne på tidligere og som også Kock skriver:

«All those of us who are interested in the theory of argumentation cannot and should not try to describe all kinds of argumentation with one model or one theory. I believe that numerous misunderstandings and mistakes which argumentation theorists have been guilty of, in the past as well as today, can be put down to a misguided attempt to develop one great theory that is supposed to account for all the essential characteristics of all argumentation» (2017a: 126).

Det samme gjelder den argumentative fornuften. Hvilke rasjonalitets- og fornuftighetsforståelser man legger til grunn for det argumentasjonsteoretiske prosjektet bør tilpasses den argumenterende samhandlingens mål. Den geometriske, monologiske og formale logikken er like lite egnet til å beskrive, forstå og forbedre argumenterende samhandling i den offentlige sfæren, som den antropologiske og retoriske argumentasjon er for å etablere matematiske, medisinske og naturvitenskapelige sannheter i den tekniske sfæren. Men når vitenskapsfolk skal endre sine fagfellers oppfatninger i vitenskapelige debatter, blir den antropologiske fornuften og den overbevisende retorikken straks mer relevant – som en slags *vitenskapens retorikk* (Berge 2007).

7.5 Konkluderende bemerkninger og personlige betraktninger

Denne oppgaven har langt på vei vist at det argumentasjonsteoretiske feltet er bredt, omfattende og mangefasettert, og at det kan forgrene seg i en rekke ulike retninger som får konsekvenser for hvordan argumentasjon skal forstås og praktiseres, hva dens funksjon og målsettinger skal være og hva som konstituerer god og dårlig argumentasjon, det vil si dens verdinormer. En lignende variasjon kan virke å være gjeldende blant de skandinaviske argumentasjonsteoriene som er undersøkt i denne oppgaven. Og i det minste noen av disse variasjonene kan spores tilbake til de fornuftighetsforståelsene som legges til grunn for det argumentasjonsteoretiske prosjektet, som tillegger argumentasjonen ulike verdinormer. Samtidig virker disse variasjonene og ulikhetene å være koblet til argumentasjonsteoriens institusjonelle forankring og intellektuelle bakgrunn.

Det er ikke nødvendigvis slik at Næss, Kock og Wikforss presenterer teorier om argumentasjon som er bedre eller dårligere enn de andre, men at de tilbyr en forståelse og behandling av argumentasjon som har ulik funksjon, mening og mål. Likevel kan man muligens argumentere for at Næss og Wikforss overser vesentlige momenter ved argumenterende samhandling ved å avgrense sine argumentasjonsteoretiske perspektiver mot retorikken. Fra et argumentasjonsteoretisk perspektiv kan retorikken kanskje anses som mer en totalteori enn logikken og dialektikken, ettersom den tar høyde for flere kontekstuelle faktorer. Den reduserer ikke kompleksiteten i argumenterende samhandling, men omfavner den. Kocks retoriske argumentasjonsteori stiller verdinormer både på det logiske, det dialektiske og det retoriske nivået, mens Næss og Wikforss forholder seg primært til de to første nivåene og forsøker å begrense tilgangen til det tredje, retoriske nivået. For Wikforss konstitueres den rasjonelle og fornuftige argumentasjonen av en interesseløs søken etter kunnskap og for Næss må den saklige meningsutvekslingen skarpt skilles fra den retoriske forkynnelsen. Der Næss og Wikforss kun i begrenset grad tar hensyn til argumentasjonens kontekst, publikum, ytrer og andre retoriske elementer, er disse en helt vesentlig del av Kocks prosjekt. Slik sett kan det retoriske nivået, gitt visse vilkår, teoretisere de andre nivåene av argumenterende samhandling, som Tindale skriver:

«A theory that deals only with the isolated products will be inadequate. [...] This is not to suggest that rhetoric has priority over logic (or dialectic), but it is to insist again that the most comprehensive theory of argumentation will situate the latter two within a rhetorical casting» (Tindale 1999: 14-15).

Slik sett har Kocks retoriske argumentasjonsteori en styrke som Næss' dialektikk og Wikforss' kunnskapssøkende argumentasjonslære kun har i begrenset grad. Man kan konstruere de sterkeste argumentene man kan komme på og etablere så mange konklusjoner man bare vil, men er man ute av stand til å koble ytringen sammen med publikums kognitive og emosjonelle tilbøyeligheter, vil det sannsynligvis være få som er villig til å lytte til disse ytringene. Som jusprofessor Kristen Robbins-Tiscione har skrevet: «invention may belong to philosophy, but philosophy belongs to rhetoric» (2011: 338).

Litteraturliste

- Albert, Hans (1985). *Treatise on Critical Reason*. Princeton: Princeton University Press.
- Andersen, Øyvind (1995). *I retorikkens hage*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Asdal, Kristin, Kjell Lars Berge, Karen Gammelgaard, Trygve Riiser Gundersen, Helge Jordheim, Tore Rem & Johan L. Tønnesson (2008). *Tekst og historie. Å lese tekster historisk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bakken, Jonas (2016). *Litteraturvitenskapens retorikk. En studie av tekstnormene for gode norske empiriske litteraturvitenskapelige artikler i perioden 1937-57*. PhD-avhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Bang, Tor (2013). *Under hammermerket. Hvordan utvikler en norsk arbeiderbevegelse en retorisk instruksjonslitteratur på 1930-tallet?* PhD-avhandling. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Barth, Else & Erik C. W. Krabbe (1982). *From Axiom to Dialogue. A Philosophical Study of Logics and Argumentation*. Berlin: de Gruyter.
- Berge, Kjell Lars (2007). «The Rhetoric of Science in Practice – Experiences from Nordic Research on Subject-Oriented Texts and Text Cultures», i K. Fløttum (red.), *Language and Discipline Perspectives on Academic Discourse*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Berge, Kjell Lars (2014). «Hva er politisk retorikk?», i *Rhetorica Scandinavica*, nr. 66/67, s. 11-34.
- Bird, Otto (1961). «The Re-Discovery of Topics», i *Mind*, New Series, vol. 70, nr. 280, s. 534-539.
- Boger, George (2005). «Subordinating Truth – Is Acceptability Acceptable?», i *Argumentation*, vol. 19, nr. 2, s. 187-238.
- Boger, George (2006). «Humanist Principles Underlying Philosophy of Argument», i *Informal Logic*, vol. 26, nr. 2, s. 149-174.
- Bjørhusdal, Eli (2014). *Mellom nøytralitet og språksikring. Norsk offentlig språkpolitikk 1885-2005*. PhD-avhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Blair, J. Anthony (2011). *Groundwork in the Theory of Argumentation. Selected Papers of J. Anthony Blair*. Dordrecht: Springer Dordrecht.
- Blakeslee, Matthew (2001). «On reason: A conversation with Stephen Toulmin, and a review of his new book, 'Return to Reason'», i *USC News* [<https://news.usc.edu/5117/On-reason-A-conversation-with-Stephen-Toulmin-and-a-review-of-his-new-book-Return-to-Reason/>].
- Blandhol, Sverre (2004). «Retorikk og juss», i *Tidsskrift for rettsvitenskap*, vol. 116, nr. 4, s. 499-518.
- Blandhol, Sverre (2006). «Hva er pragmatisme?», i *Tidsskrift for rettsvitenskap*, vol. 118, nr. 4-5, s. 491-524.
- Brockriede, Wayne & Douglas Ehninger (1961). «Toulmin on Argument: An Interpretation and Application», i *The Quarterly Journal of Speech*, nr. 46, 1960, s. 44-54.
- Conley, Thomas E. (1994). *Rhetoric in the European Tradition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Dutilh Novaes, Catarina (2005). «Medieval “Obligations” as Logical Games of Consistency Maintenance», i *Synthese*, vol. 145, nr. 3, s. 371-395.

- Dutilh Novaes, Catarina (2021a). «Argument and Argumentation», i *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [<https://plato.stanford.edu/entries/argument/>].
- Dutilh Novaes, Catarina (2021b). «'You can't argue with that!' An Introduction to Argumentation», i Open Press TiU [<https://openpresstiu.pubpub.org/pub/cantargumentation/>].
- van Eemeren, Frans H. (2015). *Reasonableness and Effectiveness in Argumentative Discourse*. Cham: Springer.
- van Eemeren, Frans H. (2018). *Argumentation Theory: A Pragma-Dialectical Perspective*. Cham: Springer.
- van Eemeren, Frans H. & Rob Grootendorst (1984). *Speech Acts in Argumentative Discussions: A Theoretical Model for the Analysis of Discussions Directed Towards Solving Conflicts of Opinion*. Berlin: De Gruyter.
- van Eemeren, Frans H. & Rob Grootendorst (1995). «Perelman and the Fallacies», i *Philosophy & Rhetoric*, vol. 28, nr. 2, s. 122-133.
- van Eemeren, Frans H. & Rob Grootendorst (2004). *A Systematic Theory of Argumentation: The Pragma-Dialectical Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- van Eemeren, Frans H. & Peter Houtlosser (2003). «The Development of the Pragma-dialectical Approach to Argumentation», i *Argumentation*, nr. 17, s. 387-403.
- van Eemeren, Frans H., Bart Garssen, Erik C.W. Krabbe, A. Fransisca Snoek Henkemans, Bart Verheij & Jean H.M. Wagemans (2014). *Handbook of Argumentation Theory*. Dordrecht: Springer Dordrecht.
- Emmertsen, Sofie (2014). «Retorisk samtale og argumentationsanalyse», i H. Roer & M. L. Klujeff (red.), *Retorikkens aktualitet. Grundbog i retorisk kritik*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Fossheim, Hallvard J. (2022). *Dialog. En filosofisk tilnærming*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Freeman, James B. (2004). *Acceptable Premises. An Epistemic Approach to An Informal Logic Problem*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Freeman, James B. (2011). *Argument Structure: Representation and Theory*. Dordrecht: Springer.
- Føllesdal, Dagfinn, Lars Walløe & Jon Elster (1990). *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Godden, David (2015). «Argumentation, Rationality, and Psychology of Reasoning», i *Informal Logic*, vol. 35, nr. 2, s. 135-166.
- Goodnight, Thomas (2012). «The Personal, Technical, and Public Spheres of Argument: A Speculative Inquiry into the Art of Public Deliberation», i *Argumentation and Advocacy*, vol. 48, nr. 4, s. 198-210.
- Gorgias (2009). «Lovprisning av Helena», i G. Vestheim & T. I. Østmoe (red.), *Klassisk talekunst: Greske og romerske taler fra Gorgias til Cicero*. Oslo: Vidarforlaget.
- Govier, Trudy (2014). *A Practical Study of Argument*. Boston: Wadsworth.
- Glüer, Kathrin & Åsa Wikforss (2022). «What is Knowledge Resistance?», i J. Strömbäck, Å. Wikforss, K. Glüer, T. Lindholm & H. Oscarsson (red.), *Knowledge Resistance in High-Choice Information Environments*. Abingdon: Routledge.
- Hamblin, Charles (1970). *Fallacies*. London: Methuen.
- Habermas, Jürgen (1984). *The Theory of Communicative Action: Reason and the Rationalization of Society (Vol. 1)*. Cambridge: Polity Press.

- Hindman, Matthew (2009). *The Myth of Digital Democracy*. Princeton: Princeton University Press.
- Hintikka, Jaakko (1989). «The Role of Logic in Argumentation», i *The Monist*, vol. 72, nr. 1, s. 3-24.
- Johnson, Ralph H. (2000). *Manifest Rationality. A Pragmatic Theory of Argument*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Johnson, Ralph H. (2009). «Revisiting the Logical/Dialectical/Rhetorical Triumvirate», i *OSSA Conference Archive*, nr. 84.
- Johnson, Ralph. & J. Anthony Blair (2000). «Informal Logic: An Overview», i *Informal Logic*, vol. 20, nr. 2, s. 93-107.
- Johnson, Ralph H. & J. Anthony Blair (2006). *Logical Self-Defense*. New York: International Debate Education Association.
- Jørgensen, Charlotte (1985). «Toulmins argumentationsmodel», i L. Rørbech & P. Skyum-Nielsen (red.), *Retorisk Festskrift. 22 artikler til professor, dr.phil. Jørgen Fafner på 60 års dagen 4. januar 1985*. Frederikshavn: Dafolo Forlag.
- Jørgensen, Charlotte (2013). «Rhetoric, dialectic and logic: The triad de-compartmentalized», i *OSSA Conference Archive*, nr. 80.
- Jørgensen, Charlotte & Merete Onsberg (2011). *Praktisk argumentation*. Valby: Nyt Teknisk Forlag.
- Karlsen, Gunnar (2009). *Språk og argumentasjon for samfunnsvitere*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kierulf, Anine (2016). «Vi trenger ikke vern mot ytringer, men trening i argumentasjon», i *Dagbladet* [<https://www.dagbladet.no/kultur/vi-trenger-ikke-vern-mot-ytringer-men-trening-i-argumentasjon/62026736>].
- Kjeldsen, Jens E., Øyvind Ihlen, Sine N. Just & Anders Olof Larsson (2021). «Expert ethos and the strength of networks: negotiations of credibility in mediated debate on COVID-19», i *Health Promotion International*, 2021, s. 1-11.
- Kock, Christian Erik J. (1997). «Retorikkens identitet», i *Rhetorica Scandinavica*, nr. 1, s. 10-19.
- Kock, Christian Erik J. (2008a). «Fornuftig uenighet», i *Rhetorica Scandinavica*, nr. 48, s. 64-83.
- Kock, Christian Erik J. (2008b). «Kan man opstille adfærdsregler for offentlig debat?», i *MedieKultur: Journal of Media and Communication Research*, nr. 44, s. 58-65.
- Kock, Christian Erik J. (2009). «Arguing for Different Types of Speech Acts», i J. Ritola (red.), *Argument Cultures: Proceedings of OSSA 09*. Windsor: University of Windsor.
- Kock, Christian Erik J. (2011). «Retoriske uskikker i offentlig debat», i *Rhetorica Scandinavica*, nr. 59, s. 94-107.
- Kock, Christian Erik J. (2013). *De svarer ikke. Fordummende uskikker i politisk debat*. København: Gyldendal.
- Kock, Christian Erik J. (2017a). *Deliberative Rhetoric: Arguing about Doing*. Windsor: Windsor Studies in Argumentation.
- Kock, Christian Erik J. (2017b). «Practical Rhetoric, alias Rhetoric: From Argument Mining to Argument Assessment? 4th Workshop on Argument Mining».
- Kock, Christian Erik J. (2018). «For deliberative disagreement: Its venues, varieties and values», i *Paradigmi*, vol. 36, nr. 3, s. 477-498.
- Kolflaath, Eivind (2004). *Språk og argumentasjon – med eksempler fra juss*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Kolflaath, Eivind (2007). «Bevisdømmelse som slutning til beste forklaring», i *Tidsskrift for rettsvitenskap*, vol. 120, nr. 1-2, s. 171-219.
- Kolflaath, Eivind (2022). «Brytninger i ELE-tradisjonen», i *Norsk filosofisk tidsskrift*, vol. 57, nr. 1-2, s. 10-20.
- Krabbe, Erik C. W. (2010). «Arne Næss (1912-2009)», i *Argumentation*, nr. 24, s. 527-530.
- Kroglund, Andrew (2020). «Et kampskrift for sannhet», i *Agenda Magasin* [<https://agendamagasin.no/anmeldelser/asa-wikforss/>].
- Lewinski, Marcin (2011). «Monologue, dialogue or polylogue. Which model for public deliberation?», i *OSSA Conference Archive*, 52.
- Lewinski, Marcin & Dima Mohammed (2016). «Argumentation Theory», i *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*. Hoboken: Wiley-Blackwell.
- Lorenzen, Paul (1960). «Logik und Agon», i *Atti Del XII Congresso Internazionale di Filosofia*, nr. 4, s. 187-194.
- Lumer, Christoph (2005). «Introduction: The Epistemological Approach to Argumentation – A Map», i *Informal Logic*, vol. 25, nr. 3, s. 189-212.
- Lumer, Christoph (2010). «Pragma-Dialectics and the Function of Argumentation», i *Argumentation*, nr. 24, s. 41-69.
- Lund, Marie (2014). «Retorisk publikum», i H. Roer & M. L. Klujeff (red.), *Retorikkens aktualitet. Grundbog i retorisk kritik*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Maier, Robert (1989). «Introduction. The Problem of Norms», i R. Maier (red.), *Norms in Argumentation. Proceedings of the Conference on Norms 1988*. Dordrecht: Foris Publications.
- Mercier, Hugo & Dan Sperber (2017). *The Enigma of Reason: A New Theory of Human Understanding*. London: Penguin.
- Milton, John R. (2011). «Induction Before Hume», i D. Gabbay, S. Hartmann & J. Woods (red.), *Handbook of the History of Logic (Vol. 10)*. Amsterdam: North Holland.
- Næss, Arne (1953). *An Empirical Study of the Expressions "true," "perfectly certain" and "extremely probable"*. Oslo: I kommisjon hos J. Dybwad.
- Næss, Arne (1961). *En del elementære logiske emner*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Næss, Arne (1975). *En del elementære logiske emner*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Næss, Arne (2005). «How Can the Empirical Movement Be Promoted Today? A Discussion of the Empiricism of Otto Neurath and Rudolf Carnap», i A. R. Drengson (red.), *The Selected Works of Arne Næss*. Dordrecht: Springer.
- O'Keefe, Daniel J. (1977). «Two Concepts of Argument», i *The Journal of the American Forensic Association*, vol. 13, nr. 3, s. 121-128.
- O'Regan, Gerard (2021). *Guide to Discrete Mathematics. An Accessible Introduction to the History, Theory, Logic and Applications*. Cham: Springer Nature.
- Perelman, Chaïm (1979). *The New Rhetoric and the Humanities. Essays on Rhetoric and its Applications*. London: D. Reidel Publishing Company.
- Perelman, Chaïm & Lucie Olbrechts-Tyteca (1969). *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Popper, Karl (2007). *Kritisk tenkning. Utvalgte essay*. Oslo: Pax Forlag.
- Rapp, Christoff & Tim Wagner (2005). «On Some Aristotelian Sources of Modern Argumentation Theory», i *Argumentation*, vol. 19, nr. 4.
- Rasmussen, Terje (2014). «Internet and the Political Public Sphere», i *Sociology Compass*, vol. 8, nr. 12, s. 1315-1329.

- Reitan, Magne (2016a). «Næss og moderne argumentasjonsteori», i *Norsk filosofisk tidsskrift*, vol. 51, nr. 2, s. 68-79.
- Reitan, Magne (2016b). *Argumentasjonsteori*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rekdal, Kari Wille (2010). *Pamp eller pusekatt? En rettsretorisk argumentasjonsanalyse av Yssen/Valla-rapporten*. Masteroppgave i nordisk, særlig norsk språkvitenskap. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Ribeiro, Henriques Jales (2009). «Perelman and Toulmin as Philosophers: On the Inalienable Connection Between Philosophy, Rhetoric and Argumentation», i H. J. Ribeiro (red.), *Rhetoric and Argumentation in the Beginning of the XXIst Century*. Coimbra: Coimbra University Press.
- Ribeiro, Henriques Jales (2015). «In the Face of Relativism: Stephen Toulmin's Latest Views on Rhetoric and Argumentation», i *Revista Filosófica de Coimbra*, vol. 24, nr. 47, s. 95-110.
- Ribeiro, Henriques Jales (2021). «Karl Popper and Contemporary Argumentation Theory: The Case of Pragma-Dialectics», i *Revista Filosófica de Coimbra*, vol. 30, nr. 59, s. 71-98.
- Ribeiro, Henriques Jales (2022). «Argumentation Theory and the Threat from Postmodernism and Relativism: A Provocative Approach», i *Philosophy International Journal*, vol. 5, nr. 2, s. 1-7.
- Robbins-Tiscione, Kristen K. (2011). «A call to combine rhetorical theory and practice in the legal writing classroom», i *Washburn Law Journal*, vol. 50, nr. 2, s. 319-340.
- Rosengren, Mats (2008). *Doxologi – en essä om kunskap*. Åstorp: Retorikforlaget.
- Sandvik, Margareth (2015). *Hva trenger velgerne å vite? Og får de vite det? En retorisk analyse av debattklima, journalistisk praksis og argumentasjon i valgkampdiskurs på radio og tv fra valgkampen i 1991, 1999 og 2009*. Dr.philos-avhandling, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Setten, Karen (2022). «Anbefaler å merke alkohol med ny advarsel», i *TV 2* [<https://www.tv2.no/nyheter/utenriks/anbefaler-a-merke-alkohol-med-ny-advarsel/14700167/>].
- Sigrell, Anders (2011). *Att övertyga mellan raderna*. Ödåkra: Retorikförlaget.
- Skirbekk, Gunnar (2017). «Den argumenterande fornuft i modernitetsteoretisk perspektiv», i *Norsk filosofisk tidsskrift*, vol. 52, nr. 1-2, s. 57-71.
- Smet, Aaron de, Gregor Jost & Leigh Weiss (2019). «Three keys to faster, better decisions», i *McKinsey Quarterly*.
- Smith, Robin (2022). «Aristotle's Logic», i *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [<https://plato.stanford.edu/entries/aristotle-logic/>].
- Strömbäck, Jesper, Åsa Wikforss, Kathrin Glüer, Torun Lindholm & Henrik Oscarsson (2022). «Introduction: Toward Understanding Knowledge Resistance in High-Choice Information Environments», i J. Strömbäck, Å. Wikforss, K. Glüer, T. Lindholm & H. Oscarsson (red.), *Knowledge Resistance in High-Choice Information Environments*. Abingdon: Routledge.
- Thue, Fredrik W., Agnete Vabø, Jan Messel, Øyunn Syrstad Høydal & Andreas Eriksen (2022). *Et ytringsklima under press? Akademisk frihet og ytringsfrihet i en brytningstid*. Oslo: Oslo Metropolitan University.
- Tindale, Christopher (1999). *Acts of Arguing. A Rhetorical Model of Argument*. New York: State University of New York Press.
- Tindale, Christopher (2004). *Rhetorical Argumentation: Principles of Theory and Practice*. London: SAGE Publications.

- Tindale, Christopher (2006). «Perelman, Informal Logic and the Historicity of Reason», i *Informal Logic*, vol. 26, nr. 3, s. 341-357.
- Tindale, Christopher (2013). «Rhetorical Argumentation and the Nature of Audience: Toward an Understanding of Audience», i *Philosophy & Rhetoric*, vol. 46, nr. 4, s. 508-532.
- Toulmin, Stephen E. (1950). *An Examination of the Place of Reason in Ethics*. Cambridge: The University Press.
- Toulmin, Stephen E. (1956). «An Empirical Study of the Expressions “true,” “perfectly certain” and “extremely probable”», i *The Philosophical Review*, vol. 65, nr. 1, s. 116-118.
- Toulmin, Stephen E. (1976). *Knowing and Acting: An Invitation to Philosophy*. New York: Macmillan Publishing.
- Toulmin, Stephen E. (1990). *Cosmopolis: The Hidden Agenda of Modernity*. New York: The Free Press.
- Toulmin, Stephen E. (2001). *Return to Reason*. Cambridge: Harvard University Press.
- Toulmin, Stephen E. (2003). *The Uses of Argument*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Toulmin, Stephen E., Richard Rieke & Allen Janik (1984). *An Introduction to Reasoning*. New York: Macmillan Publishing.
- Walton, Douglas (2001). «Abductive, presumptive and plausible arguments», i *Informal Logic*, vol. 21, nr. 2, s. 141-169.
- Walton, Douglas (2019). «Plausible Argumentation in Eikotic Arguments: The Ancient Weak Versus Strong Man Example», i *Argumentation*, nr. 33, s. 45-74.
- Walton, Douglas, Christopher Reed & Fabrizio Macagno (2008). *Argumentation Schemes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wenzel, Joseph W. (2006). «Three Perspectives on Argument: Rhetoric, Dialectic, Logic», i R. Trapp & J. Schutz (red.), *Perspectives on Argumentation: Essays in Honor of Wayne Brockriede*. Prospect Heights: Waveland Press.
- Wetlesen, Jon (1973). *Praktisk argumentasjon. En innføring i etiske avgjørelses- og begrunnelsesmetoder*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wikforss, Åsa (2017). *Alternativa fakta: Om kunnskapen och dess fiender*. Stockholm: Fri Tanke Förlag.
- Wikforss, Åsa (2023a). *Kunnskapsresistens og alternative fakta*. Oslo: Gyldendal.
- Wikforss, Åsa (2023b). *Derfor demokrati. Om kunnskapen og folkestyret*. Oslo: Pax Forlag.
- Wolrath-Söderberg, Maria (2017a). «Sanningsfundamentalism är inte alltid svaret på vår tids lögner», i *Dagens Nyheter* [<https://www.dn.se/kultur-noje/maria-wolrath-soderberg-sanningsfundamentalism-ar-inte-alltid-svaret-pa-var-tids-logner/>].
- Wolrath-Söderberg, Maria (2017b). «Kritisk självreflektion i komplexa frågor: Att hjälpa studenterna att ta makten över sitt tänkande», i *Högre utbildning*, vol. 7, nr. 2, s. 77-90.
- Wolrath-Söderberg, Maria (2017c). *Aristoteles retoriska toposlära: en verktygsrepertoar för fronesis*. Huddinge: Södertörn högskola.
- Zarefsky, David (2012). «Goodnight’s “Speculative Inquiry” in Its Intellectual Context», i *Argumentation and Advocacy*, vol. 48, nr. 4, s. 211-215.
- Zarefsky, David (2019). *The Practice of Argumentation: Effective Reasoning in Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zenker, Frank, Jan Albert van Laar, B. Cepollaro, A. Gata, M. Hinton, C. G. King, B. Larson, M. Lewinski, C. Lumer, S. Oswald, M. Pichlak, B. D. Scott, M. Urbanski, J. H. M. Wagemans (2023). «Norms of Public Argumentation and the Ideals of Correctness and Participation», i *Argumentation* [<https://doi.org/10.1007/s10503-023-09598-6>].

